T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE İSTİHDAM-İŞSİZLİK VE MUTLULUK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ: 2003-2018

Yüksek Lisans Tezi

MELODİ BUKET KANLIOĞLU

İstanbul, 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE İSTİHDAM-İŞSİZLİK VE MUTLULUK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ: 2003-2018

Yüksek Lisans Tezi

MELODİ BUKET KANLIOĞLU

Danışman: PROF. DR. DEVRİM DUMLUDAĞ

İstanbul, 2021

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Melodi Buket KANLIOĞLU

Ana Bilim Dalı : İktisat

Programı : İktisat Teorisi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Devrim DUMLUDAĞ

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans Tezi- 2021

Anahtar Kelimeler : Mutluluk Ekonomisi, İstihdam, İşsizlik, Öznel İyi Oluş, İşsizlik- Mutluluk İlişkisi, Yaşam Memnuniyeti

ÖZET

Günümüzde işsizlik konusu geçmişte olduğu gibi önemli bir yere sahiptir. 2003-2018 yılları arasında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) dünya işsizlik oranı ortalaması yüzde 5,73'tür. Aynı yıllarda Türkiye İstatistik Kurumuna göre ise Türkiye'de işsizlik oranının ortalaması yüzde 10,69'dur. Gerek ekonomik krizler gerek bugün yaşanılan Covid-19 salgını gibi durumlar neticesinde dünyada istihdam sorunu yaşanmaya devam etmektedir. İşsizlik salt ekonomik sorun olmanın ötesinde bireyin mutluluğunu da olumsuz etkilemektedir.

Mutluluk, insanın en nihai olarak ulaşmak istediği yerdir. Kavram, tarih boyunca çeşitli düşünürler ve bilim insanları tarafından incelenmiş: "Mutluluk nedir?", "Mutlu olmanın yolları nelerdir?" gibi sorularla mutluluk kavramını yanıtlamaya çalışmışlardır. Zaman içerisinde bilim dallarında görülen gelişmeler mutluluk hakkında yapılan çalışmaların sayısını arttırmıştır. Tek bir tanımı olmasa da genel olarak mutluluk, bireyin bir bütün olarak hayatından iyi olma halini ifade etmektedir. Literatürde öznel iyi oluş ve yaşam memnuniyeti gibi kavramlarla da kullanılabilen mutluluk kavramının çeşitli anketler aracılığıyla ölçüm yapılıp modellenmesi de mümkündür.

Mutluluğu açıklamaya olanak sağlayan birden fazla değişkenin; cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, istihdam durumu vb. olduğu bilinirken: İstihdamın, iş gücünün, işsizlik gibi

kavramların da bir ekonominin yapı taşı olduğu bilinmektedir. Eski dönemlere kıyasla daha fazla insan işsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye'de istihdam-işsizlik ve mutluluk analizi ele alınmıştır. Bu doğrultuda Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2003 yılından beri düzenli olarak uygulanan Yaşam Memnuniyeti Anketi ile 2003-2018 yıllarındaki farklı kişilerden oluşan işsiz bireylerin yaşam memnuniyeti; istihdamda olanlar ve iş gücü dışında olan bireyler ile karşılaştırmalı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Melodi Buket KANLIOĞLU

Field : Economics

Programme : Theory of Economics

Supervisior : Prof. Dr. Devrim DUMLUDAĞ

Thesis Type and Date : Master- 2021

Keywords : Happiness economics, Employment, Subjective Well-Being (SWB), Relationship Between Unemployment-Happiness, Life Satisfaction

ABSTRACT

Today, unemployment problem is still as crucial as it was in the past. According to reports of International Labour Organization (ILO), World average unemployment rate is 5,73% between 2003 and 2018. Moreover, according to reports of Turkish Statistical Institute (TÜİK), the average unemployment rate is 10,69% in Turkey for the same years. Employment problems preserve to occur due to economic crisis and Covid-19 pandemic which are taking place in today's World. Unemployment as a subject is not solely economical problem, yet also has negative impacts on happiness.

Happiness is the object which all human-being are asking for. Unemployment as a concept has been studied by various philosophers and scientists throughout history. Besides, they tried to response to these kinds of questions which are: "What is

happiness?", "which kind of path should be following for acquiring the happiness?". In time, development in branches of science encouraged scientists to research more about this topic. Furthermore, happiness does not have a single definition which refers to well-being situation of a person's life. It is also possible to measure and model the concept of happiness, which can also be used in the literature with concepts such as subjective well-being and life satisfaction through various surveys.

Multiple variables that allow us to explain happiness such as gender, age, education, income, employment status are also elements of economics. These days, much more people are facing danger of unemployment than before. Therefore, employment-unemployment and happiness analysis in Turkey were examined in this study. Life satisfaction survey made by Turkish Statistics Institute since 2003, life satisfaction of unemployment settlement's life satisfaction between 2003-2018 and unemployment-employment individuals are compared in this study.

TEŞEKKÜR

Hazırlanan bu tezin her aşamasında en ince ayrıntısına kadar değerli vaktini, görüşlerini, sabrını ve desteğini esirgemeyen kıymetli danışmanım Prof. Dr. Devrim DUMLUDAĞ'a, sürecin başından sonuna kadar yanımda olup kıymetli bilgisiyle her zaman bana destek olan Doç. Dr. Hüseyin KAYA hocama, süreç içerisinde desteklerini esirgemeyen lisans hocalarıma, her seferinde sorularıma özenle yanıt veren Arş. Gör. Gökhan TURGUT'a, başından beri en büyük destekçim olan aileme, Almanya'da bulunduğum süre zarfı boyunca desteklerini eksik etmeyen Merve DEMİR ve ailesine, her sayfasını özenle okuyan kardeşim Melisa KANLIOĞLU'na ve desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, 2021 Melodi Buket KANLIOĞLU

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TABLO LİSTESİ vii
ŞEKİL LİSTESİ ix
KISALTMALAR x
1.GİRİŞ 1
2.YAŞAM MEMNUNİYETİ 6
2.1.Kavram Olarak Yaşam Memnuniyeti 6
2.2.Yaşam Memnuniyetinin Belirleyicileri 11
2.2.1.Sosyo-Demografik Faktörler 12
2.2.1.1.Cinsiyet 12
2.2.1.2.Yaş 13
2.2.1.3.Medeni Durum 14
2.2.1.4.Eğitim 15
2.2.2.Ekonomik Faktörler 15
2.2.2.1.Gelir 15
2.2.2.2.Enflasyon 17
3.İŞSİZLİK-İSTİHDAM-MUTLULUK 18
3.1.Panel Data Çalışma Bulguları 18
3.2.Yatay Kesit Çalışma Bulguları 23
3.3.T zamanlı Çalışma Bulguları: 31
4.BETİMSEL ANALİZ 33
5.İZLENİLEN YÖNTEM VE KULLANILAN DEĞİŞKENLER 47
5.1.Anket ve Örneklem Tanımı 47
5.2.Amaç ve Yöntem 48
5.3.Verilerin Hazır Hale Getirilmesi 49
5.3.1. 2003-2008 Yılları Havuz Modeli 50
5.3.2. 2009-2012 Yılları Havuz Modeli 51
5.3.3. 2013 Yılı Havuz Modeli 52

5.3.4. 2014-2018 Yılları Havuz Modeli 52
6.MODELİN SONUÇLARI 54
6.1. 2003-2008 Yılları Havuz Modeli Sonuç ve Yorumları 54
6.2. 2009-2012 Yılları Havuz Modeli Sonuç ve Yorumları 67
6.3. 2013 Yılı Model Sonucu ve Yorumları 77
6.4. 2014-2018 Yılları Havuz Modeli Sonuç ve Yorumları 91
7.DEĞERLENDİRME 103
8.SONUÇ 105
EKLER 113
KAYNAKÇA 124

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Seçili Yıllarda İşsiz, Çalışan, İş Gücü Dışındakilerin Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası 35
Tablo 2: Seçili Yıllarda Yerleşim Yerine Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası 36
Tablo 3: Seçili Yıllarda Yaşa Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası 36
Tablo 4: Seçili Yıllarda 18-24 Yaş Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası 38
Tablo 5: Seçili Yıllarda İşsizlerin Eğitim Durumlarına Göre Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası 40
Tablo 6: Seçili Yıllarda İşsizlerin Gelir Gruplarına Göre Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası 41
Tablo 7: 2013 Yılı İllere Göre İşsizliğin Yoğun ve Az Olduğu İller ve İşsiz Sayıları .. 44
Tablo 8: 2013 Yılı İşsizlik Oranına Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalaması ve Standart Hata 46
Tablo 9: 2003-2008 Ana Model Tahmin Sonuçları 55
Tablo 10: 2003-2008 Yıllarında Cinsiyete ve Yerleşim Yerine Göre Tahmin Sonuçları 57
Tablo 11: 2003-2008 Yıllarında Eğitim Durumuna Göre Tahmin Sonuçları 61
Tablo 12: 2003-2008 Yıllarında Yaşa Göre Tahmin Sonuçları 62
Tablo 13: 2003-2008 Yıllarında Gelire Göre Tahmin Sonuçları 63
Tablo 14: 2003-2008 Yıllarında Medeni Duruma Göre Tahmin Sonuçları 63
Tablo 15: 2003-2008 Yıllarında Beklentiye Göre Tahmin Sonuçları 64
Tablo 16: 2003-2008 Yıllarında Gençlerin (18-24 Yaş) Tahmin Sonuçları 65
Tablo 17: 2009-2012 Yılları Ana Model Tahmin Sonuçları 67
Tablo 18: 2009-2012 Yılları Cinsiyete ve Yerleşim Yerine Göre Tahmin Sonuçları ... 69
Tablo 19: 2009-2012 Yılları Eğitim Durumuna Göre Tahmin Sonuçları 72
Tablo 20: 2009-2012 Yılları Yaşa Göre Tahmin Sonuçları 73
Tablo 21: 2009-2012 Yılları Gelire Göre Tahmin Sonuçları 74
Tablo 22: 2009-2012 Yılları Medeni Duruma Göre Tahmin Sonuçları 74
Tablo 23: 2009-2012 Yılları Gelecek Yıl Ülke Çalışma Beklenti Sonuçları 75

Tablo 24: 2009-2012 Yılları Gelecek Yıl Kişisel Çalışma Beklenti Sonuçları 75
Tablo 25: 2009-2012 Yılları Gençlerin (18-24 Yaş) Tahmin Sonuçları..... 76
Tablo 26: 2013 Yılı Ana Model Tahmin Sonuçları 78
Tablo 27: 2013 Yılı Cinsiyete Göre Tahmin Sonuçları 79
Tablo 28: 2013 Yılı Eğitim Durumuna Göre Sonuçlar..... 81
Tablo 29: 2013 Yılı Yaşa Göre Sonuçlar..... 82
Tablo 30: 2013 Yılı Gelire Göre Sonuçlar..... 83
Tablo 31: 2013 Yılı Medeni Duruma Göre Sonuçlar 83
Tablo 32: 2013 Yılı Ülke Çalışma Beklentiye Göre Sonuçlar 84
Tablo 33: 2013 Yılı Çalışma Beklentiye Göre Sonuçlar 84
Tablo 34: 2013 Yılı Gençlerin (18-24 Yaş) Tahmin Sonuçları 85
Tablo 35: 2013 Yılı İllere Göre Tahmin Sonuçları..... 86
Tablo 36: 2014-2018 Yılları Ana Model Tahmin Sonuçları 91
Tablo 37: 2014-2018 Yılları Cinsiyete ve Yerleşim Yerine Göre Tahmin Sonuçları ... 93
Tablo 38: 2014-2018 Yılları Eğitime Göre Tahmin Sonuçları..... 97
Tablo 39: 2014-2018 Yılları Yaşa Göre Tahmin Sonuçları..... 97
Tablo 40: 2014-2018 Yılları Gelire Göre Tahmin Sonuçları..... 98
Tablo 41: 2014-2018 Yılları Medeni Duruma Göre Tahmin Sonuçları 98
Tablo 42: 2014-2018 Yılları Kişisel Çalışma Hayatına Göre Sonuçlar 99
Tablo 43: 2014-2018 Yıllarında Türkiye Çalışma Beklenti Sonuçları..... 99
Tablo 44: 2014-2018 Gençlerin (18-24 yaş) Tahmin Sonuçları..... 101
Tablo 45: 2003-2008 Yılları Gelire Göre Tahmin Sonuçları..... 113
Tablo 46: 2003-2008 Yılları Medeni Duruma Göre Tahmin Sonuçları 114
Tablo 47: 2009-2012 Yılları Gelir Duruma Göre Tahmin Sonuçları 115
Tablo 48: 2009-2012 Yılları Medeni Duruma Göre Tahmin Sonuçları 116
Tablo 49: 2009-2012 Yılları Gelecek Yıl Kişisel Çalışma Beklenti Sonuçları 117
Tablo 50: 2013 Yılı Medeni Duruma Göre Sonuçlar 118
Tablo 51: 2013 Yılı Hane Halkı Gelir Grubuna Göre Sonuçlar 119
Tablo 52: 2013 Yılı Gelecek Yıl Kişisel Çalışma Beklenti Sonuçları..... 120
Tablo 53: 2014-2018 Yılları Hane Halkı Gelir Grup Sonuçları 121
Tablo 54: 2014-2018 Yılları Medeni Duruma Göre Sonuçlar..... 122
Tablo 55: 2014-2018 Yılları Gelecek Yıl Kişisel Çalışma Beklentiye Göre Sonuçlar 123

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : 2003-2018 Yılları Türkiye Mutluluk Ortalaması [0;10] Ölçek 33
Şekil 2: Seçili Yıllarda İşsizlik Oranı Ve İşsizlerin Mutluluk Ortalaması 34
Şekil 3: Seçili Yıllarda İşsiz, Çalışan, İş Gücü Dışındakilerin Mutluluk Ortalaması ... 35
Şekil 4: Seçili Yıllarda Yerleşim Yerine Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalaması 36
Şekil 5: Seçili Yıllarda Yaş Gruplarına Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalamaları 38
Şekil 6: Seçili Yıllarda 18-24 Yaş Ve 18-64 Yaş İşsizlerin Mutluluk Ortalamaları 39
Şekil 7: Seçili Yıllarda İşsizlerin Eğitim Durumlarına Göre Mutluluk Ortalaması 41
Şekil 8: Seçili Yıllarda İşsizlerin Gelir Gruplarına Göre Mutluluk Ortalaması 43
Şekil 9: 2013 Yılı İllerin İşsizlik Oranına Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalaması 46

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BHPS	British Household Panel Survey
Bkz.	Bakınız
EKK	En Küçük Kareler Yöntemi
ESS	European Social Survey
GSOEP	German Social-Economic Panel
HILDA	Household, Income and Labour Dynamics in Australia Survey
ILO	International Labour Organization
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OLS	Ordinary Least Squares
SWB	Subjective Well Being, Öznel İyi Oluş
SWLS	The Satisfaction With Life Scale
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
WB	World Bank, Dünya Bankası
WVS	World Values Survey, Dünya Değerler Anketi
YMA	Yaşam Memnuniyeti Anketi

1. GİRİŞ

Dünyada gelişmekte olan veya gelişmiş ülkelerin özellikle küreselleşmeyle birlikte mücadele vermek durumunda kaldığı en önemli sorunlardan biri işsizliktir. Gelişen teknolojiyle beraber sermaye yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bunun yanında zaman içerisindeki nüfus artışlarına bağlı olarak iş gücündeki artış da istihdam yaratma konusunda birtakım sorunlar oluşturmuştur. Yaşanan gelişmeler kadar krizler de dünya üzerindeki işsizliği arttıran bir etmendir. Örneğin Dünya Bankası (World Bank) verilerine göre 2008 yılında yaşanan küresel kriz neticesinde işsizlik oranı dünyada %5,35 iken, krizin etkilerinin görüldüğü yıl olarak ifade edilebilen 2009 yılında ise işsizlik oranı %6' ya yükselmiştir. Yine krizin olduğu yıl Avrupa Birliği'nde işsizlik oranı %7,20 iken 2009 yılında %9,11'e yükselmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 2008 yılında %5,8 olan işsizlik oranı 2009 yılında %9,28'e yükselirken, 2019 yılında %3,70 olan oran 2020 yılında Covid-19 salgını sebebiyle %8,90'a yükselmesi beklenmektedir.[1] Krizler, salgınlar, uygulanan ekonomik politikalar gibi etmenler neticesinde ülkeler yüksek işsizlik oranıyla karşı karşıya kalmaktadır. Yine Dünya Bankası verilerine göre 2018 yılında dünya işsizlik oranı %5,39'dur. Bu oran 2019 ve 2020 yıllarında yaşanılan Covid-19 salgını neticesindeki ekonomik aktivitelerin aksaması, ülkelerin dış ülkeler ile ilişkilerini kesmesi gibi durumlar karşısında işsizlerin çoğalması neticesinde dünyadaki işsizlik oranının %5,42'ye yükselmesi beklenmektedir.[2]

Diğer gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelere kıyasla Türkiye uzun yıllardır yüksek işsizlik olgusuyla mücadele etmektedir. TÜİK verilerine göre 2003 yılında %10,50 olarak gerçekleşen işsizlik oranı küresel krizle birlikte 2008 yılında %11,00'e 2009 yılında ise %14,00'a yükselmiştir. Türkiye'deki işsizlik ortalamasının yukarıda ifade edilen Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve dünya ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. 2011-2014 yıllarında tek haneli sayılara düşen işsizlik oranı 2015 yılında yeniden çift haneli olarak gerçekleşmiştir. Salgının etkilerinin yansıması olarak 2019 yılında %13,70 olarak gerçekleşen işsizlik oranı 2020 yılında da Dünya Bankası'nın

[1] IMF, **World Economic Outlook: a Long and Difficult Ascent, Wasington**, Ekim 2020, s.57.
[2] https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2020&locations=1W&start=2018.

beklentisine göre %14,60 olarak gerçekleşecektir.[3] Bu durumda işsizlik, Türkiye'nin geçmişten bugüne var olan önemli bir sorunu olmaya devam etmektedir.

Bir ülkenin potansiyel işgücünü istihdama dahil edememesi mikro ve makro boyutta negatif etkilere sebep olacaktır. Bu sebeple işsizlik her bir toplumu ilgilendirdiğinden göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir konudur. İşsizlik insanların gelir durumlarını etkilerken yaşam standartlarını da düşürmektedir. İşsizliğin sonuçlarının biri de insanların mutluluklarını olumsuz etkilemesidir. Geçmişten bugüne insanoğlunun en temel hedefi 'mutlu' olmaktır. Antik çağdan beri mutluluk nedir? Mutlu olmanın yolları nelerdir? gibi sorulara yanıt aranmıştır. Mutluluk kavramını Antik Yunan Felsefesinde Epicurus, Aristo, Plato gibi düşünürler ele alıp tanımlamaya çalışmışlardır. Epicurus'a göre mutluluk; yaşamda azalan olumsuz duygunun yerine artan olumlu duyguyu ifade eden "Hedonik" mutluluktur. Aristoteles ise mutluluğu "Eudaimonia" olarak tanımlamıştır. Aristoteles'e göre mutluluk, zevkten de fazlasını ifade etmektedir. Plato'ya göre mutluluk ahlak ve adillik kavramlarında bulunmaktadır. Ona göre ahlaklı ve adil insan aynı zamanda mutlu bir insandır.

Klasik iktisatçıların da dikkatini çeken mutluluk kavramı, Jeremy Bentham ve Adam Smith gibi iktisatçılarında zaman zaman ilgilendiği bir konu olmuştur. Kavramın tam olarak iktisat bilimine girmesi ise sosyoloji ve psikoloji bilimlerindeki yaşanan ilerlemelere bağlıdır. Öte yandan mutluluğun tanımını ve nasıl gerçekleşeceğine dair vb. soruların yanıtlanması da kavramın iktisatla bağını kurmuştur. Mutluluk ile iktisat arasındaki ilişki bazen bireysel bazen de toplumsal boyutta araştırılıp incelenmektedir. Literatürde mutluluk üzerinde çalışmalar yapan Ruut Veenhoven'a göre mutluluk; "Bireyin hayatını bir bütün olarak pozitif şekilde değerlendirme derecesi" olarak tanımlamaktadır. Sonuç olarak en kısa haliyle mutluluk: Bireyin iyi olma hali olarak tanımlanabilir. Mutluluk; öznel iyi oluş ve yaşam memnuniyeti kavramlarıyla birlikte kullanılabildiğinden bu çalışmada da birbirleri yerine kullanılmıştır.

Tek bir tanımı mümkün olmayan mutluluğun, ölçülebilirliği konusu literatürde kendine yer edinmiştir. Ülkeler, çeşitli yollarla mutluluğu ölçüp modelleyebilmektedir.

[3] IMF, **World Economic Outlook: a Long and Difficult Ascent,** Washington, Ekim 2020, s.55.

Uygulanan anketler mutluluğun ölçümünü belirlemede en belirgin örnektir. Dünya Değerler Anketi (World Values Survey), Avrupa Sosyal Araştırması (European Social Survey), Alman Sosyo-Ekonomik Panel Anketi (German Socio-Economic Panel Survey), İngiliz Hane Halkı Panel Anketi (British Household Panel Survey), TÜİK Yaşam Memnuniyeti Anketi gibi anketler temelde: *"Yaşamanızı bir bütün olarak düşündüğünüzde ne kadar memnunsunuz?"*, *"Genel olarak baktığınızda bugünlerde ne kadar mutlusunuz?"*, *"Bütün her şeyi göz önüne aldığınızda hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?"* sorularıyla bireylerin yaşam memnuniyetlerini ölçekler aracılığıyla puanlandırmaktadır. Bu sayede de mutluluğun modellenmesine olanak sağlanıp ekonometrik olarak analiz yapma imkânı doğmaktadır.

Yaşam memnuniyeti birden fazla faktörle ilişkilidir. Bu faktörleri: Sosyo-demografik faktörler (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim) ve ekonomik faktörler (gelir, enflasyon, istihdam - işsizlik) olarak iki grupta toplamak mümkündür. Bu tezde sıralanan tüm faktörlere değinilmiş olup esas olarak istihdam, daha çok da işsizlik faktörü açıklanmaya çalışılmıştır.

İstihdam, iş gücü, işsizlik gibi kavramlar bir ekonominin temel taşlarından bazılarıdır. TÜİK istihdam kavramını referans haftası içerisinde, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusu iş başında olanlar ve iş başında olmayanlar olarak ikiye ayırmaktadır.[4] Öte yandan dünyada kabul görmüş işsiz tanımı: *"Referans döneminde istihdam halinde olmayan, iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve de 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki bireyler"*[5] işsiz olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı TÜİK Yaşam Memnuniyeti Anketi kullanılarak 2003-2018 yılları için Türkiye'deki işsiz bireylerin istihdamda olanlar ve iş gücü dışında olan bireylerle birlikte detaylı mutluluk analizini yapmaktır. Bununla birlikte, işsizlik sebebiyle insanların yaşam memnuniyetinin nasıl etkilendiğini görmek amacıyla yıllar içerisindeki mutluluk trendi incelemeye tâbi tutulmuştur. Çalışmada kullanılan veri setinin panel olmamasına karşın farklı kişilerden alınan sonuçlar olsa da işsizlik ve

[4] TÜİK: "**İşgücü İstatistikleri- Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar"** https://www.tuik.gov.tr/.
[5] TÜİK ve International Labor Organization, https://www.tuik.gov.tr/ , https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm.

mutluluktaki uzun dönemli trendi gözlemlemek için 2003-2018 yıllarına ait veri seti mercek altına alınmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünü takiben ikinci bölümünde; mutluluk hakkında genel literatüre değinilmiş aynı zamanda da mutluluk kavramının tarihsel süreci, kavramın anlamı ve kavramın ölçümü hakkında bilgi verilmiştir. Bunun dışında mutluluğun belirleyicileri sosyo-demografik faktörler ve ekonomik faktörler olarak kategorize edilmiş olup faktörlerin literatürdeki detaylı açıklamasına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, araştırmada uygulanacak ampirik modellerin teorik çerçevesi sunulmuştur. Bu bölümde çalışmanın esas sorusunu oluşturan işsizlikle mutluluk literatürü incelenmiş olup ikisi arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. İşsizlik hem makro boyutta hem de mikro boyutta mutluluğu olumsuz etkilemektedir. Literatürde yapılan çalışmaların bir kısmında panel veri kullanılmış, bir kısmında yatay kesit veri, bir kısmında da bireylerin farklı zaman dilimlerine göre mutluluğunun gözlemlendiği çalışmalar mevcuttur. Çalışmalar, işsizliğin mutlulukla ilişkili ve olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümü kullanılan değişkenlerin betimsel analizini kapsamaktadır. TÜİK tarafından gerçekleştirilen YMA'da anket sonuçları 5'li likert şeklindedir. Dünya literatüründe ülkelerin mutluluğu çoğunlukla 10'lu likert olarak açıklaması sebebiyle mutluluk skorları 10'lu ölçeğe dönüştürülmüştür. Çalışmada kullanılan tüm değişkenler bu bölümde 10'lu likert ölçek ile tablolaştırılmıştır. Veri seti 2003-2018 yıllarını içermektedir fakat bu bölümde tüm yıllar yerine önemli olduğu düşünülen seçili yılların mutluluk ortalaması kullanılmıştır. Veri setinin ilk yılı 2003 olması sebebiyle seçilen ilk yıl 2003'tür. Küresel kriz ve etkilerinin yoğun olarak hissedildiği yıllar olan 2008 ve 2009 sonrasında ise toparlanma yılı olan 2010 seçilirken, 2013 yılının seçilme sebebi soru setine il değişkeninin dahil olmasıdır. Kullanılan son yılın 2018 olmasının sebebi ise, çalışmanın son yılını oluşturmasıdır. Bu bölümde; Türkiye'nin 2003-2018 yıllarındaki ortalama mutluluğu, işsizlerin seçili yıllarda işsizlik oranı ile mutluluk ortalamaları, seçili yıllarda yerleşim yerine, yaşa, eğitim durumlarına ve gelirlerine göre işsizlerin mutluluk ortalamaları betimsel olarak gösterilmiştir. 2013 yılında il değişkeni olması sebebiyle, illerdeki işsizlik ortalamasına göre ortalamanın

altında ve üzerinde kalan illerde mutluluk ortalaması ayrı olarak gösterilmiştir. Son olarak işsizlerin mutluluk ortalamalarını diğer gruplarla kıyaslamak için çalışanlar ve iş gücü dışındakilerin de mutluluk ortalamaları gösterilmiştir.

Uygulanacak modelin amacı ve yöntemi tanıtıldığı beşinci bölümde; veri seti hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma sorularının yer aldığı bu bölümde aynı zamanda veri setini kullanılabilir hale getirmek için uygulanan süreçten de bahsedilmiştir. Yatay kesit verileri ile 'En Küçük Kareler' yönteminin kullanıldığı çalışmada, veri seti yapısından dolayı 2003-2008, 2009-2012, 2013 ve 2014-2018 olacak şekilde oluşturulan ayrı havuzlar kukla değişkenler ile analiz edilmiştir.

Altıncı bölümde veriler ile elde edilen ekonometrik sonuç ve yorumlara yer verilmiştir. Ana modelde havuz olarak ayrılmış veri setleri içerisinde, işsizlik ve mutluluk arasındaki ilişki saptanmıştır. Ekonometrik sonuçlar En Küçük Kareler Yöntemi ve kukla değişkenler yardımıyla test edilmiş sonrasında işsizler; cinsiyete, yaşanılan yere, gelire, medeni duruma, eğitime, beklentilere ve gençlere göre alt regresyonlarla çalışanlar ve iş gücü dışındakilerle mukayeseli olarak elde edilmiştir.

Çalışmanın yedinci bölümünde değerlendirmesi yapılıp sekizinci bölümünde sonuç kısmı yer almaktadır. Çalışmada, literatüre eş değer olarak işsiz olmanın bireyin yaşam memnuniyetini negatif etkilediği, işsiz bireylerde cinsiyet farkının anlamlılığı ve kırda yaşayan işsizlerin kentte yaşayan işsizlerden daha az olumsuz etkilendiği vurgulanmaktadır.

2. YAŞAM MEMNUNİYETİ

2.1. Kavram Olarak Yaşam Memnuniyeti

Kelime anlamı olarak memnuniyet; ihtiyaç ve isteklerin karşılanmasıyla birlikte doğan tatmini ifade ederken mutluluk; hüzün, acı gibi duyguların yerini sevinç, neşe gibi duygulara bırakması ve genel olarak hayattan memnun olma halini ifade etmektedir.[6] Literatürde mutluluk ve memnuniyet kavramları birlikte kullanılabildiği için bu çalışmada da iç içe kullanılacaktır. İnsanlık tarihi geçmişten bugüne kadar iyi olmak, iyi hissetmek, iyi bir yaşam sürmek ve en nihayetinde de mutlu olmayı isteyip bunun için çabalamaktadır. İyi bir hayata sahip olmak bireyin yaşamında daha fazla pozitif nihai değere sahip olması aynı zamanda da daha az ya da hiç negatif nihai değere sahip olmamasıdır. Hayatı yaşayan biri için 'Mutlu nasıl olunur?', 'Bir kişinin refahı neler içermektedir?' veya 'Yaşamı değerli kılan nedir?' gibi sorular felsefenin en temel sorularındandır. [7]

Antik Yunan Felsefesinin hüküm sürdüğü ve erken dönem olarak ifade edilen dönemde mutluluk: Epicurus, Aristoteles ve Plato gibi Yunan düşünürlerin üzerinde düşündüğü ve farklı yanıtlar verdiği bir konu olmuştur. Bu noktada Epicurus'a göre mutluluk, "hedonik" mutluluktur.[8] Epicurus için zevk ve acı, neyin iyi olup neyin kötü olduğu noktasında ölçüdür.[9] Hedonik bakış açısı bireyin yaşamında artan olumlu etkiyi veya daha az olumsuz etkiyi ifade etmekte olup bir kişinin hayatı hakkında nasıl hissettiğine odaklanmasını incelemektedir.[10]

Aristoteles'in "eudaimonia" adı verilen mutluluk görüşü, en büyük yaşamın tam potansiyeline kadar ya da bazı içsel erdemlere uygun olarak yaşanılan yaşam olduğuydu.

---

[6] TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, Metaveri, Tanımlar, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2018-30702.

[7] Bengt Brülde, "Happiness And The Good Life. Introductıon and Conceptual Framework", **Journal of Happiness Studies**, Vol.8, 2007, s .1–2.

[8] Bengt Brülde ve Krister Bykvist, "Happiness, Ethics, and Politics: Introduction, History and Conceptual Framework", **Journal of Happiness Studies**, Vol.11, No. 5, 2010, s. 542.

[9] Carol D. Ryff ve Jennifer Morozink Boylan, "Linking Happiness to Health: Comparisons Between Hedonic And Eudaimonic Well-Being", Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook of Research methods and applications in happiness and quality of life,** içinde (53-70), Edward Elgar Publishing:USA, 2016, s.54.

[10] Richard M. Ryan ve Edward L. Deci, "On Happiness and Human Potentials: a Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being" **Annual Review Psychology**, Vol.52, 2001, s.161.

Mutluluk kavramı Aristoteles için "eudaimonia" ile özdeşleşmektedir.[11] "Eudaimonic" mutluluk kavramı, hedonik mutluluk kavramının aksine yaygın olarak kullanılmaktadır. Aristoteles'in görüşü, mutluluğu mükemmelliğe veya erdemli davranışa uygun olarak ruhun bir aktivitesi olduğudur.[12]Aynı zamanda bu kavram sadece iyi hissetmenin her şey olmadığını belirtmektedir. İyi bir yaşamın temeli 'hayattan zevk almak' yerine 'iyi' yaşamak olarak görülür ve iyi yaşamak ise 'psikolojik gelişim' olarak belirtilir. Bu psikolojik gelişim de 'tam işlevsel', 'erdem' ve kişinin gerçek doğasıyla uyum içinde yaşamasıyla ilişkilendirilir.[13] Aristoteles'in "eudaimonic" mutluluğu, 'nesnelci' mutluluk teorilerinin temeli olmuştur çünkü öznel psikolojik duygulardan ziyade nesnel toplumsal değerleri yansıttığı görülmektedir.[14] Yine Aristoteles'e göre arkadaşlık erdemdir ve servetten daha önemlidir. Bunun sebebi ise 'eudaimonia'nın parçası olmasıdır. Zenginlik ise bu amaca giden bir araçtır.[15] İyi bir hayat nasıl olur sorusunun yanıtı Aristoteles için 'erdemli faaliyetten' oluşur, bu bir duygu ya da durumu ifade etmemektedir.[16] Aristoteles için eudaimonia kavramına erdemli bir faaliyet olarak bakıldığı ifade edilebilir. Aynı zamanda Aristoteles, ahlaki açıdan da pozitif yaşam dahil olmak üzere mutluğu iyi yaşam ile özdeşleştirmektedir.[17] Yani Aristoteles düşüncesinde mutluluk, zevkten daha fazlasını ifade etmektedir.[18] Platon ise adil ya da ahlaki açıdan iyi bir kişinin aynı zamanda mutlu bir kişi olduğunu göstermektedir.[19]

---

[11] Amartya Sen," Happiness and Social Instutions", Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook of Research Methods and Applications in Happiness and Quality of Life**, içinde (53-70), Edward Elgar Publishing:USA, 201, s.22.

[12] Mark Chekola, "Aristotle's View", The Concept of Happiness, (Yayınlanmamış Tartışma), 1974, https://worlddatabaseofhappiness-rchive.eur.nl/hap_bib/freetexts/chekola_mg_1974.pdf , (9 Kasım,2020), s.12.

[13] Ruut Veenhoven, "Quality Of Life And Happiness: Concepts And Measures", Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook of Research Methods and Applications in Happiness and Quality of Life**, Edward Elgar Publishing: USA, 2016, s. 317.

[14] Todd B. Kashdan, Robert Biswas-Diener ve Laura A. King, "Reconsidering Happiness: The Costs Of Distinguishing Between Hedonics And Eudaimonia", **The Journal of Positive Psychology**, Vol.3, No.4, 2008, s.220.

[15] Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta, "Introduction", **Handbook on the Economics of Happiness**, Edward Elgar Publishing: UK, 2007, s.xiii.

[16] Mark Chekola, "The Life Plan View of Happiness and the Paradoxes of Happiness", **Handbook on the Economics of Happiness** , Edward Elgar Publishing: UK,2007.s.223.

[17] Mark, Chekola, "Happiness, Rationality, Autonomy and the Good Life", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 8, No. 1, 2007, s.56.

[18] Carl Henric Grenholm, "Happiness, Welfare and Capabilities", John Atherton, Elaine Graham and Ian Steedman, (Ed.), **The Practices of Happiness Political Economy, Religion and Wellbeing**, ISBN 0-203-84690-7, 2010, s.47.

[19] Chekola, s. 51.

"Eudemonia" kavramının Batı dillerine çevrimi için en yakını olan mutluluğun temeli hedonizme uzanmaktadır.[20] Klasik iktisatçılar içerisinde yerini alan Jeremy Bentham da mutluluğun tanımlanmasına yönelik katkıda bulunmuştur. Bentham mutluluğu, zevklerin ve acıların birleşimi yani toplamı şeklinde ifade etmiştir.[21] Diğer bir ifade ile insan, acıdan kaçınma ve zevke yönelme eğilimi göstermektedir. Yine Bentham'a göre, iyi duygular ile kötü duygular birbirinden çıkartıldığında mutluluk ölçümüne olanak sağlanacaktır.[22] Kısacası Bentham ideolojisinde mutluluk, bireysel bir doğaya sahip olan hedonizm (hazcılık) manasını taşır ve insanlar da mutluluk-zevk arayanlar olarak ifade edilir.[23] Ayrıca Bentham (1789), mutluluğu mental bir hesaplamanın sonucu olarak düşünmüştür.[24] Tüm bu ortaya çıkan etik ise 'Utilitarianism' (faydacılık) olarak literatürde kendine yer bulmuş, 'daha fazla sayılar daha fazla mutluluk' (the greatest happiness for the greatest number) düşüncesi etrafında toparlanmış olup, Bentham mutluluk felsefesi psikolojik hedonizm olarak da adlandırılmaya olanak sunmuştur.[25]

Mutluluk kavramına bir başka katkı ise Edgeworth'ten gelmiştir. Edgeworth, bir bireyin belirli bir dönemdeki mutluluğunu o zaman dilimindeki anlık hizmetlerin toplamı olarak ifade etmiştir.[26] Uzun yıllar mutluluk, felsefe ve psikolojinin çalışma alanlarından biri olsa da kavramın iktisatçılar tarafından inceleme haline gelmesi yıllar içerisindeki çalışmaların sayısındaki artışa bağlı olarak yükselmiştir. Mutluluk alanındaki çalışmalara katkısı olan başka bir isim Ruut Veenhoven ise mutluluğu: "Bir bireyin hayatının genel kalitesini bir bütün olarak pozitif şekilde değerlendirdiği derece olarak tanımlamaktadır."[27] Bu durum kişinin sürmekte olduğu hayattan ne kadar memnun

[20] Ayşe Yemişcigil ve Paul Dolan, "Mutluluk Nedir, Nasıl Ölçülür? Kalkınma Literatüründe Kavramsal ve Metodolojik Yaklaşımlar", **İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar**, Derleyenler: Devrim Dumludağ, Özge Ökdemir, Levent Neyse, Ester Ruben, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2018, s.187.

[21] Ruut Veenhoven, "Happiness", **The Psychologist**, Vol. 16, No.3, 2003, s.1.

[22] Ayşe Yemişcigil ve Paul Dolan. *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, s.187-188.

[23] Luigino Bruni. "Economics, Well-Being and Happiness: History and Protagonists", Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook of Research Methods and Applications in Happiness and Quality of Life**, Edward Elgar Publishing: UK, 2016, s.344.

[24] Ruut Veenhoven. "Quality Of Life And Happiness: Concepts and Measures", Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook of Research Methods and Applications in Happiness and Quality of Life**, Edward Elgar Publishing: UK, 2016, s. 314.

[25] Luigino Bruni, *Economics, Well-Being and Happiness: History and Protagonists*, s.344.

[26] Daniel Kahneman ve Alan B. Krueger, "Developments in the Measurement of Subjective Well-Being", **Journal of Economic Perspectives**, Vol.20, No.1, 2006, s.5.

[27] Ruut Veenhoven. **Conditions of Happiness**, Hollanda: Springer Netherlands,1984, s.22

olduğu ile ilişkilidir. Yine Veenhoven'a göre mutluluk, kişinin hayatının bir bütün olarak genel takdiri ile değerlendirilmesidir. Bu noktada mutluluk, yaşamın bir sonucudur.[28]

Veenhoven, kendi mutluluk tanımının Diener vd.'nin "Öznel İyi Oluş" (Subjective Well-being) tanımına yakın olduğunu ifade ederek, kendi ifadelerinde öznel iyi oluş, mutluluk ve yaşam memnuniyeti kavramlarının eş anlamlı ve birbiri yerine kullanılabileceğini ifade etmektedir.[29] Ayrıca bu kavramlar ayrı ayrı da kullanılabilmektedir. "Öznel İyi Oluş" (SWB), insanların yaşamlarına dair hem bilişsel hem duygusal değerlendirmeleri ifade etmektedir.[30] Daniel Kahneman vd. (1999), 'Öznel İyi Oluş' kavramını hedonik psikolojiyle eş değer tutarak, hayatı hoş ve tatsız kılan deneyimler bütünü olarak tanımlamışlardır.[31]

Mutluluk nedir? Bu soruya yanıt insanoğlunun yaşamaya başladığı ilk günden itibaren önce felsefe sonra psikoloji ve sosyoloji gibi alanlarda incelemeye alınmış, daha sonra ise iktisatçıların da dikkatini çeken bir konu olmuştur. Tekdüze bir kavram şeklinde tanımlanamasa da ekonomistlerin mutluluğun ölçülebilirliği konusunda ortak payda da buluştuğu bir kavram olmuştur. Anket yoluyla bireylerin hayatlarından ne kadar memnun oldukları sorulduktan sonra elde edilen verileri analiz edip mutluluk, memnuniyet, öznel iyi oluş ölçümüne olanak sağlanmış olur.[32] İnsanların hem bilişsel yargıları hem de duygusal tepkileri dahil olmak üzere yaşamlarını nasıl deneyimledikleri 'Öznel İyi Oluş (SWB)' ile ifade edilmektedir.[33] Öznel iyi oluş; yaşam doyumu, güzel duygular ve tatsız duyguların bileşiminden oluşmaktadır.[34]

"Yaşamanızı bir bütün olarak düşündüğünüzde ne kadar memnunsunuz?", "*Genel olarak baktığınızda bugünlerde ne kadar mutlusunuz?", "Bütün her şeyi göz önüne aldığınızda hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?"* gibi sorularla yaygın olarak

[28] Ruut Veenhoven. *The Psychologist*, s.1.
[29] Ruut Veenhoven, "Sociological Theories of Subjective Well-Being", Michael Eid and Randy J. Larsen, (Ed.), **The Science of Subjective Well-Being**, The Guılford Press: New York, 2008, s. 45.
[30] Ed Diener, "Subjective Well-Being: The Science of Happiness and a Proposal for a National Index", **American Psychologist**, Vol.55, No.1, 2000, s.34.
[31] Daniel Kahneman vd., "Preface", Daniel Kahneman, Ed Diener ve Nobert Schwrz (Ed.), **Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology**, New York: Russell Sage Found, 1999, s.ix.
[32] Bruno S. Frey ve Alois Stutzer, "What Can Economists Learn From Happiness Research?", **Journal of Economic Literature**, Vol. XL, 2002, s.405.
[33] Ed Diener, "Subjective Well-Being" **Social Indicators Research**, Vol.37, 2009, s.11.
[34] Ed Diener ve Eunkook Suh, "Measuring Qualıty of Life: Economic, Social, and Subjective Indicators", **Social Indicators Research**, Vol.40, 1997, s.200.

kullanılan; Dünya Değerler Anketi (World Values Survey), Avrupa Sosyal Araştırması (European Social Survey), Alman Sosyo-Ekonomik Panel Anketi (German Socio-Economic Panel Survey), İngiliz Hanehalkı Panel Anketi (British Household Panel Survey) gibi anketler aracılığı ile bireylerin kişisel hayatları hakkında kendilerine yöneltilen sorulardan onların 'Öznel İyi Oluşlarını', memnuniyetlerini, mutluluklarını ölçme imkânı tanımaktadır.[35]

Öyleki dünyanın birçok yerinde anketler ile bireylerden, yaşamlarına veya yaşamın bazı yönlerine dair (iş, sağlık, finansal durum vb.) memnuniyet seviyelerini sayısal ya da "çok kötü" ile "çok iyi" gibi sözel ölçeklerle değerlendirmeleri anketlerin içeriğini oluşturmaktadır. Yaşam memnuniyeti anketlerinde kullanılan ölçeklerden en yaygın olanı "Cantril merdiveni" 0-10 aralığındaki değerleri alan bir ölçek olup, 10-Yaşamdan en çok memnun olanı, 0-Hayat tatmini en düşük olanı ifade etmektedir.[36] Literatürde en çok kullanılan anketlerden biri olan 'World Values Survey(WVS)' de 10 ölçekli anket kullanmakta ve memnuniyet *"Bütün olarak her şeyi göz önünde bulundurduğunuzda hayatınızdan genel olarak ne kadar memnunsunuz?"* sorusu ile 1-Hiç memnun değil, 10-Çok memnun şeklinde ölçülmekte ve bireyler üzerinden ülkelerin yaşam memnuniyetinde kaçıncı sırada yer aldıklarını görme olağanı vermektedir.[37]

Mutluluğu bireyler üzerinden ölçen ve ülkelerin kendi yaşam memnuniyeti sıralamasını görmesini sağlayan bir başka uluslararası anket ise "Gallup World Poll"dur. Bu ankette de mutluluk 10'lu likert anketten oluşup, *"Bugünlerde hayatınızı bir bütün olarak göz önüne aldığınızda hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?"* sorusu ile ölçülmektedir. "Çoğu yönden hayatım idealime yakın", "Hayatımın koşulları mükemmel", "Hayatımdan memnunum", "Şu ana kadar hayatımda istediğim mühim şeyleri elde ettim" ve "Hayatımı yeniden yaşasaydım hiçbir şeyi değiştirmezdim" şeklinde 5 farklı durumun katılımcılar tarafından 1-Kesinlikle katılmıyorum, 7-Kesinlikle katılıyorum şeklinde 7'li likert ölçeği kullanan Diener vd. "Satisfaction With Life Scale" (SWLS) ile yaşam memnuniyetini ölçecek skala geliştirmişlerdir. Ölçek sonucunda

[35] George MacKerron, "Happiness Economics From 35.000 Feet", **Journal of Economic Surveys**, Vol.26, No.4, 2012, s.5.
[36] David T. Helm, "The Measurement of Happiness", **Americal Journal on Mental Retardation**, Vol.105, No.5, 2000, s.328.
[37] Ayrıntılı bilgi için bkz: https://www.worldvaluessurvey.org/

toplamda 5-35 puan elde edilmekte olup 5-En düşük memnuniyeti, 35-En yüksek memnuniyeti ifade etmektedir.[38] 1974 yılında kurulan ve Avrupa komisyonu için anketler hazırlayan "Eurobarometer Survey", mutluluğu *"Bütün her şeyi değerlendirdiğinizde bugünlerde ne kadar memnun olduğunuzu söylersiniz?"* sorusu ve "Çok memnun", "Biraz memnun", "Az memnun" ve "Hiç memnun değil" şeklinde 4'lü ölçek üzerinden ölçmektedir.[39]

Daha birçok ülkede öznel iyi oluş, mutluluk, memnuniyet ölçümü ile ilgili pek çok anket yürütülmektedir. "Russian Longitudinal Monitoring Survey, Swiss Household Panel, International Social Survey Programme, Latinobarometer, Australian Household Survey (HILDA) bunlardan sadece bazılarıdır. Türkiye ise öznel iyi oluşu, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2003 yılında başlamış olduğu "Yaşam Memnuniyeti Anketi" (YMA) ile ölçmektedir. Bu çalışmada yaşam memnuniyeti anketi verileri kullanıldığından anket hakkında detaylı bilgi ilerleyen bölümde verilecektir.

2.2. Yaşam Memnuniyetinin Belirleyicileri

Yaşam memnuniyetini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. 2008 yılında Bjornskov vd., yaşam memnuniyetini etkileyen faktörleri politik, ekonomik, kurumsal ve kültürel olarak dört kategoride toplamışlardır.[40] Jagodzinski, 2010 yılında yaşam memnuniyetini etkileyen faktörleri ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler olarak üç grupta değerlendirmiştir.[41] Geçen süre zarfı boyunca çalışmalar öznel iyi oluşun dış (eksojen) belirleyicilerinin; yaş, cinsiyet, evlilik, eğitim, gelir, sosyal destek vb. faktörlerle ilişkili olduğunu göstermiştir.[42]

Yaşam memnuniyeti çoğunlukla ve en temel haliyle aşağıdaki gibi modellenmektedir:[43]

---

[38] Ed Diener, Robert A. Emmons, Randy J. Larsen &Sharon Griffin, "The Satisfaction with Life Scale". **Journal of Personality Assessment**, Vol.49, No.1, 1985, s.72.

[39] Ayrıntılı bilgi için bkz: https://www.gesis.org/en/eurobarometer-data-service/home.

[40] Christian Bjørnskov , Axel Dreher vd., "Cross-Country Determinants of Life Satisfaction:,Exploring Different Determinants Across Groups In Society", **Social Choice Welfare** , Vol.30,No.1, 2008, s.122-129.

[41] Wolfgang Jagodzinski," Economic, Social, and Cultural Determinants of Life Satisfaction: Are there Differences Between Asia and Europe?", **Social Indicators Research**, Vol.97, 2010, s.89-93.

[42] Mario Lucchini, Sara Della Bella ve Luca Crivelli, "Genetic and Evironmental Contributions To Life Satisfaction", Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook Of Research Methods and Applications in Happiness and Quality Of Life**, Edward Elgar Publishing: UK, 2016, s.176.

[43] Ruut Veenhoven ve Devrim Dumludağ, *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, s.238-243.

$$S_i = \alpha + \beta_j Y_i + \boldsymbol{\gamma} L_i + \lambda X_i + e_i$$

S_i, katılımcının yaşam memnuniyetini ifade ederken, yunanca harfler parametreleri göstermektedir. e_i, hata terimini α ise sabit terimi gösterirken katsayılar ise her bir bireyin öznel iyi oluşunu belirlemeye yardımcı olan değişkenleri ifade etmektedir.

Mutluluk çalışmalarında çeşitli veri setleri ve ekonometrik yöntemler kullanılmaktadır. Literatürde kimi çalışmalar panel veri, kimi çalışmalar da yatay kesit verisi kullanılarak analiz yapmıştır. Panel veri çalışmaları özellikle aynı bireye ait zaman içerisinde gözlem yapma olanağı tanımaktayken yatay kesit verilerinde bu avantaj yoktur. Öte yandan veri setleri ile kullanılan yöntemlerde değişkenlik göstermektedir. Literatürde mutluluk anketlerinin genellikle sıralama yapmaya elverişli olduğu belirtilmektedir.[44] Bu sebeple bazı araştırmacılar sıralı logit modeli ve/veya probit modeli tercih etmektedir. Sıralı logit modeli, sıralı yanıt değişkeni için bir regresyon modelini ifade etmektedir.[45] Sıralı logit ve sıralı probit modellerin arasındaki farklılık hata terimlerinin dağılımına bağlıdır. Mutluluk çalışmalarında sıralı logit ve sıralı probit modellerinin yanı sıra en küçük kareler yöntemi de (OLS) kullanılmaktadır. Literatürde en küçük kareler yönteminin kullanılabilirliği ve de sonuçların diğer yöntemlerle benzer çıktığı belirtilmektedir.[46]

Mutluluğun belirleyicileri üzerinde birden fazla değişken etkili olduğundan bu çalışma için faktörler, sosyo-demografik faktörler (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim) ve ekonomik faktörler (gelir, enflasyon, istihdam & işsizlik) olarak iki grupta sınıflandırılacak işsizlik değişkeni ise çalışmanın esas konusu olması sebebiyle 3. bölümde detaylı şekilde açıklanacaktır.

2.2.1. Sosyo-Demografik Faktörler

2.2.1.1. Cinsiyet

Literatürde sosyo-demografik faktörler ile yaşam memnuniyeti arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğu çalışmalar kadar aradaki ilişkinin anlamsız olduğu çalışmalar da

[44] Richard Williams, "Understanding and Interpreting Generalized Ordered Logit Models",**The Journal of Mathematical Sociology**, Vol. 40, No. 1, 2016, s. 7.
[45] L. Grilli, C. Rampichini: Ordered logit model, Encyclopedia of quality of life and well-being, 2014, s. 4510-4513.
[46] Carol Graham, "The Economics of Happiness Insights on Globalization From a Novel Approach", **World Economics,** Vol.6, No.3, 2005, s.45.

mevcuttur. Anlamlı çalışmalardan ilki: Amerika'da 567 öğrenciden oluşan örneklem ile Franke vd.'nin ele aldıkları çalışmada yaşam memnuniyeti ile cinsiyet arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir.[47] Rajen Mookerjee ve Krista Beron'ın 60 ülkeden oluşan gözlem sayısı ise gerçekleştirdikleri bir çalışmada hem cinsiyetin hem de dinin bir ülkedeki mutluluk düzeyi ile ilişkili olduğunu bulgulamışlardır.[48] Bir başka çalışma ise 2004 yılında Blanchflower ve Oswald'ın ele aldıkları çalışmada cinsiyetin yaşam memnuniyetini açıklayan bir değişken olduğu belirtilmiştir.[49]

Cinsiyet ile mutluluk arasında ilişki bulamayan çalışmalarda mevcuttur. Bunlardan ilki Bernhard Christoph ve Heinz-Herbert Noll'un 2003 yılında ele aldıkları çalışmalarında cinsiyet farklılıklarının istatistiksel olarak önemli bulmadıklarını ifade etmişlerdir.[50] Avustralya'da Ambrey vd.'nin yapmış olduğu çalışmada istatistiksel olarak cinsiyet ile mutluluk anlamlı bulunmamış fakat cinsiyetler açısından farklılığın az olduğu ifade edilmiştir.[51] Görüldüğü gibi cinsiyetin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin olduğu veya olmadığı, varsa kadın mı daha etkili yoksa erkek mi noktasındaki tartışmalar literatürde devam etmektedir.

2.2.1.2. Yaş

Yaş faktörü ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Literatürde yaş ile yaşam memnuniyeti arasında "U" şeklinde ilişki olduğu, gençken memnuniyetin en yüksek, genellikle 30-40 yaş aralığında en düşük sonrasında ise yükselen ilişkinin varlığından sıkça söz edilmektedir.[52] 1998 yılında Winkelmann ve Winkelmann'ın ele aldığı çalışmada ise yaş ile mutluluk arasında güçlü negatif ilişki gözlemlemiş fakat "U" şeklini bulamamışlardır.[53] B.M.S. van Praag vd.'nin 2000 yılındaki çalışmalarında ise yaş faktörü önemli bir faktör olarak bulunmuş, yaş

[47] Kathleen B. Franke, E. Scott Huebner & Kimberly J. Hills, "Cross-Sectional and Prospective Associations Between Positive Emotions and General Life Satisfaction in Adolescents", **Journal of Happiness**, Vol.18, 2017, s.1083.
[48] Rajen Mookerjee ve Krista Beron," Gender, Religion and Happiness", **The Journal of Socio-Economics**, Vol.34, 2005, s.683.
[49] David G. Blanchflower ve Andrew J. Oswald, "Well-Being Over Time in Britain and the USA", **Journal of Public Economics**, Vol.88, 2004, s.1365.
[50] Bernhard Christoph ve Heinz-Herbert Noll, "Subjective Well-Being in the European Union During The 90s", **Social Indicators Research**, Vol.64, 2003, s.202.
[51] Christopher Ambrey, Jennifer Ulichny & Christopher Fleming, "The Social Connectedness and Life Satisfaction Nexus: A Panel Data Analysis of Women in Australia", **Feminist Economics**, Vol.3, No.2,2017, s.11.
[52] David G. Blanchflower ve Andrew J. Oswald, s.1369.
[53] Liliana Winkelmann & Rainer Winkelmann, "Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence from Panel Data", **Economica**, Vol.65, No.257, 1998, s.12.

etkisinin işçiler için minimum 35, çalışmayanlar için 32 olacak şekilde "U" ilişkisinden bahsedilmiştir.[54]

Neal E. Cutler "Age Variations in the Dimensionality of Life Satisfaction" isimli çalışmasında yaş ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki incelemesinde yaşam memnuniyetinin farklı kategorilerinin de değerlendirmeye alınması gerektiğini öne sürmektedir. Örneğin yaşam memnuniyetinin genç ve orta yaşlı bireylerde ev, şehir, sağlık gibi faktörlerle ilişkili olduğunu ifade ederken, yaşlı bireyler için önceliğin evlilik ve aile memnuniyetinin yaşam memnuniyeti üzerinde daha belirgin faktörler olduklarını ifade etmiştir.[55] Ottar Hellevik ise çalışmasında yaş ve mutluluk arasında "U" şeklinde ilişki bildirildiğinde bu durumun sağlık ve aile durumu gibi değişkenlerin kontrol edilmesinin sonucunda ortaya çıktığını ve bunlar arasında dolaylı etkiye aracılık ettiğini belirtmektedir.[56]

2.2.1.3. Medeni Durum

Yaşam memnuniyetini açıklayan sosyo-demografik değişkenlerden bir diğeri de medeni durumdur. 1967 yılında Warner Wilson'ın ele aldığı çalışmada mutlu kişinin genç, sağlıklı, eğitimli, iyi gelire sahip, dindar, iyimser ve evli kişinin özsaygısının yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca çalışmada evlilikteki mutluluğun genel açıklanmış mutlulukla diğer birkaç göstergenin herhangi birine göre daha yüksek oranda ilişiği olduğu gösterilmiştir.[57]

Sanayileşmiş 17 ülke ile yapılan çalışmada Steven Stack ve J. Ross Eshleman, sosyo-demografik değişkenleri kontrol ederek evli kişilerin evli olmayanlara göre daha yüksek mutluluğa sahip olduklarını bulmuşlardır.[58] Medeni durum ile mutluluğu ele alan bir diğer çalışma ise 1985 yılında M. Haring-Hidore vd.'nin yaptığı çalışmadır. 58 ampirik kaynaktan yola çıkarak meta analiz çalışması gerçekleştirilmiş ve öznel iyi olma durumu ile medeni durum arasında 0,14 korelasyon yakalanmıştır. Ayrıca çalışmada bu

[54] B.M.S. van Praag, Paul Frijters ve Ada Ferrer-i-Carbonell, "A Structural Model of Well-Being: With an Application to German Data", **Tinbergen Institute**, Tinbergen Institute Discussion Papers No: 00-053/3,2000, s.23.
[55] Neal E. Cutler, "Age Variations in the Dimensionality of Life Satisfaction", **Journal of Gerontology**, Vol.34, No. 4, 1979, s.576-578.
[56] Ottar Hellevik, "The U-shaped Age–Happiness Relationship: Real or Methodological artifact?", **Quality & Quantity**, Vol.51, 2015, s.177.
[57] Warner Wilson, "Correlates of Avowed Happiness", **Psychological Bulletin**, Vol.67, No.4, 1967, s.294-301.
[58] Steven Stack ve J. Ross Eshleman, "Marital Status and Happiness: a 17-Nation Study", **Journal of Marriage and Family**, Vol.60, No.2, 1998, s.534.

ilişkinin büyüklüğünün beklenenden zayıf olduğu da belirtilmiştir.[59] 42 ulustan 59.169 kişi ile hazırlanmış olan çalışmada ise Diener vd., medeni durum ve öznel iyi oluşun küçük varyasyonları olsa da dünya genelinde benzer olduğu bulunmuştur.[60]

2.2.1.4. Eğitim

Bireyin aldığı eğitimin yaşam memnuniyetini etkileyip etkilemediği üzerinde literatürde birçok çalışma mevcuttur. Resmi eğitim düzeyi ile bireylerin öznel refahları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada Robert A. Witter vd., eğitimin yetişkinlerin öznel refahı ile önemli ölçüde pozitif şekilde ilişkili olduğunu ve varyansının da %1 ile %3 olduğu açıklanmıştır.[61] 1989-2005 yılları için 17 Batı Avrupa ülkesine odaklanarak farklı büyüklükteki yerleşim yerlerinde yaşamanın bireysel yaşam doyumu üzerindeki etkisinin analiz edildiği çalışmada yaşam memnuniyetinin eğitim ile arttığı ifade edilmiştir.[62]

Literatürde eğitim ile yaşam memnuniyeti arasında bulunan olumlu ilişkiyi ifade eden çalışmaların yanında, aralarında olumsuz ilişki bulunan çalışmalar da mevcuttur. Bunlardan biri de Fernandez ve Kulik'in Amerika'da gerçekleştirdikleri çalışmadır. Araştırmaya 7954 kişi katılmış sonucunda ise yaşam memnuniyeti ile eğitim arasında negatif ilişki gözlemlenmiştir. Bu durumun sebebi ise, siyahi Amerikalıların toplumda karşılaştıkları birtakım sorunlardan kaynaklanabileceği ifade etmişlerdir.[63]

2.2.2. Ekonomik Faktörler

2.2.2.1. Gelir

Klasik iktisat teorisinde hâkim olan tüketimin, mutluluk üzerinde pozitif etkisi olacağı görüşü fayda teorisi ile açıklanmaktadır. Tüketimdeki artışın faydayı da arttığı görüşüne dayanan fayda teorisinde tüketim, bireysel faydayı etkilemektedir. Çalışmalarda tüketimi anket yoluyla ölçmek kolay olmadığı için genellikle "hane halkı

[59] Marilyn Haring-Hidore, William A. Stock, Morris A. Okun vd. "Marital Status and Subjective Well-being: a Research Synthesis", **Journal Of Marriage and the Family**, Vol.47, No.4, 1985, s. 947.
[60] Ed Diener, Carol L.Gohm vd. "Similarity of the Relations Between Marital Status And Subjective Well-Being Across Cultures", **Journal of Cross-Cultural Psychology**, Vol.31, No.4, 2000, s.419.
[61] Robert A. Witter, Morris A. Okun vd. "Education and Subjective Well-Being: A Meta-Analysis", **Educational Evaluation and Policy Analysis Summer**, Vol.6, No.2, 1984, s.165.
[62] Matteo Migheli, "Size of Town, Level Of Education And Life Satisfaction in Western Europe", **Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie**, Vol.108, No.2, 2017, s.190.
[63] Roberto M. Fernandez ve Jane C. Kulik, "A Multilevel Model of Life Satisfaction: Effects of Individual Characteristics and Neighborhood Composition", **American Sociological Review**, Vol.46, No.6, 1981, s.844-847.

geliri" kullanılmaktadır. Refah hakkında daha çok referans gösterilen göstergelerden olan Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) çalışmalarda sıkça kullanılmış, yaşam memnuniyeti ve gelir arasındaki güçlü ilişkiden bahsedilmiştir.[64] Mutluluk ile gelir arasındaki ilişkiyi ele alan ilk isimlerden biri Richard Easterlin'dir. Ele aldığı çalışmasında 1970 yılında bir grup Amerikalı ile yapılan araştırmada kişi başına düşen gelirin iki katına yükselmesine rağmen mutluluğun sabit kaldığını ifade etmiştir. Literatürde 'Easterlin Paradoksu' olarak yer alan bu durum, gelirin belirli bir yere kadar mutluluk seviyesini arttırdığı fakat bir noktadan sonra ise bu artışın gerçekleşmemesi durumu olarak ifade edilebilir.[65]

Gelir ve mutluluk üzerinde çalışma yapan başka bir isim olan Andrew Oswald ele aldığı çalışmasında, ekonomik gelişmişlik düzeyinde belirli seviyeye ulaşmış toplumlarda sadece ekonomik büyümenin oldukça küçük ek mutluluk oluşturduğunu ifade etmiştir.[66] Oswald'in Di Tella ve MacCulloch ile hazırladığı çalışma ise ek milli gelirden elde edilen refah kazançlarının bir kısmının zamanla yıpranmasının muhtemel olduğundan bahsetmektedir. Bir başka ifadeyle çalışmada, GSYH'deki artışın mutluluk üzerindeki etkisinin yıllar içerisinde azalacağını hatta kaybolacağını ifade etmektedir.[67] 2012 yılında Easterlin, yükselen güç olarak görülen Çin'i incelemiştir. Diener, Sandvik, Seidlitz ve Diener(1993), Amerika Birleşik Devletleri'nde gelir ve öznel iyi oluş arasında 0,12'lik korelasyon gözlemlemişlerdir.[68] Graham'ın 2011 yılındaki çalışması gelir ile mutluluk arasındaki ilişkiyi, Easterlin Paradoksunu ele alarak ikisi arasındaki ilişkinin incelenmesinde kullanılan yöntem, veri, sorulan sorunun farklı sonuçlara sebebiyet verebileceğini ifade etmiştir.[69]

---

[64] Ruut Veenhoven ve Devrim Dumludağ, *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, s.239-240.
[65] Richard A. Easterlin, "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", **Nations and Household in Economic Growth**, 1974, s.118.
[66] Andrew J. Oswald, "Happiness and Economic Performance", **The Economic Journal**, Vol.107, No.445, 1997, s.1818.
[67] Rafael Di Tella, Robert J. MacCulloch,ve Andrew J. Oswald, "The Macroeconomics of Happiness", **The Review of Economics and Statistics**,Vol.85, No.4, 2003, s.823.
[68]Ed Diener, Ed Sandvik, Larry Seidlitz ve Marissa Diener, "The Relationship Between Income and Subjective Well-Being: Relative or Absolute", **Social Indicators Research**, Vol.28,1993, s.203.
[69] Carol Graham, "Does More Money Make You Happier? Why So Much Debate?", **Applied Research Quality Life**, Vol.6, No.219, 2011, s.236-237.

2.2.2.2. Enflasyon

Geçmişten günümüze hemen hemen her toplumda enflasyon önemli makroekonomik sorunlar içerisinde yer almaktadır. Literatürde hem zaman serisi hem de kesit veri tipleriyle ülkelerdeki enflasyonun mutluluk üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

DiTella vd.'nin 1975-1991 yılları için Avrupa ülkelerinde enflasyon düştüğünde bireylerin mutluluğunun arttığını gözlemlemişlerdir.[70] 2000 yılında Frey ve Stutzer, 13 Avrupa ülkesi için mutluluğun mikro ve makroekonomik faktörlerini göstermeye çalışıp, makroekonomik faktörlerden enflasyonun daha yüksek oranlarının yaşam memnuniyetini azalttığını ifade etmişlerdir.[71]

[70] Rafael DiTella, Robert J. Macculloch ve Andrew J. Oswald, "Preferences Over Inflation and Unemployment: Evidence From Surveys of Happiness", **The American Economic Review**, Vol.91, No.1, 2001, s.340.
[71] Bruno S. Frey ve Alois Stutzer, "Maximizing Happiness?", **German Economic Review**, Vol.1, No.2, 2000, s.150.

3. İŞSİZLİK-İSTİHDAM-MUTLULUK

Bireyin ve yaşadığı toplumun bir diğer önemli makroekonomik göstergesi ise işsizliktir. İşsizlik aynı zamanda mutluluk çalışmalarında yer alan belirleyicidir. Tanım gereği, işsizler referans haftası boyunca hiç çalışmayan ve iş arayanlardan oluşmaktadır.[72] İşsiz olmak bireyi hem maddi hem de psikolojik olarak olumsuz etkilemektedir. Yazında da işsizlik ile mutluluğun ele alındığı birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı panel veri seti ile bazıları yatay kesit verisi ile kimisi de bireyin zaman içindeki trendini ele alarak incelenmiştir. Bu sebeple literatürdeki çalışmalar kategorize edilerek incelenecektir.

3.1. Panel Data Çalışma Bulguları

Ekonometrik veri türlerinden biri olan panel veri, aynı kesit birimlerin (firma, eyalet, ülke gibi) zaman içerisinde gözlemlenmesinden elde edilen dolayısıyla da zaman ve mekân boyutu içeren veri türünü ifade etmektedir.[73] "*Alman Sosyal Ekonomik Panel (GSOEP)", "İngiliz Hane Halkı Panel Araştırmaları (BHPS)"* ve *"Hollanda Sosyo-Ekonomik Panel (SEP)"* gibi çeşitli kuruluşlar panel veriye ulaşmayı sağlamaktadır.

Panel veri ile çalışmanın avantajları olduğu kadar dezavantajları da vardır. Görece daha fazla verinin olması ve bu durumun diğer veri türlerine göre daha açıklayıcı olması, serbestlik derecesinin artması, çoklu doğrusal bağlantının derecesinin azalması gibi avantajlar son yıllarda panel veri ile yapılan çalışmaların sayısını arttırmıştır. Panel veri kullanmanın getirdiği avantajlarının yanında bazı kısıtlamaları ve dezavantajları da vardır. Bunlar: Panel veri modelleri zaman serisi ve kesit verilere özgü sapmaları da içerdiğinden panel verilerin de hata terimi genellikle sapmalı olması, mikro ölçekte çalışmak için veriye ulaşmanın zor olması, özellikle doğrusal olmayan panel veri modellerinde birim boyutunun fazla olması bir yana zaman boyutunun kısıtlı olması durumunun modelin çözümlenmesini zorlaştırabileceği olarak ifade edilebilir.[74] Panel data ile incelenen çalışmalardan ilki ; Andrew E. Clark ve Andrew J. Oswald'ın 1994 yılında yayımladıkları *"Unhappiness and Unemployment"* başlıklı çalışmadır. Çalışmada

[72] Charles D. Stewar, "The Definition of Unemployment", **the Review of Economics and Statistics**, Vol. 32, No. 1, 1950, s. 55-59.
[73] Damodar, N. Gujarati, **Temel Ekonometri,** (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen)." İstanbul: Literatür Yayıncılık ,2018, s.591.
[74] Badi H.Baltagi, **Econometric Analysis of Panel Data** (Third Edition), Chichester: John Wiley & Sons,2005, s.5-8.

1991 yılı *British Household Panel Study-GHQ Survey* kullanılmıştır. İşsizliğin gönüllü olduğu öne sürülen hipotez araştırılmış ve sonucunda da reddedilmiştir. İstatistiksel olarak işsiz olmanın etkisi iyi oluş ile anlamlı ve ilişkinin yönünün de negatif olduğu belirtilmiştir. Çalışmada *Sıralı Probit Model* ve de bölgeler için de kukla değişkenler kullanılmış, birçok durumda da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. 1991 yılında Büyük Britanya'daki işsizler mental iyi oluşlarının çalışanlardan daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. İşsiz olmanın getirdiği kayıp, fayda açısından ayrılık veya boşanma durumuna göre daha fazla olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte işsizlikten kaynaklanan olumsuzluklar gençler arasında ve de kuzey gibi işsizliğin yüksek olduğu bölgelerdeki işçilerde daha azdır. Bir diğer sonuç ise uzun süredir işsiz olan kişiler yakın zamanda işini kaybeden kişilere göre daha az sıkıntı çekmektedirler.[75]

Liliana Winkelmann & Rainer Winkelmann tarafından 1995 yılında yayınlanmış olan *"Happiness and Unemployment: A Panel Data Analysis for Germany*" isimli çalışma *The German Socio-Economic Panel (GSOEP)* veri setinin ilk altı dalgasını (1984-1989) kullanarak bireysel mutluluğun işsizlikten nasıl etkilendiğini incelemektedir. Çalışmada havuz verileri *Sıralı Probit Model ve Sabit Etkili Panel Model* ile regresyon analizine tabi tutulmuştur. 0-10 arası ölçek kullanılarak *'Bir bütün olarak yaşamınızdan ne kadar memnunsunuz?'* sorusuna verilen yanıtlarla iş gücü piyasası için; çalışanlar, işsizler, iş gücüne dahil olmayanlar ve işsizlik tecrübesi yaşamış çalışanların bireysel mutlulukları incelenmiştir. Bağımlı değişkenin bireysel mutluluk olduğu çalışmanın sonucunda işsizliğin bireysel etkileri kontrol edildikten sonra dahi negatif bir etkiye sahip olduğu bulunurken iş gücüne katılmamanın ise mutluluk üzerinde daha az olumsuz etkiye sahip olduğu ifade edilmiş. Ayrıca işsizliğin manevi etkilerinin maddi etkilerinden daha fazla olduğu, bu etkilerden erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla etkilendiği belirtilmiştir. İşsiz olmanın ve iş gücüne dahil olmamanın mutluluk üzerindeki etkisi farklıdır. İş gücünün dışında olmanın ise regresyon sonuçlarına göre refah üzerinde net bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. İşsizliğin erkekler için kadınlara kıyasla fazla zarar verebileceği ifade edilirken iş gücüne dahil olmayan kadınların da toplumsal kabul edilebilirliğini yansıtması açısından etkinin pozitif olduğu belirtilmiştir. Yaş ve iyi oluş

[75] Andrew E. Clark ve Andrew J. Oswald, "Unhappiness and Unemployment", **The Economic Journal**, Vol. 104, No. 424,1994, s. 648-650.

arasındaki ilişkinin en az 42-45 yaşlarında diğer çalışmalara benzer şekilde "U" şeklinde olduğu ve evli insanların daha yüksek mutluluk seviyesine sahip olduğu belirtilirken, Clark and Oswald'ın aksine aile gelirinin mutluluğu pozitif etkilediğini bulmuşlardır. Bireylerde düşük mutluluğun kaynağının işsizlik olduğunu belirtirken işsizliğin iyi oluş üzerindeki etkilerinin dörtte üçün üzerinde maddi olmayan maliyetlerden, dörtte birinin altında ise maddi maliyetlerden oluştuğunu; yani işsizliğin manevi maliyetlerinin maddi maliyetlerinin üzerinde olduğu bulgulanmıştır. İşsizlikten doğan dışsallıklara baktıklarında ise erkek işsizlerin sadece erkekler için mutlulukta önemli bir azalmaya neden olmadığı, aynı zamanda partnerine de olumsuz bir dışsallık yarattığını söylemişlerdir. Yine bir diğer sonuç ise işsizler için yapılan gelir destek uygulamalarının işsizliğin olumsuz etkilerini azaltmada katkısının az olduğu ve işsizliğin olumsuz etkilerini hafifletmek için alternatif yeniden dağıtım mekanizmaları yerine istihdam üreten politikalar önerisi olmuştur.[76]

2003 yılında A. Clark'ın ele aldığı "*Unemployment as a Social Norm:Psychological Evidence From Panel Data"* isimli makalesinde iş gücü piyasasındaki sosyal normları test etmek amacıyla *The General Health Questionnaire (GHQ-12)* ve *British Household Panel Survey*'in 7 dalgası kullanılmıştır. Regresyonda *Sıralı Probit Model* tercih edilen çalışma da işsiz referans grubu kullanılmış ve grupta olanlar; aynı bölgede yaşayanlar, çiftler ve hane halkı olarak tanımlanmıştır. Çalışmada, sosyal norm teorisinin öngördüğü üzere işsizliğin psikolojik etkilerinin diğer iş gücü piyasası durumu ile etkili olup olmadığı incelenmiştir. Sonucunda ise tüm katılımcılar üzerinde refahın tipik olarak başka kişilerin işsizliği ile negatif korelasyon içerisinde olduğu gösterilmiştir. İstihdam edilenlerin refahı ise başka kişilerin işsizlik oranı düşük olduğu durumda daha düşüktür. İşsizler ise bunun aksine başkalarının işsizliği arttıkça daha yüksek refah düzeyi bildirmişlerdir. Bireyin iyi oluş hali ile işsizlik hali arasında pozitif ve güçlü korelasyon olduğu ifade edilmiştir. Öyle ki, bu etkilerin erkekler için daha belirgin olduğu kadınlar içinse daha zayıf olduğu belirtilmiştir. Çalışmada işsizliğin her zaman kişiye zarar veren ve onu acıtan bir durum olduğu fakat çevredeki kişiler de işsiz ise o zaman bu zarar verme ve acıtma durumunun daha az olacağı söylenmiştir. Yani,

[76] Liliana Winkelmann& Rainer Winkelmann, "Happiness and Unemployment: A Panel Data Analysis for Germany", **Applied Economics Quarterly**, Vol.41, No.4, 1995, s.293-296.

ekonomide işsizlik yaygın nitelik ise bu durumda işsizlerin bireysel iyi oluştan olumsuz etkilenme eşiğinin düşük olduğu ifade edilmektedir. Makalenin son panel kısmında işsizlikten daha az zarar görenlerin yeni bir iş bulma olasılığının daha düşük olduğunu, geleceğe doğru bir dalga durumunda ise işsiz kalmanın daha yüksek olacağı belirtilmiştir. Refah analizi açısından başkalarının işsizliğine bağlı olarak dışsallıklar, iş gücü piyasasındaki tüm grupların işsizliğin azalmasından faydalanmadığını, bunu da işsizliğin düşmesinden sonra işsiz kalanların refahının azalması ile ilişkilendirmektedir.[77]

2005 yılında Nick Carroll'un yazmış olduğu *"Unemployment and Psychological Well-Being"* çalışmada Avustralya'da istihdam edilen bireyler ile işsiz olan bireylerin yaşam memnuniyetleri ele alınmıştır. Çalışmada *Household Income and Labour Dynamics Survey of Australia (HILDA)* veri setinin ilk 3 dalgası kullanılmıştır. Panel data *Sıralı Logit Model* ile test edilmiş, bağımlı değişken *Yaşam Memnuniyeti* olarak belirlenmiştir. Çalışmanın hipotezi ise yaşam memnuniyetindeki düşüşün, yaşam boyu kazançlarındaki bir düşüşün yanı sıra psikolojik bir etkinin sonucu olabileceği üzerinedir. Çalışmanın sonucunda ise işsizliğin zamanla değişmeyen özellikleri kontrol ettikten sonra manevi maliyetlerle ilişkili olduğunu ifade edilmiştir. Ayrıca işsizliğin daha düşük yaşam memnuniyeti ile ilişkili olduğu gösterilmiştir. İşgücü dışında kalan erkeklerin düşük yaşam memnuniyetini bildirme olasılığı daha yüksek olduğu ifade edilirken engelli kadınların düşük yaşam memnuniyeti bildirme olasılığının daha yüksek olduğu belirtilmiştir. İşsizliğin kadınlar için yaşam doyumunun azaltılmasında daha büyük bir etkisi olduğu ele alınmıştır. Ayrıca işsiz kalmak yaşam memnuniyetini azaltırken, istihdam durumunu değiştiren çoğu insanın yaşam memnuniyeti düzeylerini ise değiştirmedikleri belirtilmiştir.[78]

Rainer Winkelmann 2009 yılında *"Unemployment, Social Capital, and Subjective Well-Being"* isimli çalışmasında 1994-2004 yılları için German Socio-Economic Panel veri setini kullanmıştır. Çalışmada daha fazla sosyal sermayeye sahip olan insanların, işsizliğin zararlı etkilerinden korunup korunmadığını ele almıştır. İşsizlik sebebiyle öznel iyi oluştaki (refahtaki) değişikliklerin sosyal sermaye tarafından yönetilip yönetilmediği

[77] Andrew E. Clark, "Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence from Panel Data", **Journal of Labor Economics**, Vol.21, No.2,2003, s.323-328.
[78] Nick Carroll, "Unemployment and Psychological Well-Being", The Australian National University Centre For Economic Policy Research **Discussion Paper** No.492,2005, s.28-30.

araştırma sorusu olarak belirlenmiştir. *En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)* kullanılan çalışmada hipotez ise şu şekilde ifade edilmiştir: İşsizliğin öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin, bir kişinin sahip olduğu sosyal sermaye miktarı ile olumlu bir şekilde bağlı olduğudur. Yani sosyal sermaye ne kadar yüksek olursa işsiz bireyin öznel iyi oluşundaki düşüş o kadar küçük olacaktır. Çalışmadaki temel değişkenler; öznel iyi oluş, istihdam durumu ve sosyal sermayedir. Çalışmanın sonuncunda, işsiz olma durumunu istihdam edilmeme durumuna göre refahlarını daha düşük belirlemişlerdir. Sosyal sermayenin öznel iyi oluş farklılıkları üzerinde önemli bir belirleyici ve de olumlu etkisi olduğu belirtilirken işsizliğin yarattığı refah farklılıkları üzerinde bir etkisinin yakalanamadığı belirtilerek hipotez veriler tarafından doğrulanamamıştır.[79]

Sonja C. Kassenboehmer ve John P. Haisken-DeNew'in 2009 yılında yayımladığı *"You're Fired! The Causal Negative Effect of Entry Unemployment on Life Satisfaction"* isimli makalede 1991-2006 yılları için *German Socio Economic Panel* veri setini kullanarak Almanya'da kadın ve erkek için işsizliğin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini incelemektedir. Bağımlı değişkenin yaşam memnuniyeti olduğu çalışma, sosyo demografik ve sosyo-ekonomik değişkenler ile açıklanmaktadır. Veri seti batıdaki erkekler, doğudaki erkekler ve batıdaki kadınlar, doğudaki kadınları olmak üzere 4'e bölünerek ele alınmıştır. Ayrıca işsizlik üç tür olarak ele alınmıştır. Bunlar; gönüllü işsizlik, kovulmak ve şirket kapanmasından dolayı işsiz kalmaktır. Çalışmada birden fazla teknik kullanılarak karşılaştırılmıştır *(Ols, Ols-FE, Fixed Threshold Logit-Conditional Logit, Individual Threshold Logit-Conditional Logit)*. Çalışmanın sonucunda tüm hesaplama yöntemleri için işsiz olmak anlamlı ve olumsuz bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmış ve de 4 alt grup için de işsizliğin olumsuz etkileri dönem boyunda sabit ve benzer büyüklükte olacağı ifade edilmiştir. Birkaç istisna dışında ve de tahmin yöntemine bağlı olarak erkekler için gönüllü veya istemsiz olarak işsizliğe dahil olmanın (işsizliğe girişin) nedeninin işsiz olunan yıl üzerinde ek bir etkisi yoktur. Kadınlar içinse, işsizliğe giriş yılında şirket kapanmaları oldukça negatif bir etkiye sahiptir. Şirket kapanması durumunda evli kadınların ise hem Doğu hem de Batı Almanya'da evli olmayan kadınlardan daha fazla olumsuz etki yaşadıkları belirtilmiş.[80]

---

[79] Rainer Winkelmann, "Unemployment, Social Capital, and Subjective Well-Being", **Journal of Happiness Studies**, Vol.10, 2009, s.421–425.

[80] Sonja C. Kassenboehmer ve John P. Haisken-DeNew, "You're Fired! The Causal Negative Effect of Entry Unemployment on Life Satisfaction", **The Economic Journal**, Vol.119, 2009, s. 448–451.

Peter H. Van der Meer & Rudi Wielers'in 2016 yılında ele aldıkları *"Happiness, Unemployment And Self-Esteem"* adlı çalışmada, bireyin uzun dönem işsiz kalmasının neden diğer önemli yaşam olaylarından farklı olarak iz bırakan bir olay olduğu sorusuna yanıt aramaya çalışmışlardır. Bunun için veriler *Longitudinal Internet Studies for the Social sciences (LISS)*'dan alınarak havuz regresyon uygulanmıştır. *En Küçük Kareler Yöntemi (OLS*) kullanılan çalışmada 2 farklı model kurularak bağımlı değişken öznel iyi oluş ve özsaygı *(self esteem)* seçilmiştir. Özsaygının işsizlikten etkilendiğini ve işsizliğin ve özsaygının da mutluluğu etkilediği varsayılmıştır. Özsaygı öznel iyi oluşu endojen olarak etkilerken mutluluğun ve özsaygının işsizlikten etkilendiği ifade edilmiştir. Öyle ki çalışmada özsaygının mutluluğu etkilediği, işsizliğin özsaygıyı etkilediğini ve özsaygının da işsizliğin öznel iyi oluş üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda özsaygının işsizlikten etkilendiğini ve öznel iyi oluşun işsizlik ve özsaygıdan etkilendiği ifade edilmiştir. Çalışmada işsizlerin istihdam edilenlerden daha az mutlu olduğu ifade edilmiş, uzun dönemli işsiz olmanın kalıcı özsaygı kaybına sebep olduğu ve bu kaybın da uzun dönemli işsizliğin mutluluk üzerindeki olumsuz etkisini açıklayabileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda özsaygının işsizliğin neden orta yaş grubunda daha derin hissedildiği, işsizlerin iş bulduklarında tekrar işsiz kalmaktan korkma gerekçeleri gibi noktaları da açıklayabilme özelliği olduğu belirtilmiştir. Bireyin bir partnere sahip olması ve çocuk sahibi olması da özsaygıyı işsiz kalmadan daha az etkilediği ele alınmaktadır. Son olarak uzun dönemli işsizlere özsaygılarını kazanabilmeleri adına hükümetin yardımlarının gerekli olduğunun altı çizilmiştir.[81]

3.2. Yatay Kesit Çalışma Bulguları

Zaman içerisinde belirli bir noktada derlenmiş veriler "*Kesit Veri*" olarak ifade edilmektedir. [82] Kesitsel verilere dayanan çalışmalarda düşük R^2 ve değişen varyans gibi bazı kısıtlamalar olabilir. Bunun dışında bağımlı ve bağımsız değişken arasında ilişki gözlemlenmesine rağmen nedensellik bulunamayabilir. Örneğin işsizlik ve mutluluk arasındaki negatif korelasyon mutlaka işsizliğin mutlulukla sebep-sonuç ilişkisine sahip olduğunu göstermeyebilir. Öyle ki mutsuz insanların işsiz olma olasılığı daha yüksek olup

[81] Peter H. Van der Meer & Rudi Wielers, "Happiness, Unemployment And Self-Esteem", **SOM Research Reports**, Vol. 16016, 2016, s.1-6.
[82] Damodor Gujarati, *Temel Ekonometri*, s. 22.

ve bu durumda nedensellik ters yönde ilerler. Literatürde yatay kesit olarak nitelendirilebilecek çalışmalar ve bulguları aşağıdaki gibidir.

Duncan Gallie & Helen Russell'in 1998 yılında yazmış oldukları "*Unemployment and Life Satisfaction: A Crosscultural Comparison"* isimli makalede birçok Avrupa ülkesinin işsizliğin refah üzerindeki etkisi araştırılmış ve olumsuz olarak belirtilmiştir. Çalışmada 1983-1994 yılları için veri seti olarak *Eurobarometer Survey* ve *The General Health Questionnaire (GHQ)* kullanılmış, ekonometrik model olarak ise *Sıralı Logit Model* tercih edilmiştir. İşsizliğin sebep olduğu sıkıntıların toplumdan topluma değişmesinde; işsizliğin düzeyi, işsizliğin bileşimi, işe bağlı kültürel önem ve refah uygulamaları gibi faktörlerin rol oynadığı ifade edilmiştir. Ülkeler arasındaki işsizlerin cinsiyet farklılıkları önem ifade etmektedir. Örneğin işsizlerin yüksek oranının kadın olduğu toplumlarda işsizliğin ciddiyetinin toplum tarafından daha düşük algılanacağı ifade edilmiştir. Sebebi ise kadınların alternatif bir kimlik olarak ev hanımı olmaları, hane içinde gelir getiren başka bireylerin olma ihtimali göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmada ele alınan bir diğer argüman ise işsiz bireylerin çoğunlukla gençlerden oluştuğu bir toplumda, genç insanların işsiz kalmaktan görece daha az etkilenmeleridir. Kısmen daha az finansal sorumlulukları olması ve ebeveynleri yardımı ile korunmaları gerekçe gösterilmiştir. Yaş, işsizliğin yapısını büyük ölçüde değiştiren bir boyuttur. Bir diğer değişime gerekçe olabilecek durum ise iş etiği kavramıdır. Örneğin İspanyol işsizlerin İngiliz işsizlerine göre daha az olumsuz etkilendikleri belirtilmiştir. Ayrıca refah sistemindeki farklılıkların da işsizliğin psikolojik etkileri üzerinde etkili olabileceği ifade edilmiştir. 11 ülkede işsizliğin refah üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, 1980'lerde İngiltere, İrlanda, Almanya, Hollanda ve nispeten İtalya'da yüksek düzeyde sorunlar kaydedilmiştir. İşsizler arasında yaşam doyumu ve yaş arasında eğrisel ilişki saptanmış, işsiz olma durumu erkelerde kadınlara kıyasla daha fazla olumsuz etkisi olduğu ifade edilmiştir.[83]

Namkee Ahn vd. 2004 yılında yayımladıkları *"The Impact of Unemployment on Individual Well-Being in The Eu"* isimli çalışmada *European Community Household Panel Survey* veri setini 1994-2001 yılları için kullanılarak işsizlerin mutluluğunu

[83] Duncan Gallie & Helen Russell, "Unemployment and Life Satisfaction: A Cross-Cultural Comparison", **European Journal of Sociology**, Vol.39, No.2, 1998, s.248-253.

etkileyen faktörleri; boş zamanları açısından, sağlık durumları açısından, mali durum açısından, konut açısından ve mesleki faaliyetleri açısından hem panel hem de yatay kesit olarak *En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)* kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada sonuçlar hem yatay kesit hem de panel sonuçları karşılaştırılarak ele alınmıştır. Bu çalışmada; işsizliğin öznel refah üzerindeki etkileri ülkeler arasındaki farklılıkları ne kadar büyük, işsizlik süresi uzadıkça memnuniyet seviyesi nasıl değişir, hangi bireysel ve ailevi faktörler kişinin memnuniyet düzeyini etkiler gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonucunda işsizliğin bir bireyin temel faaliyetleri ve finansmanı ile ilgili memnuniyet düzeylerini önemli ölçüde azaltırken, boş zamanların da memnuniyet düzeyini önemli ölçüde arttığı ifade edilmiştir. Sağlık açısından ise küçük bir olumsuz etkisi olduğunun altı çizilmiştir. Öte yandan işsizlik süresi, bireysel refah üzerinde küçük bir olumsuz etki göstermekte iken işsizliğin adaptasyon teorisiyle çelişen etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Yine bulunan bulgular arasında işsizliğin mutluluk üzerinde ülkeler arasında büyük farklılıkları olduğu, buna örnek olarak ise Danimarka ve Hollanda verilerek buralarda işsizliğin diğer ülkelere göre daha az olumsuz etkileri gözlemlendiğinden bahsedilmiştir. Yine çalışmada, yatay kesit ve panel veriler arasında iyi oluş belirleyicileri arasında farklılıklar olduğu belirtilmiştir. Son olarak ise işsizler arasında; iş beklentileri, sağlık ve sosyal ilişkiler gibi maddi olmayan faktörler, hane halkı geliri ile öznel iyi oluş üzerinde önemli bir etki gösterdiği, özellikle de daha iyi iş beklentileri yaşamın her alanında memnuniyet seviyelerini büyük ölçüde arttığı ifade edilmiştir.[84]

2012 yılında Johannes Vatter'ın ele aldığı "*Well-Being in Germany: GDP and Unemployment Still Matter"* çalışmasında Almanya'daki öznel iyi oluş kavramının bölgesel farklılıklarını ele almıştır. Çalışmada *German Socio-Economic Panel (GSOEP)* veri setini *Cross Regional* analiz ve model *En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)* ile test edilmiştir. Bağımlı değişken öznel iyi oluş (SWB) olarak belirlenmiş, alt regresyonlar için de Almanya; kuzey, güney, doğu ve batı olmak üzere 4'e bölünmüş ve bölgeler için kukla değişken kullanılmıştır. Araştırma soruları ise şu şekildedir: "*Rapor edilen yaşam memnuniyetinin bölgesel ortalama değerleri refahtaki gerçek farklılıkları yansıtıyor mu?", "Bölgesel varyasyon ne kadar GYSH veya işsizlik oranı gibi yerleşik refah*

[84] Namkee Ahn vd., *"*The Impact of Unemployment on Individual Well-Being in The Eu*"*, **European Network of Economic Policy Research Institutes Working Paper** No. 29, 2004, s.1-3.

göstergeleri ile açıklanabilir?" "Almanya'da gözlemlenen öznel iyi oluş modeline başka neler katkı sunabilir?"

Çalışmada öznel iyi oluşun işsizlik ile negatif korelasyonlu, her bir Alman bölgesi ile ise pozitif korelasyonlu olduğu belirtilmiştir. Çalışmada hem mikroekonomi hem de makroekonomik boyutlu tahminler yapılmıştır. Boşanmış bireylerin daha önce hiç evlenmeyen bireylere göre daha mutlu olduğu, hane halkının harcanabilir gelirinin, kişisel gelir kadar öznel iyi oluş için önemli olduğu, sağlık durumunun açıklayıcı değişkenler arasında baskın rol oynadığı, yaş ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin şeklinin "U" biçiminde olduğu ve gayrimenkul sahibi olmanın öznel iyi oluş ile pozitif bir şekilde bağlı olduğu mikroekonomi bulgularındandır. 1995-2009 yılları arasında 19 bölgeye uygulanan makroekonomi regresyon modellerinde öznel iyi oluştaki tüm farklılıkların dörtte üçünün makroekonomik koşullarla ilgili olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında çalışmada GSYH ve işsizlik oranı gibi refah göstergelerinin sadece bölgesel öznel iyi oluş ile ilişkili olmadığı bunun aynı zamanda bölgesel öznel iyi oluş seviyelerinin farklılıklarını da açıklama gücüne sahip olduğundan söz edilmiştir. Ayrıca marjinal hoşnutsuzluğun (marginal disutility) işsizlikle birlikte yükseldiğini belirtilmiştir. Makroekonomik koşullar eşit olsaydı Doğu ve Batı Almanya arasındaki yaşam kalitesi farklılıklarının yarı yarıya azalacağı ifade edilmiştir. Son olarak, her iki refah göstergesinin öznel iyi oluş ile yüksek korelasyonlu olmasına rağmen sonuçlar farklı işsizlik seviyelerinin bölgesel öznel iyi oluşun GSYH'deki farklılıklardan önemli ölçüde daha kuvvetli etkilendiğini göstermektedir. Buna paralel olarak ise işsizlikteki değişiklikler de ortalama öznel iyi oluşu ekonomik dalgalanmalardan daha güçlü ve doğrudan etkilemektedir. Ayrıca analiz edilen dönem içerisinde ekonomik büyüme ve iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.[85]

2012 yılında Fumio Ohtake'nin ele aldığı *"Unemployment and Happiness"* çalışmasında *Questionnaire Survey on Lifestyle and Society (2002-QSLS)* ve *National Survey on Lifestyle (1978-1999- NSLP)* veri setlerini kullanarak Japonya için işsizliğin mutluluk üzerindeki etkisini incelemiştir. *Sıralı Probit Model* kullanılan çalışmada özellikle QSLS kullanmak yatay kesit ile çalışmanın kısıtlarına sebep olabilir düşüncesi

[85] Johannes Vatter, "Well-Being in Germany: GDP and Unemployment Still Matter", **RatSWD Working Paper**, No.196, ,2012, s.1-33.

ile bireysel özelliklerin kontrol etmesi adına riskten kaçınma derecesi de (Risk Aversion) kullanılmıştır. Riskten kaçınma derecesi yüksek olan kişilerin ise daha az mutlu hissettikleri ifade edilmiştir.

İşsiz olmanın, işsiz olma deneyimini yaşamının ve işsizlik korkusunun insanların mutluluğunu azalttığı çalışmanın temel bulgularındandır. Çalışmada aynı zamanda, insanların öznel refah düzeyini (mutluluk) yükseltmek için refahı işsizlere yeniden dağıtmaktan ziyade refahı iş yaratma noktasında dağıtmanın daha etkin olacağı sonucuna varılmıştır.[86]

Wulfgramm 2014 yılında yaptığı "*Life Satisfaction Effects of Unemployment In Europe: The Moderating Influence of Labour Market Policy"* adlı çalışmasında çok düzeyli model ve panel model kullanarak işsizlik ödeneği uygulamasının ve iş gücü piyasası politikalarının işsizlerin yaşam memnuniyeti üzerindeki ılımlı etkisi incelemiştir. Çalışmada *European Social Survey (ESS)* data setinin 2002-2009 yılları arasında 4 dalgası 21 Avrupa ülkesi için kullanılmıştır. Buradaki mikro veriler iş gücü piyasası politika göstergeleriyle ilgili makro verilerle birleştirilmiş ve bağımlı değişken yaşam memnuniyeti olarak belirlenmiştir. Genel itibariyle bu çalışmada; işsizlik ödeneğinin ve ülkenin aktif iş gücü piyasası politikalarına bağlılığının işsizliğin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini hafifletip hafifletmediği sorusu üzerinde durulmuştur. Çalışmadaki hipotezler şu şekildedir:

Hipotez 1: Pasif iş gücü büyüklüğü/cömertliği politikasına sahip bir ülkedeki işsizin öznel iyi oluş halinin, yetersiz fayda ve kısa süreli fayda politikası uygulayan bir ülkedeki işsizden daha düşük olması beklenir.

Hipotez 2: Aktif iş gücü piyasası politikalarının işsizlerin yaşam memnuniyeti üzerinde ılımlı bir etkiye sahip olması beklenir.

Çalışmanın sonucunda ise genel olarak işsiz olma durumunun örneklemdeki tüm ülkelerde yaşam memnuniyeti üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir. İşsizliğin yaşam doyumu etkisinin şiddetinin büyük ölçüde bir ülkedeki işsizlik ödeneği sisteminin büyüklüğüne/cömertliğine bağlı olduğu saptanmıştır. Hipotez, bir kuvvetle desteklenmiş ve işsizlik ödeneği görece düşük, az, yetersiz olan ülkelerdeki işsiz kalan

[86] Fumio Ohtake, "Unemployment and Happiness", **Japan Labor Review**, Vol. 9, No. 2, 2012, s.59-64.

bireylerin öznel iyi oluşlarındaki düşüşün bu ödeneğin yüksek, yeterli, cömert olduğu yerlerdeki işsizlerdeki bireysel iyi oluştaki düşüşten daha fazla olacağı söylenmiştir. Hipotez ikinin ise doğrulanamadığı belirtilmiştir. Yani pasif iş gücü piyasası politikasının cömertliği/büyüklüğü işsizliğin olumsuz etkilerinin yaşam memnuniyeti üzerinde önemli ölçüde azalttığını, buna karşın da aktif iş gücü piyasası politikalarının olumlu etkilerinin daha az olduğunu belirtmiştir. Yaş "U" eğrisi 42 yaşında en düşük yaşam memnuniyeti ile ortaya çıktığı belirtilirken, öğrenci olmanın çalışmaya göre olumlu etkiye sahip olduğu, kalıcı hasta olma durumunun ise düşük bir yaşam memnuniyet ile ilişkili olduğu söylenmiştir. Eğitimli ve sağlıklı olmak, bir eş ile yaşamak yaşam memnuniyetini arttırırken erkek olmanın ise refahı olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Bu çalışma işsizlerin refahının büyük ölçüde iş gücü piyasası politikaları tarafından belirlendiğini göstermektedir.[87]

Kirsten Stam, Inge Sieben vd. 2015 yılında *"Employment Status and Subjective Well-Being: The Role of The Social Norm to Work"* isimli bir çalışma ele aldılar. Bu çalışma sosyal norm kavramının istihdam durumu ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelemiştir. *Çok Düzeyli Regresyon Modelinin* uygulandığı çalışmada 45 Avrupa ülkesi için *European Values Study (EVS,2010)* verisinin 4. dalgası kullanılmıştır. Kadınlar ve erkekler için beş istihdam durumunun (çalışan, işsiz, sağlık sorunu nedeniyle çalışamayan, emekli ve ev hanımları) öznel iyi oluşları ayrı ayrı incelenmiştir. Çalışmada istihdam edilmemenin öznel iyi oluş üzerindeki olumsuz etkisinin sosyal normun güçlü olduğu bir ülkede daha büyük olması beklenmektedir. Çalışmanın sonucunda istihdam edilen bireyler ile edilmeyenlerin arasında öznel iyi oluş bakımından farklılık gözlemlenmiştir. Erkeklerde istihdam edilenlerin en yüksek öznel iyi oluşa sahip oldukları belirtilmiş; bunu ise emekli, işsiz ve sağlık sorunu nedeniyle çalışamayanlar yani engelliler takip etmektedir. Yine sonuç olarak işsizlik durumu erkekler için kadınlara kıyasla öznel iyi oluşa daha fazla zarar verici olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca çalışmayan engelli erkekler ve çalışan erkekler arasındaki öznel iyi oluş boşluğu, çalışma normu güçlü olduğu zaman artacağından söz edilmiştir. Ortalama sosyal norma sahip ülkelerdeki emekli erkekler ise istihdam eden erkeklere kıyasla nispeten daha yüksek öznel iyi oluş

[87] Melike Wulfgramm, "Life Satisfaction Effects of Unemployment in Europe: The Moderating Influence of Labour Market Policy", **Journal of European Social Policy**, Vol.24, No.3,2014, s.258– 272.

seviyesine sahipken hem işsiz erkeklerin hem de kadınların sağlık sorunu nedeniyle çalışamayanlardan bile daha düşük refah seviyesine sahip oldukları açıklanmıştır. Bunun yanında emekli kadınlar ve ev hanımları, çalışan kadınlarla aynı düzeyde öznel iyi oluş seviyesine sahiptir. Yine çalışmada işsizler için sosyal normların etkisi bulunamamış yani işsiz erkeklerin ve kadınların öznel refahlarının sosyal normdan etkilenmediği ifade edilmiştir.[88]

2018 yılında Wen-Hao ve Feng Hou'nun yazmış oldukları *"The Effect of Unemployment on Life Satisfaction: A Cross-National Comparison Between Canada, Germany, the United Kingdom and the United States"* çalışmasında; Kanada, Almanya, Birleşik Krallık ve Amerika'nın verileri ile işsizliğin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Veri seti olarak *Canadian Community Health Survey (CCHS,2009-2014), German Socio Economic Panel Survey (GSOEP, 1995-2001), British Household Panel Survey (BHPS, 1996-2008)* ve U.*S Behavioral Risk Factor Surveillance System (BRFSS,2005-2010)* kullanılmıştır. Çalışmada bağımlı değişken olarak öznel iyi oluş seçilmiş ve *En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)* kullanılmıştır. Temel argüman, istihdamın toplumdaki sosyal ilişkiler veya kimlik gibi birçok maddi yönü olmamasına rağmen fayda sağladığı ve işsiz olma durumunun bu faydaları içermediği ve en nihayetinde de bireyin öznel iyi oluşun yüksek olmayacağıdır.

Çalışma 3 yapı taşı ile ilerlemektedir. 1: İşsizliğin refah üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olup olmadığı ve bu etkinin ülkeye göre nasıl değiştiği. 2: İşsiz olmanın göreceli etkisinin veya parasal değerinin boşanma ya da kötü sağlık koşulları gibi diğer yaşam olaylarıyla karşılaştırılması. 3: İstihdam edilenlerle işsizler arasındaki yaşam doyumu boşluğunun yayılma ve sosyal norm hipotezlerine uygun olarak bölgesel iş gücü piyasasında toplam işsizlik tarafından değiştirilip değiştirilmediğidir. Hipotezler ise aşağıdaki gibidir.

H1: Kişisel işsizlik yaşam memnuniyetini azaltır.

H2: Daha yüksek bölgesel işsizlik, bireyin kendi işsizliğinin yaşam doyumu üzerindeki olumsuz etkisini azaltmaktadır.

[88] Kirsten Stam, Inge Sieben vd. "Employment Status and Subjective Well-Being: The Role of The Social Norm to Work", **Work, Employment & Society**, Vol. 30, No.2, 2016, s.1-13.

H3: Daha yüksek bölgesel işsizlik istihdam edilenler arasında yaşam doyumunu azaltır.

H1, bireyin kendi işsizliği ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin yönü negatiftir. H2 ve H3, sosyal normlar ve yayılmalar olarak adlandırılan işsizliğin ılımlı etkileri olduğu ifade edilmiştir.

Sonuçlar; bölgesel işsizliğin Amerika'da ve Almanya'da istihdam edilenler üzerinde olumsuz yayılma etkisini, Birleşik Krallık 'ta yayılma etkisini ve Kanada'da olumlu genel yayılma etkisini desteklemektedir. İşsizler, istihdam edilenlere kıyasla daha az mutlu, kadınların mutluluğunun ise işsiz erkekler kadar düşük olmadığı belirtilmiştir. Diğer değişkenler sabitken işsizler; Kanada, Amerika ve Birleşik Krallık'ta yaklaşık olarak 0.3 standart sapma ve Almanya'da 0.47 standart sapma gibi daha büyük bir farkla istihdam edilenlerden daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olma eğilimindedirler. İşsizleri ise aynı yaşam memnuniyeti seviyesinde tutmak için gerekli olan para veya paranın artış miktarındaki büyüklük olduğu belirtilmiştir.[89]

Sultan Kuzu vd. 2019 yılında *"The Analysis of Unemployment, Happiness and Demographic Factors Using Log-Linear Models*" isimli çalışmasında *Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)* tarafından hazırlanan *Yaşam Memnuniyeti Anketi (YMA)* verisini kullanarak 2015 yılı için Türkiye'de insanların istihdam durumunu etkileyen demografik faktörlerin bireylerin mutluluğu ile ilişkili olup olmadığını incelemişlerdir. Çalışmada işsizlik makroekonomik değişken olarak YMA üzerinden mikro verilerle incelenmiştir. Logaritmik Doğrusal Modeller kullanılan çalışmada, istihdamın mutluluk ve cinsiyetle ilişkili olduğu bulunmuş aynı zamanda mutluluk ve cinsiyet arasında da anlamlı fark gözlemlenmiştir. Demografik faktörlerin işsizlik ve mutluluk üzerindeki etkisi ele alındığında araştırmada eğitim, yaş ve cinsiyetin etkileri öncelikle iki yönlü ve sonra da üç yönlü logaritmik doğrusal modelle incelenmiştir. İşsizlik, demografik faktörlerle incelendiğinde cinsiyet ve yaşla ilişkili olduğu fakat eğitim düzeyi ile ilişkili olmadığı ifade edilmiştir. Bu durum ise *Pearson Ki- Kare* ve *Cochran- Mantel- Hanzel* ile test edilmiştir. Aynı zamanda, cinsiyet ve işsizlik arasında istatistiksel olarak güçlü bir

[89] Wen-Hao & Feng Hou, "The Effect of Unemployment on Life Satisfaction: A Cross-National Comparison Between Canada, Germany, The United Kingdom and The United States", **Applied Research in Quality of Life**, Vol.14, 2019, s.1035-1040.

ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin erkeklerde kadınlara kıyasla daha güçlü olduğu ifade edilmiştir.

3.3. T zamanlı Çalışma Bulguları:

Son olarak literatürde bireyin istihdam durumunun zaman içerisindeki trendini ele alan çalışmalara da rastlanmıştır. Angeles'in 2010 yılında ele aldığı "*Adaptation and Anticipation Effects to Life Events in the United Kingdom"* adlı çalışmasında *British Household Panel Survey* veri setini kullanarak 1991-2005 yılları için dokuz yaşamsal olayın adaptasyonunun birey üzerindeki mutluluğuna zaman içerisindeki etkisi incelenmiştir. Dokuz farklı yaşam olayına uyum ve beklenti etkilerinin incelendiği çalışmada kukla değişken ve kişiye özel sabit etkiler de gözetilmiştir. Çalışmanın sonucunda ise işsizliğin diğer yaşam olaylarına göre farklı bir mutluluk etkisi paterni yarattığı ifade edilmiştir. Çalışmanın yapıldığı zamanı ifade eden t yılında kadın ve erkeği işsiz olma durumundan olumsuz etkilendiği ifade edilirken bir yıl sonrasında etkinin erkekler için çok benzer olduğu kadınlar içinse neredeyse iki katına çıktığı belirtilmiştir. Çalışmada bireyin işsizlik durumuna uyum sağladığı sonucuna varılamamış, 2 yıl ve daha sonraki yılların tahmini için az sayıda gözlem olmasından dolayı etkinin istatistiksel önemini kaybettiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla olası işsizlik durumu harici ele aldıkları bütün yaşam olaylarında bireyin adaptasyon etkisi gözlemlenmiştir.[90]

Feather ve O'Brien'in 1986 yılında ele aldıkları "*A Longitudinal Study of the Effects of Employment and Unemployment on School-Leavers"* adlı çalışmada hem istihdamın hem de işsizliğin, Güney Avustralya'nın Adelaide şehrinde yakın zamanda okulu bırakmış gençler üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Panel veri kullanılan çalışmada 1981-1982 yıllarında istihdamda olan ve işsiz olan bireylerin sonuçları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çalışmada temel üç hipotez öne sürülmüştür. 1. İşsizlik (özellikle uzun süreli) bireyler üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. İstihdamda olmak ise bireyi olumlu etkiler. 2. İşsizlik, bireyin iş piyasasındaki gerçek deneyimlerinden ve iş aramasının ne kadar başarılı veya başarısız olmasından etkilenir. 3. Erkek ve kadın katılımcılar arasında farklılıklar vardır.

[90] Luis Angeles,"Adaptation and Anticipation Effects to Life Events in the United Kingdom", **Discussion Paper**, 2010,s.3-10.

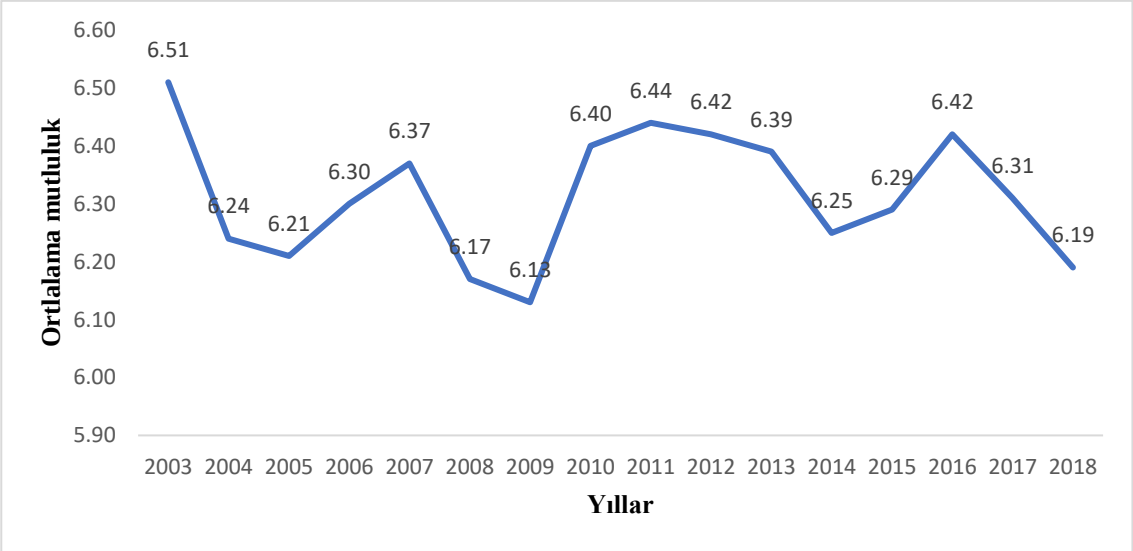
Çalışmanın sonucunda ise eğitiminin 10. yılını tamamlayanlarda 11. ve 12. yılları tamamlayanlara kıyasla işsizliğin yüksek olduğu ve aynı durumun okuldan ayrılan kadınlar içinde geçerli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca okuldan ayrıldıktan ve işsiz kaldıktan sonra bireylerin kendilerini daha az yetkin, daha az aktif, yaşamdan daha az memnun ve daha da depresif olarak değerlendirdikleri de bulgular arasındadır. Kısaca işsizliğin bireyin hayatında olumsuz etki yarattığı istihdamın ise işsizliğin aksine birey üzerinde ters etki yaptığı belirtilmiştir.[91]

Andersen'in 2009 yılında yayınladığı *"Unemployment and Subjective Well-Being a Question of Class?"* isimli çalışmanın amacı, farklı sosyal sınıflardan işsizliğe geçiş yaşayan bireylerin öznel refahlarında farklı değişiklikler yaşayıp yaşamadıklarını araştırmaktır. Bu sebeple de çalışmada '*British Household Panel Survey'* veri setinin 1991-2004 yılları için 14 dalgası '*Fixed Effect'* yönetimi ile tahlil edilmiştir. Örneklemler veri setinde en az 2 kez bulunmaktadır: Birincisi t zamanında işsiz olduğunu bildiren kişiler, ikincisi ise işsiz kalmadan önceki t-1 zamanında istihdam edilen kişiler. Çalışmanın sonucunda refah ve sosyal sınıf arasındaki korelasyonun ters "U" şeklinde olduğu ifade edilirken bunun yanında işsiz kalmadan önce orta sınıftaki bireyler için iş kaybının öznel refah üzerindeki olumsuz etkisinin en yüksek olduğu da bir diğer sonuç olarak ifade edilmiştir.[92]

[91] N.T. Feather, ve Gordon E. O'Brien. "A Longitudinal Study of the Effects of Employment and Unemployment on School-Leavers", **Journal of Occupational Psychology**, Vol.59, 1986, s.121.
[92] Signe Hald Andersen, "Unemployment and Subjective Well-Being a Question of Class?", **Work and Occupations,** Vol.36, No.1, 2009, s.3-9.

4. BETİMSEL ANALİZ

Bu bölümde, çalışmada kullanılan değişkenlerin betimsel analizlerine yer verilmiştir. İlk olarak Türkiye genelinin 2003-2018 yılları için 5'li ölçek olarak hesaplanan mutluluk ortalamasının dünya genelinde 10'lu ölçek[93] daha fazla kullanıldığı için betimsel analiz kısmı için ölçek değiştirilerek hesaplanmış hali aşağıda yer almaktadır.

Şekil 1 : 2003-2018 Yılları Türkiye Mutluluk Ortalaması [0;10] Ölçek

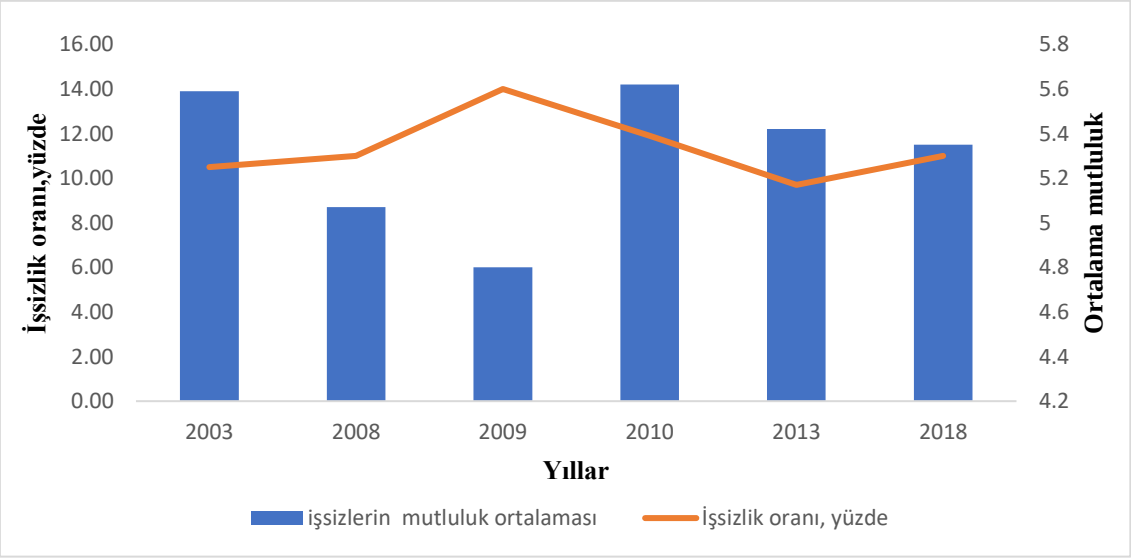
Şekil 1'de TÜİK tarafından hazırlanan yaşam memnuniyeti anketi verilerinden yararlanarak oluşturulan 2003-2018 yılları için Türkiye'nin mutluluk ortalaması 10'lu likert ölçek ile gösterilmiştir. * Anketin yapıldığı ilk yıl mutluluk ortalaması 6.51 olarak bulunmuştur. 2009 yılında ise mutluluk ortalamasında düşüş yaşanmıştır. Küresel krizin etkilerinin yaşandığı yıl olması sebebiyle mutluluğun düşmesi olağandır. Mutluluk ortalaması 2018 yılında ise 6.19 olarak dönüştürülmüştür.

Bu çalışmada kullanılan veri seti yılları 2003'ten 2018'e kadardır. Bu bölümde tarafımızca seçilen yıllar üzerindeki sonuçlar verilmiştir. Veri seti ilk olarak 2003 yılında başladığı için ilk seçilen yıl 2003, küresel krizin 2008 olması sebebiyle ikinci yıl 2008, krizin etkisi 2009'da daha çok hissedildiğinden bir diğer yıl 2009 olurken toparlanma yılı

[93] 5'li likert ölçekten 10'lu likert ölçeğe dönüşüm hakkında bilgi için: https://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/.
*YMA anketindeki yanıtlar 5'li likert ölçektir. 10'lü likert ölçeğe tarafımızca dönüştürülmüştür.

olan 2010'u il değişkeni olması sebebiyle 2013 takip etmiştir. Elimizdeki son veri setinin yılının 2018 olması sebebiyle de son yıl 2018'den oluşmaktadır.

Şekil 2 seçili yıllardan (2003, 2009, 2010, 2013 ve 2018) oluşan işsizlerin mutluluk ortalaması ve ilgili yıllara ait TÜİK'ten alınan işsizlik oranı grafiği yer almaktadır. Başlangıç yılı olan 2003 yılında işsizlik oranı %10,50 iken işsizlerin mutluluk ortalaması 5.59'dur. Küresel kriz yılı olan 2008 yılında ise işsizlik oranı %11'e yükselirken işsizlerin mutluluk ortalaması 5.07'ye düşmektedir. Krizin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği yıl olan 2009'da ise işsizlik oranı %14'e yükselirken işsizlerin mutluluk ortalaması seçili yıllar içerisinde en düşük ortalama olan 4.8'e düşmektedir. Toparlanma yılı içerisinde işsizlik oranında bir düşüş gözlemlenirken mutluluk ortalamasında beklenildiği üzere bir artış görülmektedir. İşsizlik oranının %9,7'ye düştüğü 2013 yılında ise mutluluk ortalaması 5.42 olarak gerçekleşirken 2018 yılında da işsizlik oranı %11'e yükselirken işsizlerin mutluluk ortalaması da 5.35'e düşmüştür.

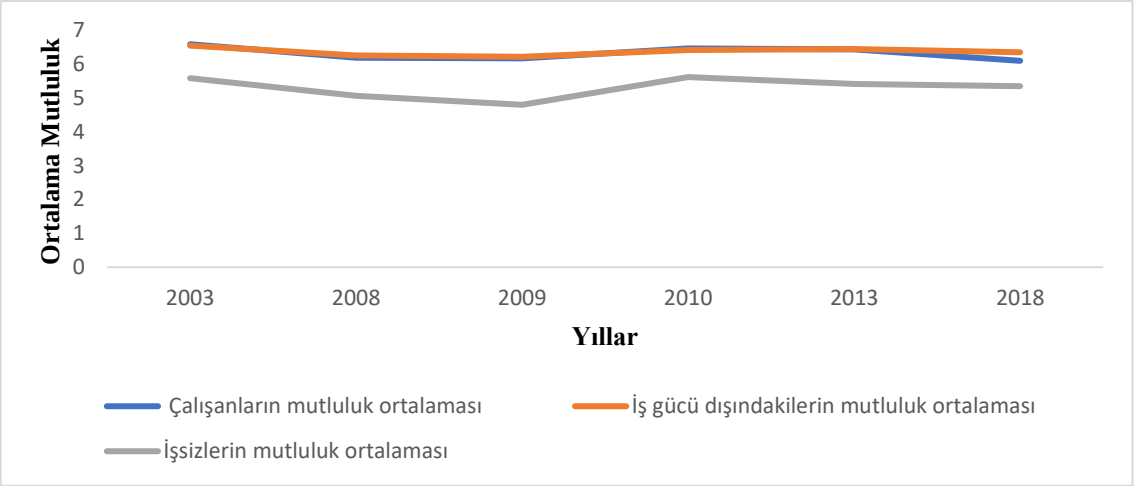
Şekil 2: Seçili Yıllarda İşsizlik Oranı ve İşsizlerin Mutluluk Ortalaması

Tablo 1 seçili yıllarda işsizler, çalışanlar ve de anketin örneklem çoğunluğunu iş gücü dışındakilerin oluşturmasından dolayı iş gücü dışındakilerle karşılaştırmalı olarak ortalama mutlulukları ve standart hataları göstermektedir. Beklenildiği üzere işsizlerin ortalama mutlulukları çalışanlara ve iş gücü dışındakilere kıyasla daha düşüktür. İş gücü dışındakilerin ise büyük çoğunluğunun ev hanımı ve emeklilerden oluşmasından dolayı bazı yıllarda çalışanlardan daha mutlu olmaları olağandır.

Tablo 1: Seçili Yıllarda İşsiz, Çalışan, İş Gücü Dışındakilerin Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası

İşsizler			Çalışanlar			İş gücü dışındakiler		
Yıllar	Ortalama mutluluk	Standart hata	Yıllar	Ortalama mutluluk	Standart hata	Yıllar	Ortalama mutluluk	Standart hata
2003	5.59	2.32	2003	6.59	2.03	2003	6.55	2.32
2008	5.07	2.38	2008	6.19	2.19	2008	6.26	2.38
2009	4.80	2.55	2009	6.17	2.23	2009	6.22	2.55
2010	5.62	2.40	2010	6.47	2.08	2010	6.42	2.40
2013	5.42	2.51	2013	6.44	2.12	2013	6.45	2.51
2018	5.35	2.50	2018	6.10	2.11	2018	6.35	2.50

Aşağıda tablo 1'de ifade edilen işsiz, çalışan ve iş gücü dışındaki bireylerin grafiğe yansımış halleri şekil 3'te gösterilmiştir. Çalışanların ve iş gücü dışındakilerin yanı sıra işsizler açısından bakıldığında, küresel kriz yılının yansıması en düşük mutluluk olarak 2009 yılına yansıdığı görülmektedir.

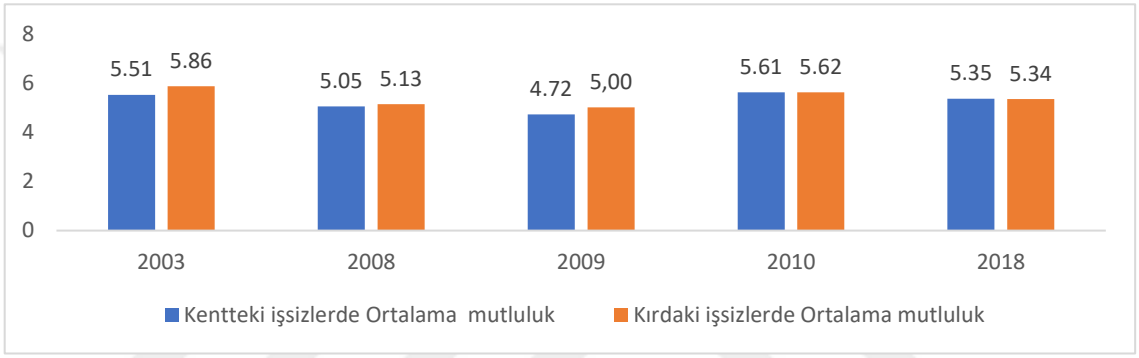

Şekil 3: Seçili Yıllarda İşsiz, Çalışan, İş Gücü Dışındakilerin Mutluluk Ortalaması

Tablo 2'de seçili yıllarda işsizlerin yaşadıkları yerleşim yerlerine göre ortalama mutlulukları ve standart hataları yer almakta iken şekil 4'te ortalama mutlulukların görseli bulunmaktadır. 2018 hariç seçili diğer yıllara bakıldığında kırda yaşayan işsizlerin kentte yaşayan işsizlere kıyasla ortalama mutluluklarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Seçili Yıllarda Yerleşim Yerine Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası

İşsizler-Kent			İşsizler-Kır		
Yıllar	**Ortalama mutluluk**	**Standart hata**	**Yıllar**	**Ortalama mutluluk**	**Standart hata**
2003	5.51	2.36	2003	5.86	2.18
2008	5.05	2.39	2008	5.13	2.36
2009	4.72	2.25	2009	5.00	2.42
2010	5.61	2.63	2010	5.62	2.34
2018	5.35	2.49	2018	5.34	2.70

Şekil 4: Seçili Yıllarda Yerleşim Yerine Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalaması

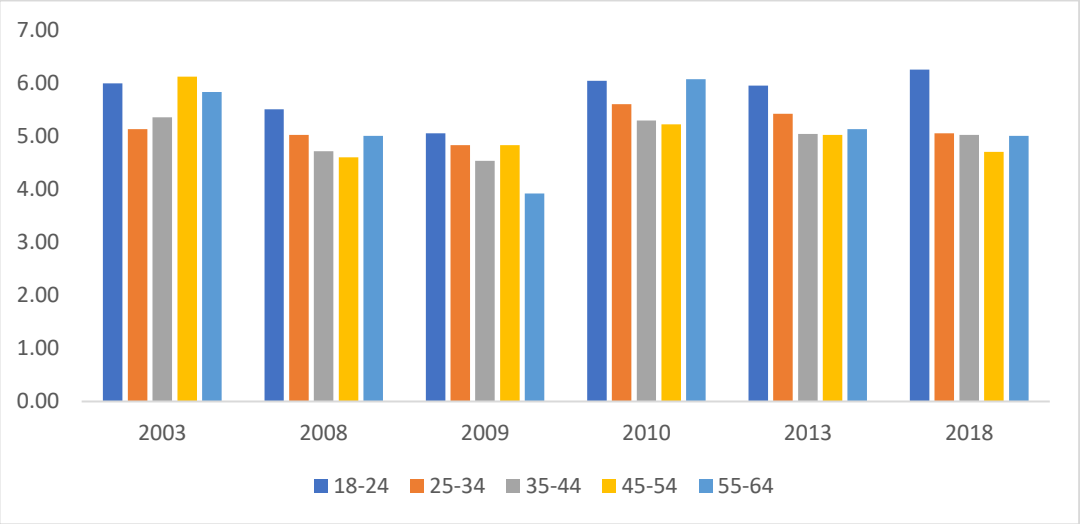
Aşağıda yer alan tablo 3, seçili olan yıllarda işsizlerin yaş gruplarına göre mutluluk ortalamasını ve standart hatasını göstermektedir.

Tablo 3: Seçili Yıllarda Yaşa Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası

Yıllar	Ortalama mutluluk	Standart hata
18-24 Yaş İşsizler		
2003	5.99	2.25
2008	5.50	2.58
2009	5.05	2.40
2010	6.04	2.34
2013	5.95	2.36
2018	6.25	2.22
25-34 Yaş işsizler		
2003	5.13	2.12
2008	5.02	2.19
2009	4.83	2.56
2010	5.60	2.43
2013	5.42	2.54
2018	5.05	2.54

35-44 Yaş İşsizler		
2003	5.35	2.85
2008	4.71	2.28
2009	4.53	2.72
2010	5.29	2.42
2013	5.04	2.49
2018	5.02	2.49
45-54 Yaş İşsizler		
2003	6.12	1.89
2008	4.60	2.29
2009	4.83	2.26
2010	5.22	2.16
2013	5.02	2.57
2018	4.70	2.45
54-64 Yaş İşsizler		
2003	5.83	2.04
2008	5.00	3.53
2009	3.92	3.05
2010	6.07	2.83
2013	5.10	2.51
2018	5.00	2.63

Şekil 5, yaş gruplarına göre işsizlerin mutluluk ortalamalarını göstermektedir. 2003 yılında en mutlu yaş grubunun 6.12 ile 45-54 yaş grubu olduğu görülmektedir. Kriz yılında ise aynı yaş grubunun 4.60 ile en düşük mutluluğa sahip olduğu ifade edilebilir. 2009,2013 ve 2018 yılında ise en mutlu yaş grubunun 18-24 yaşı kapsayan gençlerden oluştuğu görülmektedir. 18-24 yaş gençlerin seçili yıllar içerisindeki mutluluğuna bakıldığında en düşük mutluluğun 2009 yılında, en yüksek mutluluğun ise 2010 yılında olduğu görülmektedir.

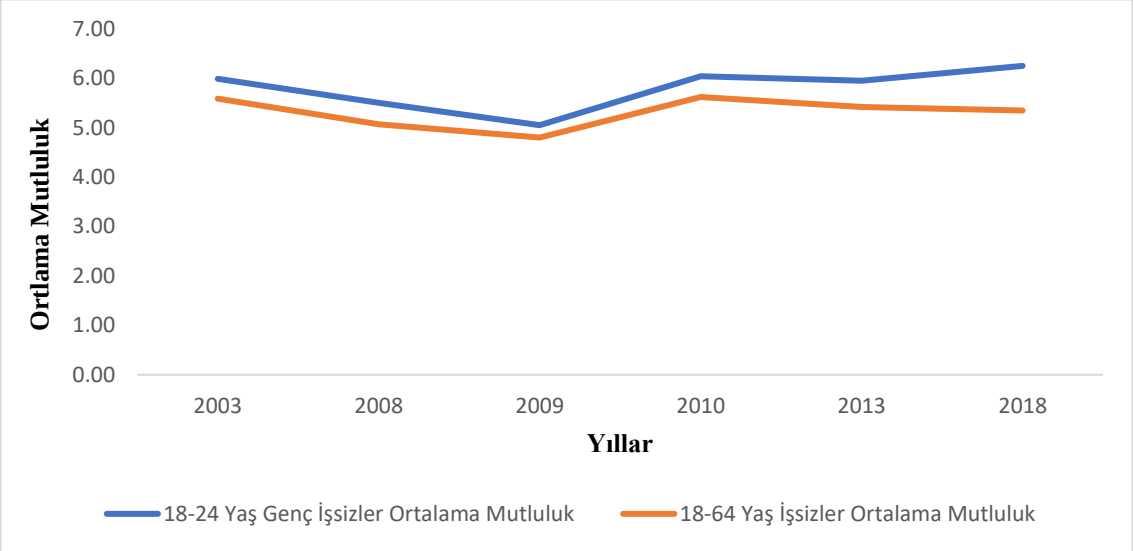
Şekil 5: Seçili Yıllarda Yaş Gruplarına Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalamaları

Tablo 4: Seçili Yıllarda 18-24 Yaş Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası

18-24 Yaş İşsizler			18-24 Yaş Çalışanlar			18-24 Yaş İş Gücü Dışındakiler		
Yıllar	**Ortalama mutluluk**	**Standart hata**	**Yıllar**	**Ortalama mutluluk**	**Standart hata**	**Yıllar**	**Ortalama mutluluk**	**Standart hata**
2003	5.99	2.25	2003	6.18	2.02	2003	6.70	1.97
2008	5.50	2.58	2008	6.43	2.1	2008	6.66	2.29
2009	5.05	2.40	2009	6.44	2.15	2009	6.66	2.15
2010	6.04	2.34	2010	6.52	2.12	2010	6.73	2.12
2013	5.95	2.36	2013	6.62	2.13	2013	6.88	2.04
2018	6.25	2.22	2018	6.30	2.07	2018	6.60	1.94

Yaşam memnuniyeti anketinde örneklem 18 yaşından itibaren başlamaktadır. Bu sebeple genç işsiz tanımı olan 15-24 yaş için gözlem yapma fırsatı olmadığından 18-24 yaş genç işsizlerin aynı yaş grubunda olan çalışanlar ve iş gücü dışındakilerle karşılaştırılması tablo 4'te verilmiştir. Buna göre 18-24 yaş gençlerde en düşük yaşam memnuniyeti işsiz olanlarda gözlemlenmiştir. 18-24 yaş çalışanların işsizlerden daha mutlu olduğu fakat iş gücü dışındakilerden ise daha mutsuz oldukları görülmektedir. Veri

setinde yer alan 18-24 yaş iş gücü dışındakilerin çoğunluğunu öğrencilerin oluşturması sebebiyle iş gücü dışındaki gençlerin daha mutlu olduğu düşünülmektedir.

Şekil 6: Seçili Yıllarda 18-24 Yaş ve 18-64 Yaş İşsizlerin Mutluluk Ortalamaları

Şekil 6, seçili yıllarda 18-24 yaş genç işsizlerin ortalama mutluluklarını tüm işsizlerin ortalama mutlulukları ile karşılaştırmalı olarak göstermektedir. 18-24 yaş gençlerde işsiz olmanın, genel işsizlik ortalamasından daha düşük olması beklenmektedir. Betimsel analiz bulguları ise 18-24 yaş genç işsizlerin 18-64 yaş işsizlerden daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğunu göstermektedir. Literatürde genç işsizlerin daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğunu belirten çalışmaların yanı sıra orta yaş işsizlerin gençlerden daha az yaşam memnuniyetine sahip olduğunu belirten çalışmalar da yer almaktadır.[94] 1998 yılında Creed, orta yaş grubunda olan bireylerde işsizliğin yaşanması diğer yaş gruplarındaki işsiz bireylere göre daha fazla soruna yol açabileceğini ifade etmiştir.[95] David N.F. Bell ve David G. Blanchflower 2010 yılında gençlerin mutlu olduğunu gösteren çalışmaların sayısında artış olduğunu ifade etmektedir.[96]

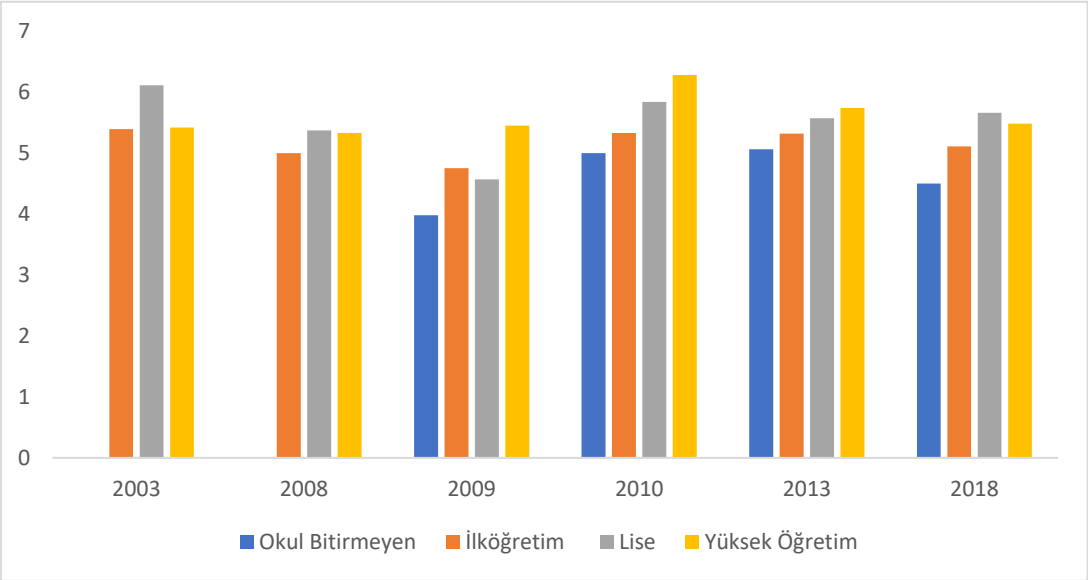
Tablo 5 ise işsizlerin eğitim durumlarına göre mutluluk ortalamalarını ve standart hatalarını göstermektedir. Buna göre bir okul bitirmeyen işsizlerin mutluluk ortalamaları

[94] Tuncay Yılmaz, Fatma Fidan ve Veli Karataş, "İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-demografik Özeliklere Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Vol. 48, 2004, s.163-170.
[95] Peter A. Creed, "Improving The Mental And Physical Health Of Unemployed People: Why And How?", **Medical Journal of Australia**, Vol 168,1998, s. 177-178.
[96] David N.F. Bell ve David G. Blanchflower, "Youth Unemployment: Déjà Vu?", **IZA Discussion Paper** No. 4705, 2010, ss. 2-18.

artarken, ilköğretimden mezun işsizlerin mutluluk ortalamaları düşmektedir. Liseden mezun olan işsizlerin de seçili yıllarda mutluluk ortalaması düşerken yükseköğretimden mezun olan işsizlerin 2003 yılına göre mutluluk ortalaması artmıştır. Bu grupta en yüksek mutluluk 2010 yılında gözlemlenirken 2013'e kıyasla 2018 yılında yükseköğretimden mezun olup işsiz olanların mutluluk ortalaması 5.48'e düşmüştür.

Tablo 5: Seçili Yıllarda İşsizlerin Eğitim Durumlarına Göre Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası

Yıllar	Ortalama mutluluk	Standart hata
Okul Bitirmeyen		
2003	-	-
2008	-	-
2009	3.98	3.18
2010	5.00	2.83
2013	5.06	2.57
2018	4.50	2.29
İlköğretim		
2003	5.39	2.31
2008	5.00	2.36
2009	4.75	2.50
2010	5.33	2.42
2013	5.32	2.53
2018	5.11	2.49
Lise		
2003	6.11	2.47
2008	5.37	2.32
2009	4.57	2.51
2010	5.84	2.52
2013	5.57	2.45
2018	5.66	2.55
Yükseköğretim		
2003	5.42	1.82
2008	5.33	2.52
2009	5.45	2.49
2010	6.28	2.05
2013	5.74	2.43
2018	5.48	2.41

Şekil 7: Seçili Yıllarda İşsizlerin Eğitim Durumlarına Göre Mutluluk Ortalaması

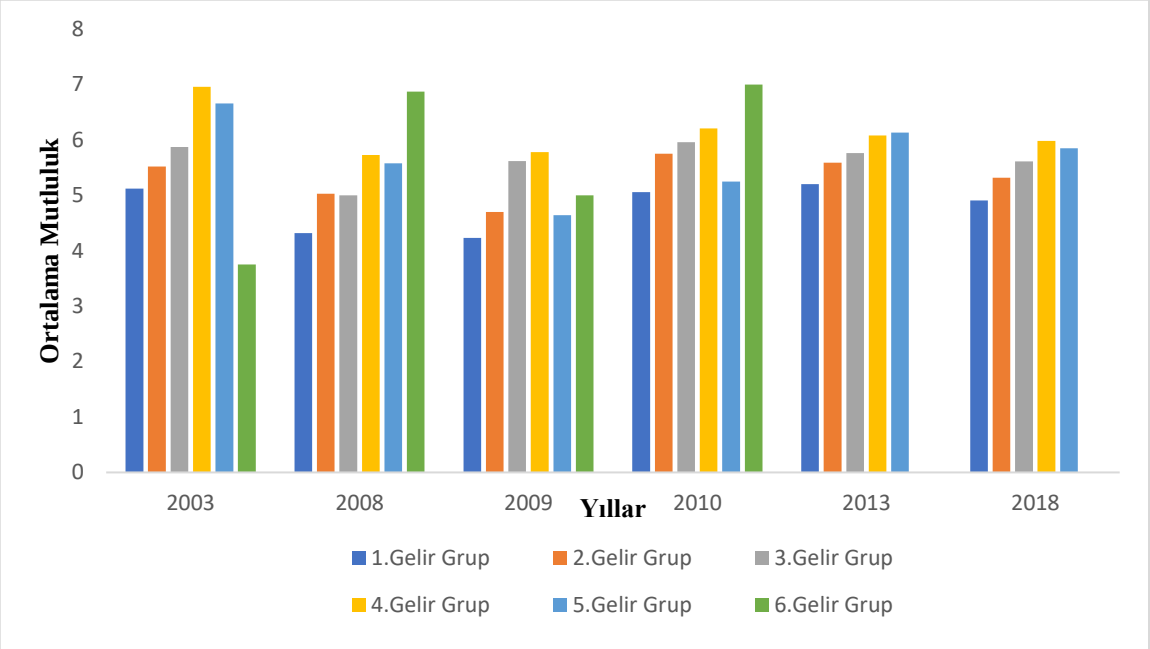
Tablo 5'te gösterilen eğitim durumuna göre mutluluk ortalamalarının grafik hali şekil 7'de yer almaktadır. 2003 ve 2008 yılında ilköğretimden mezun işsizlerin en mutsuz olduğu görülmektedir. 2009, 2010 ve 2013 yıllarında yükseköğretimden mezun işsizlerin daha mutlu olduğu görülürken 2018 yılında bu durum yerini liseden mezun olan işsizlere bırakmıştır.

Tablo 6, gelir gruplarına göre işsizlerin mutluluk ortalaması ve standart hatalarını içerirken şekil 8, işsizlerin gelir gruplarına göre mutluluklarını göstermektedir. Tabloya bakıldığında yıllar içerisinde düşük gelir olarak ifade edilebilecek olan 1. gelir grup içerisinde yer alan işsizlerin mutluluk ortalaması 2003 yılında 5.12 iken 2018 yılında 4.91'e düşmektedir. En yüksek gelir grubu olarak ifade edilebilecek olan 6. gelir grupta ise mutluluk ortalaması yıllar içerisinde artmış olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Seçili Yıllarda İşsizlerin Gelir Gruplarına Göre Mutluluk Ortalaması ve Standart Hatası

Yıllar	Ortalama mutluluk	Standart hata
1.Gelir Grup		
2003	5.12	2.47
2008	4.32	2.32
2009	4.23	2.70
2010	5.06	2.46
2013	5.20	2.54
2018	4.91	2.49
2.Gelir Grup		
2003	5.52	2.29
2008	5.03	2.44
2009	4.70	2.44

2010	5.75	2.46
2013	5.59	2.48
2018	5.32	2.62
3.Gelir Grup		
2003	5.87	2.13
2008	5.00	2.31
2009	5.62	2.08
2010	5.96	2.24
2013	5.76	2.40
2018	5.61	2.43
4.Gelir Grup		
2003	6.96	2.23
2008	5.73	2.28
2009	5.78	2.55
2010	6.21	1.85
2013	6.08	2.31
2018	5.98	2.14
5.Gelir Grup		
2003	6.66	1.44
2008	5.58	1.66
2009	4.64	1.72
2010	5.25	2.75
2013	6.13	2.23
2018	5.85	2.77
6. Gelir Grup		
2003	3.75	5.30
2008	6.87	2.58
2009	5.00	-
2010	7.00	3.25
2013	-	-
2018	-	-

Şekil 8: Seçili Yıllarda İşsizlerin Gelir Gruplarına Göre Mutluluk Ortalaması

2013 yılında katılımcılara yaşadıkları yeri il olarak sorulması üzerinde bu yıl için işsiz kişilerin yaşadıkları yerleri o yerin ilgili yıla ait işsizlik oranı verisinin TÜİK tarafından alınarak değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. 2013 yılına ait illerin işsizlik oranının ortalaması %9,16'dır. İşsizlerin yoğun olarak toplandığı yerlerde kişinin kendisi dışındaki sebeplerden dolayı işsiz kalması hissine sahip olup yaşam memnuniyetinin daha az olumsuz etkilendiği literatürde yer almaktadır.[97] Aynı etkinin gözlemlenip gözlemlenemediğini görmek için işsizlik ortalamasının altında ve üzerinde kalan illerdeki işsizlerin mutlulukları aşağıda betimsel olarak gösterilmiştir.

İşsizlik oranının ortalamaya göre yoğun olduğu ve daha az yoğun olduğu illeri görebilmek adına öncelikle iller sıralanmış olup buradaki işsiz sayısı ve yüzdeliği tablo 7'de gösterilmiştir.

[97] Andrew E. Clark, "*Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence from Panel Data*", ss.345-350.

Tablo 7: 2013 Yılı İllere Göre İşsizliğin Yoğun ve Az Olduğu İller ve İşsiz Sayıları

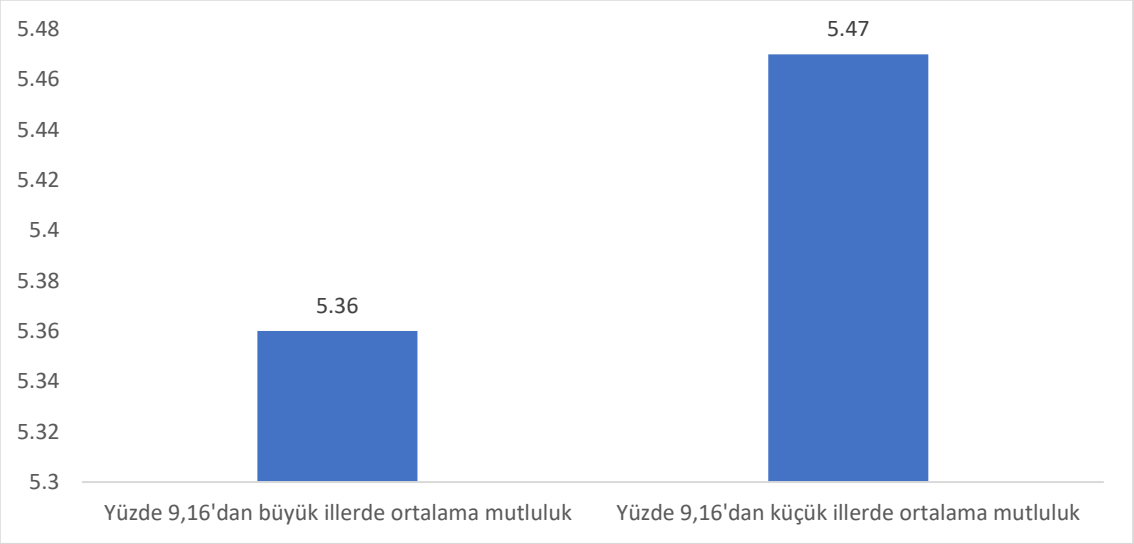
>=9,16 Olan İller	n	Yüzde
Adana	243	5,40
Ankara	209	4,64
Bitlis	154	3,42
Bolu	41	0,91
Diyarbakır	298	6,62
Hakkâri	289	6,42
Hatay	186	4,13
Mersin	198	4,40
İstanbul	528	11,73
İzmir	333	7,40
Kayseri	112	2,49
Kocaeli	160	3,55
Kahramanmaraş	108	2,40
Mardin	279	6,20
Muş	176	3,91
Sakarya	49	1,09
Siirt	84	1,87
Sivas	96	2,13
Şanlıurfa	181	4,02
Van	248	5,51
Batman	190	4,22
Şırnak	193	4,29
Yalova	32	0,71
Osmaniye	114	2,53
Toplam	**4.501**	**100**
<=9,16 Olan İller	**n**	**Yüzde**
Adıyaman	147	2,73
Afyonkarahisar	107	1,98
Ağrı	114	2,11
Amasya	38	0,70
Antalya	181	3,36
Artvin	39	0,72
Aydın	153	2,84
Balıkesir	149	2,76
Bilecik	35	0,65
Bingöl	133	2,47
Burdur	43	0,80
Bursa	206	3,82
Çanakkale	88	1,63
Çankırı	57	1,06
Çorum	45	0,83
Denizli	106	1,97
Edirne	107	1,98

Elâzığ	166	3,08
Erzincan	52	0,96
Erzurum	142	2,63
Eskişehir	108	2,00
Gaziantep	105	1,95
Giresun	75	1,39
Gümüşhane	38	0,70
Isparta	69	1,28
Kars	77	1,43
Kastamonu	59	1,09
Kırklareli	110	2,04
Kırşehir	38	0,70
Konya	180	3,34
Kütahya	69	1,28
Malatya	201	3,73
Manisa	94	1,74
Muğla	113	2,10
Nevşehir	45	0,83
Niğde	59	1,09
Ordu	94	1,74
Rize	62	1,15
Samsun	148	2,74
Sinop	60	1,11
Tekirdağ	134	2,49
Tokat	82	1,52
Trabzon	108	2,00
Tunceli	159	2,95
Uşak	58	1,08
Yozgat	81	1,50
Zonguldak	135	2,50
Aksaray	63	1,17
Bayburt	89	1,65
Karaman	50	0,93
Kırıkkale	53	0,98
Bartın	49	0,91
Ardahan	74	1,37
Iğdır	59	1,09
Karabük	54	1,00
Kilis	38	0,70
Düzce	194	3,60
Toplam	**5.392**	**100**

Tablo 8: 2013 Yılı İşsizlik Oranına Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalaması ve Standart Hata

İşsizlik Oranı	Ortalama Mutluluk	Standart Hata
>9,16	5.36	2.54
<9,16	5.47	2.48

Yukarıdaki sonuçlardan hareketle tablo 8'de işsizlik oranının yüzde 9,16'dan fazla ve az olan illerde ortalama mutluluk ve standart hatası yer almaktadır. Sonuçların grafik hali aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 9: 2013 Yılı İllerin İşsizlik Oranına Göre İşsizlerin Mutluluk Ortalaması

İşsizlik oranının ortalamadan fazla olduğu yerlerde işsizlerin mutluluk ortalamasının 5.36 olduğu, az olduğu yerlerde ise işsizlik ortalamasının 5.47 olduğu görülmektedir. Bu durumda, işsizlik oranının fazla olduğu illerde yaşayan ve işsiz olan bireylerin mutluluğunun görece daha düşük olduğu ifade edilebilir. Öte yandan, işsizlik oranının ortalamadan az olduğu illerde işsiz insanların mutluluğu ise diğer gruba kıyasla 0.11 daha yüksektir. Betimsel sonuçlara göre *"işsiz kişilerin yoğun olduğu yerlerde diğer işsizlerin yaşam memnuniyetinin daha az olumsuz etkilenebilmektedir"*[98] görüşü değil aksi hali gözlemlenmiştir.

[98] Ruut Veenhoven, Devrim Dumludağ. *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, s.244-245.

5. İZLENİLEN YÖNTEM VE KULLANILAN DEĞİŞKENLER

Bu bölümde çalışma için kullanılan veri, çalışmanın yöntemi, amacı ve verilerin hazır hale getirilmesi hakkında bilgi verilecektir.

5.1. Anket ve Örneklem Tanımı

Her ülke yaşam memnuniyetini ölçmek için kendi anketini kullanmaktadır. Türkiye'deki memnuniyet ise Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) uygulamış olduğu *"Yaşam Memnuniyeti Anketi"* ile ölçülmektedir. Ankette yer alan "*Yaşamınızı Bir Bütün Olarak Düşündüğünüzde Ne Kadar Mutlusunuz?*" sorusu ve soruya verilen *"1-Çok Mutlu, 2-Mutlu, 3-Orta, 4-Mutsuz, 5-Çok Mutsuz"* yanıtları mutluluğu ölçmeye olanak sağlamaktadır.

TÜİK, mutluluk araştırmasını ilk olarak 2003 yılında *Hane Halkı Bütçe Anketi*'ne ek olarak gerçekleştirmiştir. Yaşam Memnuniyet Anketi; hane ve fert olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Anketin uygulanma sıklığı ise yıllıktır. Anketin 2003-2012 yılları arasında örneklem büyüklüğü kır-kent üzerinden tahmin edilecek şekilde dizayn edilmişken ilk defa 2013 yılında iller dahil edilmiştir. 2014 yılından itibaren ise araştırmanın örneklem boyutu Türkiye toplamı düzeyinde dizayn edilmiştir.

Anketi kapsayan kitle ise 18 yaş ve üzerindeki bireylerdir. Yaşam memnuniyeti anketi bireylerin umut, mutluluk, çalışma hayatı memnuniyeti, oturulan konut memnuniyeti, alınan sağlık hizmetinden memnuniyet gibi temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyeti ölçmesinin yanı sıra kamu hizmetlerinden de memnuniyeti ölçmektedir. Anketin esas amacı da ölçülen memnuniyet düzeylerinin zaman içerisindekini değişimini takip etmektir. Ayrıca anket hem toplumsal hem de öznel içeriğe sahip ilk araştırma özelliğine sahiptir.[99]

Yaşam memnuniyeti anketinin soru kağıdına her yıl ihtiyaçlar doğrultusunda soru ekleme ya da çıkarılma işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda 2003 yılında soru kağıdında mevcut olan birçok soru 2004 yılından çıkarılmış, belediye hizmetlerine ilişkin sorular ve mevcut kamu hizmetleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği

[99] https://www.tuik.gov.tr/

konusundaki görüşlerin değerlendirilmesi amacıyla da 2004 yılına bazı soru setleri eklenmiştir. 2009 yılında bireyin çevresindeki diğer bireylerin düşüncesine verdiği önem, çevredeki diğer bireyin kişinin kendisi hakkındaki algısına verdiği önem gibi konular soru setine eklenmiştir. 2011 yılında ulaştırma hizmetleri, belediyelerin gıda üreten hizmetlerin denetiminden olan memnuniyet, ülkenin en önemli üç sorununa dair sorular da ankete dahil edilmiştir. 2017 yılında yaşanılan yerdeki suyun kalitesi ve temizlik hizmetlerinden memnuniyet gibi sorular ankete eklenirken 2018 yılında ise uyuşturucu kullanımına yönelik algı soruları soru setine dahil edilmiştir.

Bu çalışmada da 2003-2018 yılları için Türkiye'deki işsiz kişilerin çalışanlar ve iş gücü dışındakilerle karşılaştırılmalı olarak yaşam memnuniyetlerini incelemek amacıyla TÜİK'in Yaşam Memnuniyeti Anketi kullanılmıştır. Veri setinin temini ise Türkiye İstatistik Kurumu resmî web sayfasından mikro veri talebi yoluyla gerçekleştirilmiştir.

5.2. Amaç ve Yöntem

İstihdam ediliyor olmak bireye gelir elde etme, sosyalleşme, pozitif iyi olma hali kazandırmaktadır. İşsiz olmak ise bireye ve devlete hem maddi hem de manevi kayıplara sebep olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; istihdam-işsizlik ve yaşam memnuniyeti ilişkisini incelemek ve işsizlerin; cinsiyet, yaş, gelir, yaşanılan yer, eğitim durumu, medeni durum, çalışma hayatına dair beklentilerin memnuniyetine olan etkisi araştırmak; kısaca Türkiye'deki çalışanlar ve iş gücü dışındaki bireylerle birlikte işsiz bireylerin yaşam memnuniyetini 2003-2018 yılları için incelemek ve mevcut durumun görünümünü değerlendirmektedir. Bu sebeple çalışmada Türkiye İstatistik Kurumunun Yaşam Memnuniyeti Anketinin 2003-2018 yılları veri seti olarak alınmıştır. Modelde kullanılacak olan ve çalışmanın ana konusu olan işsiz bireyler, YMA anketinde 2008 yılına kadar "çalışma durum" sorusu tek bir soru altında sorulduğundan 2003-2008 yılları ayrı bir regresyon olarak tahmin edilmiştir. 2009-2012 yılları arasında ise çalışma durumu ve çalışmama nedenleri ayrı soru olarak sorulmaya başlandığında bu grup kendi içinde analize tabi tutulmuştur. 2013 yılında ise veri setine sadece bu yıla özgü ilk defa "il" değişkeni dahil edildiğinden ve illere göre analiz yapma imkânı doğduğundan bu yıl tek

başına tahmin edilmiştir. 2014-2018 yılları ise yine çalışma durum sorusu ayrı iki soru olarak sorulduğundan ve de 2003-2008 ya da 2009-2012'deki gibi yaşanılan yeri kır-kent üzerinden değil belediye olma-olmama ayrımı üzerinden yapıldığından bu grupta kendi arasında analiz edilmiştir. Böylece "2003-2008, 2009-2012, 2013 ve 2014-2018" olmak üzere 4 ayrı havuz haline getirilmiştir. Veri seti yatay kesit olan çalışmada "*En Küçük Kareler Yöntemi"* ile tahlil edilmiş ve de modelde kukla değişken kullanılmıştır. Modelin tahmini ise *STATA 14.2* paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Mutluluk çalışmalarında mutluluğun ölçümü için sorulan sorunun ve yanıtının yapısından dolayı literatürde mutluluk ölçülebilir mi? Ölçülebilirse sıralanır mı, yoksa sayılır mı? tartışması yer almaktadır. Bir grup bilim insanı mutluluk sıralanır fikrini savunup Logit ya da Probit model kullanırken bir grup bilim insanı da En Küçük Kareler Yönetimi'nin (EKK) uygulanabilirliğini ifade etmiştir. Carbonell ve Frijters 2004 yılında *"How Important is Methodology for the Estimates of the Determinants of Happiness?"* isimli çalışmada, genel memnuniyet sorularına verilen yanıtları ölçülebilir(kardinal) veya sıralanabilir (ordinal) olarak analiz etmenin sonuçlar üzerinde büyük farklılık yaratmadığını ifade etmişlerdir.[100] Böylece mutluluk çalışmalarında Logit ve/veya Probit modellemeler kullanılabildiği gibi EKK yöntemi de kullanılabilmektedir. Bu sebeple de bu çalışmada *En Küçük Kareler Yöntemi (EKK)* kullanılmıştır. Modelde yaşam memnuniyeti bağımlı değişken olarak belirlenirken cinsiyet, yaş, gelir, eğitim, medeni durum, coğrafi konum, gelecek yıl çalışma hayatı beklenti ise bağımsız değişkenler olarak seçilmiştir. Kurulan modelde kukla değişkenler (dummy variable) kullanılarak gözlenmeyen faktörler ve sabit etkiler de hesaplanmıştır. Yatay kesit verisinin yapısından kaynaklanan değişen varyans sorununu çözmek için de sağlamlık testi (robust check) uygulanmıştır.

5.3. Verilerin Hazır Hale Getirilmesi

Bu çalışmada veri setinin sınırlılıkları ve zorlukları sebebiyle veri seti üzerinde tüm yıllar tek bir modelde alınamamış, havuz yapılarak analize tabi tutulmak durumunda kalınmıştır. Veri setinde esas incelenmek istenen etkiye ait sorunun açık bir şekilde yer

[100] Ada Ferrer-i Carbonell ve Paul Frijters, "How Important is Methodology for the Estimates of the Determinants of Happiness*?",* **The Economic Journal**, Vol.114, No.497, 2004, s.655.

almaması, soruların ve/veya yanıtların değişmesi, örneklemin büyük çoğunluğunun iş gücü dışındaki bireylerden oluşması gibi kısıtlardan dolayı örneklem kaybının önüne geçmek için sadece işsizler; çalışanlar ve iş gücü dışındakiler ile karşılaştırılmalı olarak analiz edilmiştir.

5.3.1. 2003-2008 Yılları Havuz Modeli

Bu modelde kullanılan bağımlı değişken; yaşam memnuniyetidir.

Bağımsız değişkenler ise; çalışma durumu, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, gelir grup, kır-kent, çalışma beklenti değişkenleridir. Bağımsız değişkenler kukla değişken olarak incelenmiştir.

Yaşam memnuniyeti anketinde sorular veya yanıtlar yıllar içerisinde değişime uğradığı için verinin homojenliğini sağlamak ve paket programda çalışabilmek adına veride bazı düzeltmeler yapılmıştır. Bunlardan ilki bu çalışmanın temel konusu olan ve ankette "çalışma durum" sorusu içerisinde yer alan kısımda yapılmıştır. İlk havuzu oluşturan 2003-2008 yılları için çalışma durumu: *"Son bir hafta içinde ücretli ya da ücretsiz olarak bir işte çalıştınız mı, çalışmadıysanız durumunuzu nasıl tanımlarsınız?"* sorusu ile sorulmuş, yanıtlar ise *"1-Çalışıyor, 2-İşle ilgisi sürüyor,3-İşsiz, iş arıyor, 4-Ev kadını/kızı, 5-Öğrenci, 6-Emekli, 7-Mevsimlik çalışan, 8-Çalışamaz halde, 9-İrad sahibi"* olarak ifade edilmiştir. Anketin örnekleminin büyük bir çoğunluğu (n=15.133) sadece ev hanımlarından oluşmaktadır. Bu grubu gözlem dışı bırakmak büyük bir örneklem kaybına sebep olacağından çalışma durumu sorusuna verilen yanıtlar; çalışanlar, işsizler ve iş gücü dışındakiler olarak 3 kategoride toplanmıştır.

Yaş değişkeni "18-24, 25-34, 35-44, 45-54 ve 55-64" olarak kategorik hale getirilmiştir. Yaş grubunda 65 yaş üzeri grupları analiz dışı bırakılıp yaş olarak sadece "18-64" aralığında olan kişiler alınmıştır. Ankette eğitim sorusuna verilen yanıtlar içerisinde 2003 yılında *"okuma yazma bilmiyor"* ve *"okur yazar olup bir okul bitirmeyen"* cevapları yer almadığından verinin homojen olması için iki yanıt gözlem dışı bırakılmış ve veri; ilköğretim, lise ve yükseköğretim olarak gruplandırılmıştır. Gelir değişkeni mutluluğu açıklayıcı bir değişken olmasından dolayı modele eklenmek istenmiştir. Yaşam memnuniyeti anketinde gelir sorusu "hane" kısmında yer aldığından gelir verisi hane kısmından fert kısmına dahil edilerek birleştirilmiştir. Gelir sorusunun

aralıklarından dolayı kategorik hale gelmesi elverişli olmadığından "1,2,3,4,5 ve 6" şeklinde en düşük gelirden en yüksek gelir seviyesine doğru olacak şekilde kılavuzdaki gibi bırakılmıştır. Bağımlı değişken olarak kullanılan mutluluğu ölçen sorunun yanıtları ise "1-Çok Mutsuz, 2-Mutsuz, 3-Orta, 4-Mutlu, 5-Çok Mutlu" olarak yeniden düzenlenmiştir.

5.3.2. 2009-2012 Yılları Havuz Modeli

Yaşam memnuniyeti anketinde 2009 yılından itibaren çalışma durum sorusunun yanıtları *"1-Çalışıyor, 2-İşle ilgisi sürüyor, 3-Çalışmıyor"* olarak değiştirilmiştir. Çalışmayan seçeneğini işaretleyenler için bir sonraki soru olan "*Çalışmama nedeni"* sorusu ile *"1-İşsiz, iş arıyor, 2- Ev hanımı, 3-Öğrenci, 4-Emekli, 5-Mevsimlik çalışan, 6-Çalışamaz halde, 7-İrad sahibi, 8-Diğer"* yanıtları seçenek olarak sunulmuştur. İşsiz olan kişiler 2009'dan itibaren ayrı bir soruda yer aldığından bu yıllar için ayrı bir havuz model kurulmuştur.

Bağımlı değişken yaşam memnuniyeti; bağımsız değişkenler ise çalışma durumu, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, gelir grup, yerleşim yeri, Türkiye çalışma beklenti ve kişisel çalışma beklenti değişkenleridir. Modelde bağımsız değişkenler için kukla değişken kullanılmıştır. Yaş değişkeninde 65 yaş üzeri kişiler gözlem dışı bırakılarak geri kalan yaşlar "18-24, 25-34, 35-44, 45-54 ve 55-64" olarak kategorize edilmiştir. Eğitim kategorisi "Okul bitirmedi", "İlköğretim", "Lise" ve "Yükseköğretim" olarak 4 grupta düzenlenmiştir. Veri setinin hane kısmından gelir değişkeni de veri setiyle birleştirilmiş ve modele dahil edilmiştir. Gelir gruplar 1,2,3,4,5 ve 6.grup olarak yer almaktadır. *"Yaşamınızı Bir Bütün Olarak Düşündüğünüzde Ne Kadar Mutlusunuz?"* sorusu da "1-Çok Mutsuz, 2-Mutsuz, 3-Orta, 4-Mutlu, 5-Çok Mutlu" olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ekonomide beklentilerin önemli bir yeri olduğundan burada da işsiz bireylerin gelecek yıl hem ülkedeki çalışma beklentisini ölçen *"Önümüzdeki yıl Türkiye'deki iş/çalışma durumu nasıl olacak?"* ve kişisel çalışma beklentiyi ölçen *"Önümüzdeki yıl kişisel iş durumunuz sizce nasıl olacak?"* soruları da modele bağımsız değişken olarak dahil edilmiştir.

5.3.3. 2013 Yılı Havuz Modeli

TÜİK, sadece 2013 yılında yaşam memnuniyeti anketine il boyutunu dahil etmiştir. Böylece YMA anketleri içinde 196.203 kişi ile en fazla örneklem sayısına sahip olan yıl 2013'tür. Bireylerin yaşadıkları il üzerinden analiz yapma avantajı sağlayan tek yıl 2013 olmasından dolayı bu yıl tek başına analiz edilmiştir. 2009-2012 yıllarında olduğu gibi sorunun bölünmesinden kaynaklı olarak ve işsizleri ayırt etmek açısından çalışma durum sorusu ve çalışmama nedenleri sorusu burada da tek bir soru olarak birleştirilmiş ve veri seti "çalışanlar", "işsizler" ve "iş gücü dışında olanlar" olarak kategori edilmiştir.

Bağımlı değişken yaşam memnuniyeti; bağımsız değişkenler ise çalışma durumu, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, gelir grup, il, işsizlik oranı, Türkiye çalışma beklenti ve kişisel çalışma beklenti olmak üzere kukla değişken ile kullanılmıştır. 65 yaş üzeri gözlem dışı bırakılan veri setinde yaş değişkeni "18-24, 25-34, 35-44, 45-54 ve 55-64" olarak düzenlenmiştir. Bu yıl için eğitim kategorisi "Okul bitirmedi", "İlköğretim", "Lise", "Yükseköğretim" olarak yeniden düzenlenmiştir. Gelir değişkeni diğer yıllarda olduğu gibi veri setine dahil edilmiştir. Tek yıl olmasından dolayı gelir değişkeni "0-1080 TL", "1081-1550 TL", "1551-2170 TL", "2171-3180 TL", "3181+TL" olarak kategori edilmiştir. Alt regresyonlarda kullanmak amacıyla işsizlik oranı verisi de ana veri setiyle birleştirilmiştir. Mutluluk sorusu diğer yıllarda olduğu gibi "1-Çok Mutsuz, 2-Mutsuz, 3-Orta, 4-Mutlu, 5-Çok Mutlu" olacak şekilde düzenlenmiştir. *"Önümüzdeki yıl Türkiye'deki iş/çalışma durumu nasıl olacak?"* ve kişisel çalışma beklentiyi ölçen *"Önümüzdeki yıl kişisel iş durumunuz sizce nasıl olacak?"* soruları da modele bağımsız değişken olarak eklenmiştir.

5.3.4. 2014-2018 Yılları Havuz Modeli

Çalışmanın son veri seti de 2014-2018 yıllarını kapsayan havuz modelinden oluşmaktadır. Burada da işsizleri veri setinden ayırmak için çalışma durum sorusu ile çalışmama nedenleri sorusu birleştirilerek "çalışanlar", "işsizler" ve "iş gücü dışında olanlar" şeklinde kategori haline getirilmiş, kukla değişken yardımıyla incelenmiştir. Yaşam memnuniyetinin bağımlı değişken olduğu modelde bağımsız değişkenler;

cinsiyet, çalışma durum, yerleşim yeri, yaş, eğitim, medeni durum, gelir grup, gelecek yıl Türkiye çalışma beklenti ve gelecek yıl kişisel çalışma beklentiden oluşmaktadır.

TÜİK, 2014 yılından itibaren yaşanılan yer sorusunu kent-kır ya da il sorusu üzerinden değil "*Yaşadığınız yerleşim yeri belediye sınırları içinde mi?"* olarak sormaktadır. Bu sebeple bu veri için belediyede yaşayanlar kentte, yaşamayanlar kırda yaşıyor olarak kategorize edilmiştir. Yaş değişkeninde 65 yaş üzeri gözlem dışı bırakılarak diğer yıllardaki gibi kategorik hale getirilmiştir. Eğitim kategorisi "Okul bitirmedi", "İlköğretim", "Lise", "Yükseköğretim" olarak ifade edilmiştir. Veri setiyle birleştiren gelir değişkeni "1, 2, 3, 4 ve 5" olarak ifade edilmiştir. Mutluluk sorusunun yanıtları da "1-Çok Mutsuz, 2-Mutsuz, 3-Orta, 4-Mutlu, 5-Çok Mutlu" olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Son olarak bu gruba da gelecek yıl Türkiye ve Kişisel çalışma beklenti soruları dahil edilmiştir.

6. MODELİN SONUÇLARI

Bu bölümde Yaşam Memnuniyeti Araştırması veri setine göre kurulan modellerin ayrıntılı incelemesine yer verilmiştir. İlgili yıllar için bağımlı değişken olan yaşam memnuniyeti ile bağımsız değişkenler arasında regresyon kurulmuş olup kukla değişkenler yardımıyla işsizlerin yaşam memnuniyeti bağımsız değişkenlerle detaylı olarak analiz edilmiştir.

6.1. 2003-2008 Yılları Havuz Modeli Sonuç ve Yorumları

2003-2008 yılları arasında çalışma durumu ve çalışmama nedenleri yaşam memnuniyeti anketinde bir soru olarak yer aldığından dolayı burada verilen yanıtlar; 1: Çalışan, 2: İşle ilgisi sürenler bir arada tutularak çalışanlar olarak kategori edilmiştir. '3' yanıtı verenler ankette işsiz olarak değerlendirildiğinden o grup yine işsiz olarak alınmış ve 4,5,6,7,8 diyenler; "Ev Hanımı", "Öğrenci", "Emekli", "İrad Sahibi", "Sağlık nedeniyle çalışmayanlar" anketin örneklem olarak büyük çoğunluğunu oluşturduğundan o grup tek bir kategori olarak tutulmuş ve "İş Gücü Dışında" olarak adlandırılmıştır.

Sonuç olarak örneklem kaybı yaşamamak adına çalışma durumu sorusuna verilen yanıtlar; "çalışanlar", "işsizler" ve "iş gücü dışındakiler" olarak 3 kategoride toplanmıştır. Yaş grubunda 65 yaş üzeri grupları analiz dışı bırakılıp sadece 18-64 aralığında olan kişiler alınmıştır. Böylelikle Türkiye'de 2003-2008 yıllar için çalışanların, işsizlerin ve iş gücü dışındakilerin yaşam memnuniyeti incelenmek istenmiştir.

Sonuçlarda yer alan referans grupları: Çalışma durum için "*çalışanlar*", cinsiyet için "*erkek*", kır kent için "*kent*", yaş için "*18-24"* eğitim için "*ilköğretim*", hane halkı geliri için "*1.grup*", medeni durum için "*evli olanlar*", çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler ve yıllar için "*2003*" seçilmiştir. Sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 9: 2003-2008 Ana Model Tahmin Sonuçları

Değişkenler:	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E.
Çalışma Durumu		
İşsiz	-0.322***	(0.0251)
İşsiz gücü dışında	0.0502***	(0.0116)
Cinsiyet		
Kadın	0.0757***	(0.0109)
Yerleşim Yeri		
Kır	0.0233*	(0.0116)
Yaş Grubu		
25-34	-0.192***	(0.0173)
35-44	-0.272***	(0.0189)
45-54	-0.289***	(0.0200)
55-64	-0.271***	(0.0233)
Eğitim Durumu		
Lise	0.0361**	(0.0130)
Yükseköğretim	0.0670***	(0.0172)
Gelir Grubu		
Gelir grup=2	0.210***	(0.0179)
Gelir grup=3	0.301***	(0.0186)
Gelir grup=4	0.376***	(0.0186)
Gelir grup=5	0.505***	(0.0207)
Gelir grup=6	0.593***	(0.0260)
Yıllar		
Yıllar=2004	-0.185***	(0.0178)
Yıllar=2005	-0.159***	(0.0174)
Yıllar=2006	-0.102***	(0.0176)
Yıllar=2007	-0.0985***	(0.0173)
Yıllar=2008	-0.143***	(0.0180)
Medeni Durum		
Hiç evlenmedi	-0.309***	(0.0169)
Eşi öldü	-0.460***	(0.0426)
Boşandı	-0.638***	(0.0479)
Ayrı yaşıyor	-0.787***	(0.0971)
Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.123***	(0.0131)
Daha kötü olacak	-0.160***	(0.0119)
Fikri yok	-0.0275	(0.0176)
Sabit	3.621***	(0.0269)
Gözlem Sayısı	28525	
R^2	0.102	
Düzeltilmiş R^2	0.101	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Bu modelde yaşam memnuniyeti ile çalışma durumu arasında bir ilişki bulunmuş olup kukla model yardımı ile esas inceleme grubu olan işsizlerin çalışanlarla ve iş gücü

dışındakilerle kıyaslaması yapılmıştır. Buna göre çalışanlar referans alındığında işsiz olmak modelde anlamlı bulunmuştur. Yine sonuçlara göre işsiz olmak yaşam memnuniyeti ölçek değerinin -0.322*** puan azalttığı görülmektedir. İş gücü dışında olanlar çalışanlara göre 0.0502***pozitif yaşam memnuniyetine sahiptir.* Erkeklere göre kadınlar ortalamada 0.0757*** daha fazla yaşam memnuniyetine sahip olduğu görülmektedir. Bu durum literatürde kadınların erkeklere göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğunu gözlemleyen çalışmalarla örtüşmektedir.[101] Bireyin yaşadığı yerleşim yerine göre kentte yaşayanlar referans aldığında kırda yaşamak kentte yaşamaya göre 0.0233*pozitif etkiye sahiptir yani kırda yaşayanlar kentte yaşayanlara göre daha mutludur.

Literatüre bakıldığında mutluluğu açıklayan bir başka değişken ise yaş değişkenidir. Sonuçlarda da 18-24 yaşındakiler referans alındığında en mutlu grubun onlar olduğu söylenebilir. Eğitim durumunda da bireyin üst kademe eğitim grubundan mezun olmasının yaşam memnuniyetini arttırdığı görülmektedir. Hane halkı geliri için 1.gelir grup referans alındığında bir üst gelir grubuna çıkmak yaşam memnuniyetini artan bir şekilde etkilediği söylenebilir. Evli olanlar referans alındığında ayrı yaşanların yaşam memnuniyetinin en fazla olumsuz etkilenen grup olduğu ifade edilebilir.

Ekonomide beklentilerin önemli bir yeri vardır. Bu sebeple beklentilerin mutluluğun açıklanmasında önemli olabilecek bir değişkendir. Sonuçlara bakıldığında gelecek yıl Türkiye'deki iş/çalışma durumu nasıl olacak sorusunda aynı olacak diyenler referans alındığında daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti ortalamada 0.123***olduğu görülmektedir. Daha kötü olacak diyenlerin ise yaşam memnuniyeti negatif etkilenmektedir. Fikri olmayanlar ise anlamlı değildir. Modele bir bütün olarak bakıldığında ise R^2'nin 0.10 olduğu görülebilir. Daha önce de bahsedildiği gibi yatay kesit verilerinde düşük R^2 ile karşılaşılması olağan bir durumdur.

* Anketin büyük çoğunluğunun ev hanımlarından oluşmasından dolayı iş gücü dışındakilerin modelde anlamlı olması ve katsayının pozitif olmasının sebebinin bu olduğu düşünülmektedir.

[101] Alberto Alesina, Rafael Di Tella ve Robert MacCulloch. "Inequality and happiness: are Europeans and Americans Different?", **Journal of Public Economics,**Vol**.** 88. 2004, s.2010-2016.

Tablo 10: 2003-2008 Yıllarında Cinsiyete ve Yerleşim Yerine Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Erkek		Model 2: Kadın		Model 3: Kent		Model 4: Kır	
Değişkenler:	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E
Çalışma Durum								
İşsiz	-0.345***	(0.0304)	-0.263***	(0.0452)	-0.322***	(0.0300)	-0.298***	(0.0464)
İş gücü dışında	-0.00269	(0.0192)	0.0306	(0.0192)	0.0649***	(0.0138)	0.0223	(0.0216)
Yerleşim Yeri								
Kır	-0.00761	(0.0162)	0.0610***	(0.0165)				
Yaş Grubu								
25-34	-0.209***	(0.0268)	-0.184***	(0.0228)	-0.184***	(0.0204)	-0.202***	(0.0329)
35-44	-0.304***	(0.0295)	-0.239***	(0.0246)	-0.278***	(0.0224)	-0.249***	(0.0353)
45-54	-0.304***	(0.0309)	-0.249***	(0.0266)	-0.290***	(0.0236)	-0.290***	(0.0376)
55-64	-0.268***	(0.0348)	-0.212***	(0.0342)	-0.296***	(0.0278)	-0.217***	(0.0428)
Eğitim Durumu								
Lise	0.0474**	(0.0179)	0.0412*	(0.0193)	0.0484***	(0.0146)	-0.0149	(0.0288)
Yüksek Öğretim	0.0553*	(0.0227)	0.0841**	(0.0267)	0.0716***	(0.0187)	0.0243	(0.0459)

Gelir Grup								
Gelir grup=2	0.224***	(0.0249)	0.190***	(0.0256)	0.242***	(0.0247)	0.192***	(0.0264)
Gelir grup=3	0.289***	(0.0262)	0.304***	(0.0265)	0.344***	(0.0251)	0.250***	(0.0297)
Gelir grup=4	0.380***	(0.0262)	0.357***	(0.0265)	0.414***	(0.0248)	0.347***	(0.0314)
Gelir grup=5	0.511***	(0.0294)	0.476***	(0.0293)	0.546***	(0.0267)	0.463***	(0.0387)
Gelir grup=6	0.645***	(0.0364)	0.511***	(0.0373)	0.646***	(0.0313)	0.480***	(0.0636)
Yıllar								
Yıllar=2004	-0.307***	(0.0271)	-0.0649*	(0.0284)	-0.205***	(0.0209)	-0.126***	(0.0339)
Yıllar=2005	-0.279***	(0.0268)	-0.0458	(0.0278)	-0.177***	(0.0205)	-0.105**	(0.0333)
Yıllar=2006	-0.201***	(0.0269)	-0.0129	(0.0283)	-0.103***	(0.0205)	-0.0941**	(0.0341)
Yıllar=2007	-0.183***	(0.0266)	-0.0241	(0.0278)	-0.119***	(0.0205)	-0.0390	(0.0329)
Yıllar=2008	-0.231***	(0.0277)	-0.0657*	(0.0285)	-0.146***	(0.0212)	-0.129***	(0.0347)
Medeni Durum								
Hiç Evlenmedi	-0.282***	(0.0249)	-0.341***	(0.0236)	-0.303***	(0.0197)	-0.324***	(0.0327)
Eşi öldü	-0.720***	(0.0852)	-0.430***	(0.0488)	-0.475***	(0.0473)	-0.367***	(0.0961)
Boşandı	-0.616***	(0.0908)	-0.670***	(0.0564)	-0.647***	(0.0536)	-0.570***	(0.107)
Ayrı Yaşıyor	-0.726***	(0.212)	-0.843***	(0.107)	-0.702***	(0.115)	-0.982***	(0.179)
Çalışma Beklenti								
Daha iyi olacak	0.112***	(0.0181)	0.140***	(0.0189)	0.128***	(0.0150)	0.107***	(0.0266)
Daha kötü olacak	-0.201***	(0.0167)	-0.117***	(0.0170)	-0.152***	(0.0138)	-0.182***	(0.0233)
Fikri yok	-0.0311	(0.0273)	-0.0350	(0.0233)	-0.0166	(0.0219)	-0.0584	(0.0301)

Cinsiyet								
Kadın					0.0498***	(0.0128)	0.143***	(0.0209)
Sabit	3.759***	(0.0403)	3.599***	(0.0366)	3.593***	(0.0336)	3.632***	(0.0450)
Gözlem Sayısı	14400		14125		20708		7817	
R^2	0.112		0.091		0.104		0.098	
Düzeltilmiş R^2	0.111		0.089		0.103		0.095	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Türkiye'de çalışma durumunda (çalışan, işsiz veya iş gücü dışındakiler) cinsiyetin önemli bir farklılık olduğu düşünüldüğünden hipotezlerden biri de erkeklere (Model 1) ve kadınlara (Model 2) göre kurularak ayrı ayrı modellenmiştir. Model 3 ve 4'te incelenen bir diğer hipotez ise yerleşim yerine göre işsiz bireylerin yaşam memnuniyetidir.

Model 1'de çalışan erkekler referans alındığında işsiz erkeklerin yaşam memnuniyetinin ortalamada -0.345*** daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durumda erkeklerin işsiz olması yaşam memnuniyetini olumsuz etkilediği ifade edilebilir. İşgücü dışında olan erkeklerin ise modelde anlamsız olduğu görülmektedir. Erkekler için kırda yaşamak modelde anlamsızdır. İlköğretimden mezun olan erkekler referans alındığında erkeklerde eğitimde bir üst kategoriden mezun olmak yaşam memnuniyetini pozitif olarak etkilemektedir. Yine erkeklerde bir üst gelir grubuna geçme yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Evli erkekler referans alındığında en mutsuz erkeklerin ayrı yaşayanlar olduğu ifade edilebilir. 1 yıl sonrası için çalışma beklentiye bakıldığında daha iyi olacak diyen erkeklerin yaşam memnuniyetini pozitif etkilediği görülürken daha kötü olacak diyenlerin yaşam memnuniyetini negatif etkilediği ifade edilebilir.

Model 2'de çalışan kadınlar referans olarak alındığında işsiz kadınların yaşam memnuniyetinin negatif etkilendiği görülmektedir (-0.263***). İş gücü dışında olan kadınlar ise modelde anlamlı değildir. Yerleşim yerine göre bakıldığında ise sonucun anlamlı olup, kırda yaşayan kadınların kentte yaşayan kadınlara göre yaşam memnuniyetinin 0.0610*** sonucu ile pozitif etkilendiği ifade edilebilir. 18-24 yaş kadınların diğer gruplara göre daha mutlu olduğu gözlemlenebilir. Liseden mezun olan kadınların yaşam memnuniyeti ilköğretimden mezun olanlara göre 0.0412* pozitif, yükseköğretimden mezun olanların ise 0.0841** ile pozitif etkilediği söylenebilir. Yani eğitim seviyesinin yükselmesi yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Evli olan kadınların diğer medeni durumunda olanlara göre daha mutlu olduğu, gelecek yıl çalışma beklentisinde ise daha iyi olacak diyenlerin beklenildiği gibi yaşam memnuniyetini pozitif etkilediği görülmüştür.

2003-2008 yıllarında yerleşim yeri sorusu veri setinde "kır-kent" olarak yer almaktadır. Dolayısıyla kent ve kır ayrı ayrı regresyona tabii tutulmuştur. Model 3'te

kentte yaşayan bireylere bakıldığında kentte çalışanların işsizlerden daha mutlu olduğu, işsizlerin yaşam memnuniyeti ise negatif etkilenmektedir (-0.322***). Kentte erkek bireyler referans alındığında kadınların daha mutlu olduğu görülmektedir. Kentte bireylerin bir üst eğitim seviyesinden mezun olmaları ilköğretimden mezun olanlara göre yaşam memnuniyetlerini daha fazla olumlu etkilediği söylenebilir. Kentte yaşayan bireylerin evli olanları referans alındığında en mutlular evli olanlardır. Kentte yaşayanların 18-24 yaş grubu referans alındığında yaş arttıkça memnuniyetin azaldığı görülebilir. Kentte bireylerin gelir seviyeleri arttığında 1.gruba göre yaşam memnuniyetlerinin arttığı ifade edilebilir. Gelecek yıl için çalışma beklentisi bu yıl ile aynı olacak diyenlere göre daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti diğer gruplardaki gibi pozitif etkilenmektedir.

Model 4'te kırda yaşayanlara bakıldığında ise kırda çalışanların kırda işsiz olanlardan daha mutlu, kırda yaşayan işsizlerin yaşam memnuniyetinin daha düşük olduğu söylenebilir. (-0.298***). Kırda yaşayan erkekler referans alındığında kırda kadın olmanın yaşam memnuniyetini arttırdığı görülebilir. Eğitim değişkeni kır sonuçları için anlamsız olduğundan yorumlanmayacaktır. Kırda 18-24 yaş en mutlu yaş grubu olarak yorumlanabilir. Gelir grup açısından ise en mutlu olanların 6.gelir grubunda olduğu ifade edilebilir. Çalışma beklenti sorusuna aynı olacak diyenler referans alındığında daha iyi olacak diyenlerin mutluluğunun pozitif etkilendiği görülmektedir.

2003-2008 yılları için eğitim durumuna göre işsizlerin karşılaştırmalı olarak yaşam memnuniyeti aşağıdaki Tablo 11'de incelenmiştir. Referans grubu olan çalışanlar referans alındığında burada ilköğretimden mezun işsizlerin en mutsuz grup olduğu görülürken, liseden mezun işsizler diğer eğitim gruplarına göre daha az olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Tablo 11: 2003-2008 Yıllarında Eğitim Durumuna Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: İlköğretim		Model 2: Lise		Model3: Üniversite	
	Bağımlı Değişken Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Mmenuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum						
İşsiz	-0.364***	(0.0338)	-0.216***	(0.0464)	-0.348***	(0.0644)

İş gücü dışında	0.0487***	(0.0145)	0.0753**	(0.0241)	0.0212	(0.0362)
Sabit	3.600***	(0.0323)	3.722***	(0.0637)	3.808***	(0.145)
Gözlem Sayısı	19109		6216		3200	
R^2	0.102		0.100		0.098	
Düzeltilmiş R^2	0.100		0.097		0.091	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2003-2008 yıllarında yaşa göre işsizlerin karşılaştırmalı olarak mutlulukları aşağıda yer almaktadır. 18-24 yaş grubuna ait sonuçlar başka bir tabloda yer aldığından burada yer verilmemiştir. Tabloda en mutsuz işsizlerin 55-64 yaş arasında görüldüğü söylenebilir.

Tablo 12: 2003-2008 Yıllarında Yaşa Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: 25-34		Model 2: 35-44		Model3: 45-54		Model 4: 55-64	
	Bağımlı Değişken: Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E.	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E.	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İşsiz	-0.376***	(0.0405)	-0.428***	(0.0606)	-0.351***	(0.0744)	-0.485***	(0.129)
İş gücü dışında	0.0276	(0.0221)	0.0425	(0.0218)	0.0161	(0.0234)	-0.0156	(0.0327)
Sabit	3.437***	(0.0368)	3.352***	(0.0380)	3.336***	(0.0460)	3.295***	(0.0609)
Gözlem Sayısı	8665		8566		6814		4344	
R^2	0.120		0.122		0.094		0.088	
Düzeltilmiş R^2	0.118		0.120		0.091		0.084	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 13: 2003-2008 Yıllarında Gelire Göre Tahmin Sonuçları

	Model 3: Gelir Grup 3		Model 6: Gelir Grup 6	
	Bağımlı Değişken Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum				
İşsiz	-0.252***	(0.0553)	-0.522**	(0.193)
İş gücü dışında	0.0648**	(0.0234)	0.0780	(0.0445)
Sabit	3.951***	(0.0448)	4.057***	(0.105)
Gözlem Sayısı	6488		1819	
R^2	0.081		0.062	
Düzeltilmiş R^2	0.078		0.051	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 13*[102], aynı yıllarda gelire göre sonuçları temsil etmektedir. İşsizlerde en mutsuzların gelir grup 6'da olduğu gözlemlenmiştir. Diğerlerine göre daha az olumsuz etkilenenlerin ise gelir grup 3'te olduğu gözlemlenmiştir.

İşsizlerde eşi ölmek, boşanmak ve ayrı yaşamak anlamlı değildir. Evlenmek yaşam memnuniyetini daha çok olumsuz etkilerken hiç evlenmemek daha az olumsuz etkilemektedir.

Tablo 14: 2003-2008 Yıllarında Medeni Duruma Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Hiç evlenmedi		Model 2: Evli	
	Bağımlı Değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum				
İşsiz	-0.259***	(0.0357)	-0.408***	(0.0350)
İş Gücü Dışında	0.0375	(0.0256)	0.0276*	(0.0121)
Sabit	3.338***	(0.0501)	3.635***	(0.0291)
Gözlem Sayısı	6056		26393	
R^2	0.089		0.087	

* Bazı modellerin sonuçlarının bütün hali sığmaması sebebiyle ekler kısmında gösterilmiştir.

Düzeltilmiş R^2	0.086	0.086

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Gelecek yıl işsizlerde beklenti sonuçlarını temsil eden tablo 15'e bakıldığında en olumsuz etkilenenin fikri olmayanlardan oluştuğu, görece az etkilenenlerin ise daha kötü olacak diyenlerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 15: 2003-2008 Yıllarında Beklentiye Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Daha iyi olacak		Model 2: Aynı olacak		Model 3: Daha kötü olacak		Model 4: Fikri yok	
	Bağımlı Değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S. E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S. E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S. E
Çalışma Durum								
İşsiz	-0.327***	(0.0536)	-0.330***	(0.0404)	-0.321***	(0.0399)	-0.442***	(0.0821)
İş gücü dışında	0.0188	(0.0220)	0.0488**	(0.0180)	0.0242	(0.0196)	0.000127	(0.0324)
Sabit	3.470***	(0.0453)	3.373***	(0.0369)	3.124***	(0.0415)	3.278***	(0.0632)
Gözlem Sayısı	6951		10960		11760		4386	
R^2	0.083		0.084		0.095		0.101	
Düzeltilmiş R^2	0.080		0.082		0.093		0.097	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

OECD, ILO gibi kuruluşlar 15-24 yaş arasındaki gençlerin son dört hafta içerisinde işsiz olduğunu bildiren, aktif iş arayan ve iş bulduğunda başlamaya razı olan gençleri, genç işsizlik olarak tanımlar.[*103] Genç işsizlik için bu tanımı TÜİK'te kullanmaktadır. Dünyada işsizliğin yanı sıra genç işsizlikte de bir artış söz konusudur. Özellikle küresel kriz ve sonrasında İspanya, İtalya, Yunanistan gibi Avrupa ülkeleri ve Türkiye yüksek genç işsizlik oranı ile mücadele etmektedir.

Dünya Bankası verilerine göre 2008 yılında İspanya'da genç işsizlik %24,48 iken 2009 yılında %37,75'e yükselmiştir. 2018 yılında %34,37 olarak gerçekleşirken 2020'de

* Detaylı bilgi için bknz. http://www.oecd.org/, https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm.

%31,12 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Yunanistan'da ise 2008 yılında %21,65 olan genç işsizlik oranı 2009 yılında %25,44'e yükselmiştir. 2018'de %39,74 olan oran 2020'de %32,51 olması beklenmektedir. Avrupa Birliği ortalamasına bakıldığında 2008 yılında %16,65 2009 yılında %21,24, 2018 yılında %17,99 olduğu görülürken, 2020 yılında ise 16,50 olması beklenmektedir. Türkiye'de de genç işsizliği önemli bir sorundur. Küresel kriz yılında %17,92 olan genç işsizlik 2009 yılında %22,21'e yükselmiştir. 2018 yılında %19,72 olarak gerçekleşirken 2020 yılında %22,65 olması beklenmektedir.[104]

YMA anketi 18 yaş ve üzeri katılımcılardan oluştuğundan 15-24 yaş işsiz gençlerin çalışan ve iş gücü dışındaki gençlerle mukayeseli incelemeye veri seti el vermemektedir. Onun yerine 18-24 yaş arası işsiz gençlerin yaşam memnuniyeti karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Tablo 16: 2003-2008 Yıllarında Gençlerin (18-24 Yaş) Tahmin Sonuçları

	Bağımlı Değişken:	
Değişkenler:	Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E
Çalışma Durum		
İşsiz	-0.216***	(0.0433)
İş gücü dışında	0.0993***	(0.0269)
Cinsiyet		
Kadın	-0.00612	(0.0251)
Yerleşim Yeri		
Kır	-0.0121	(0.0276)
Eğitim Durumu		
Lise	0.0360	(0.0275)
Yükseköğretim	0.0985*	(0.0424)
Gelir Grup		
Gelir grup=2	0.145***	(0.0405)
Gelir grup=3	0.191***	(0.0419)
Gelir grup=4	0.306***	(0.0420)
Gelir grup=5	0.456***	(0.0470)
Gelir grup=6	0.517***	(0.0626)
Medeni Durum		
Evli	0.346***	(0.0283)
Eşi Öldü	-0.278	(0.490)
Boşandı	-0.615**	(0.229)
Ayrı yaşıyor	-0.737	(0.440)
Yıllar		
Yıllar=2004	-0.0902*	(0.0415)
Yıllar=2005	-0.0322	(0.0405)

[104] https://data.worldbank.org/

Yıllar=2006	-0.00278	(0.0418)
Yıllar=2007	0.0172	(0.0422)
Yıllar=2008	0.0105	(0.0446)
Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.0819**	(0.0300)
Daha kötü olacak	-0.190***	(0.0294)
Fikri yok	-0.0586	(0.0427)
Sabit	3.304***	(0.0524)
Gözlem Sayısı	5112	
R^2	0.099	
Düzeltilmiş R^2	0.095	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

18-24 yaş gençler için referans grupları şu şekildedir: Çalışma durum için "*çalışanlar*", cinsiyet için "*erkek*", kır-kent için "*kent*", eğitim için "*ilköğretim*", hane halkı geliri için "*1.grup*", medeni durum için "*hiç evlenmeyenler*", çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler ve yıllar için "*2003*" seçilmiştir.

Gençlerde çalışanlar işsizlere göre daha mutlu olduğu, genç işsizlerin yaşam memnuniyetinin işsiz olmaktan ötürü negatif etkilendiği söylenebilir. Gençlerde iş gücü dışında olanlar modelde anlamlı fakat katsayısı çok düşük olduğundan yorumlanmayacaktır. Gençlerde kadın olmak modelde anlamsız çıksa da katsayısının yaşam memnuniyetini negatif etkilediği görülmektedir. Yerleşim yeri de aynı şekilde anlamsızdır fakat kentte yaşayan 18-24 yaş gençlerin kırda yaşayanlardan daha mutlu olduğu görülmektedir. İlköğretim mezunu gençler referans alındığında lise mezunu olmak anlamsız fakat yükseköğretim mezunu olmak gençlerin yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Bir üst gelir grubuna çıkmak gençlerin de yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir. Bekar gençler referans alındığında evlenmek gençlerin mutluğunu pozitif etkilediği, eşinin ölmesinin ve ayrı yaşamanın anlamsız olduğu, boşanmanın ise yaşam memnuniyetini negatif etkilediği söylenebilir. Gençlerde gelecek yıl çalışma beklenti sorusunda daha iyi olacak diyenlerin daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğu, daha kötü olacak diyenlerin ise yaşam memnuniyetini negatif etkilediği ifade edilebilir.

6.2. 2009-2012 Yılları Havuz Modeli Sonuç ve Yorumları

2009-2012 yılları arasında çalışma durumu ve çalışmama nedenleri ayrı soru olarak sorulmaya başlanmıştır. Bu sebeple çalışma durumunda artık direkt olarak işsizler değil çalışmayanlar yer almaktadır. Bu soruya "çalışmıyorum" diyenler için sebepleri bir sonraki soruda sorularak; işsiz, ev işleriyle meşgul, emekli, öğrenci vb. yanıtlar alınmıştır. İşsizleri ayırt etmek açısından çalışma durumu ve çalışmama nedenleri sorusu birleştirilerek tek bir soru elde edilmiş ve işsiz olduğum için çalışmıyorum diyenler ayırt edilmiştir. Bu durumda çalışma durumu sorusunda yine çalışıyorum diyenler çalışanlar ve işle ilgilenenlerin toplamını, işsizim diyenler çalışmama nedenlerinden işsiz olarak kendini belirtenlerden, iş gücü dışındakiler ise geriye kalan öğrenci, emekli, ev hanımı, irad sahibi, sağlık nedeniyle çalışmıyorum vb. kesimden oluşmaktadır. Ayrıca yaş grubunda 65 yaş üzeri grupları analiz dışı bırakılıp yaş olarak sadece 18-64 aralığında olan kişiler alınmış ve bu yıllar içerisinde gelecek yıl çalışma beklenti sorusu hem bireysel hem Türkiye için sorulduğundan iki ayrı açıklayıcı değişken olarak beklentiler dahil edilmiştir. Böylelikle Türkiye'de 2009-2012 yıllar için çalışanların, işsizlerin ve iş gücü dışındakilerin yaşam memnuniyeti incelenmek istenmiştir.

Referans grupları çalışma durum için "*çalışanlar*", cinsiyet için "*erkek*", belediye sorusu için "*Evet*", yaş için "*18-24"* eğitim için "*Bir okul bitirmeyenler*", gelir grup için "*1.grup*", medeni durum için "*evli olanlar*", Kişisel çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler, Türkiye çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler ve yıllar için "*2009*" seçilmiştir.

Tablo 17: 2009-2012 Yılları Ana Model Tahmin Sonuçları

	Bağımlı Değişken:	
Değişkenler:	Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E
Çalışma Durum		
İş gücü dışında	0.0430**	(0.0151)
İşsiz	-0.311***	(0.0292)
Yerleşim Yeri		
Kır	0.0812***	(0.0131)
Cinsiyet		
Kadın	0.0664***	(0.0128)
Yaş Grup		
25-34	-0.177***	(0.0196)
35-44	-0.308***	(0.0214)

45-54	-0.340***	(0.0223)
55-64	-0.267***	(0.0239)
Eğitim Durumu		
İlköğretim	0.0980***	(0.0224)
Lise	0.104***	(0.0255)
Yükseköğretim	0.166***	(0.0277)
Gelir Grup		
Gelir grup=2	0.172***	(0.0185)
Gelir grup=3	0.286***	(0.0185)
Gelir grup=4	0.345***	(0.0198)
Gelir grup=5	0.383***	(0.0237)
Gelir grup=6	0.517***	(0.0283)
Yıllar		
Yıllar=2010	0.0217	(0.0155)
Yıllar=2011	0.0156	(0.0150)
Yıllar=2012	0.00611	(0.0149)
Medeni Durum		
Hiç evlenmedi	-0.298***	(0.0182)
Boşandı	-0.383***	(0.0392)
Eşi öldü	-0.597***	(0.0461)
Kişisel Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.113***	(0.0150)
Daha kötü olacak	-0.319***	(0.0256)
Fikri yok	-0.0631**	(0.0231)
Çalışmayacak	-0.0103	(0.0158)
Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.104***	(0.0141)
Daha kötü olacak	-0.165***	(0.0139)
Fikri yok	0.00829	(0.0173)
Sabit	3.481***	(0.0346)
Gözlem Sayısı	24149	
R^2	0.114	
Düzeltilmiş R^2	0.113	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2009-2012 yılları için ana modele bakıldığında çalışanlara göre işsiz bireylerin işsiz olmaktan dolayı yaşam memnuiyetinin -0.311*** düştüğü görülmektedir. Kentte yaşayan bireyler referans alındığında kırda yaşamak yaşam memnuniyetini ortalamada 0.0812*** puan arttırmaktadır. Cinsiyet kategorisinde erkekler referans alındığında kadın olmak yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Yaş kategorisinde ise 18-24 yaş referans alındığında 45-54 yaşa kadar yaşam memnuniyeti artan hızla düşmekteyken 55-64 yaş grubunda olmak 18-24 kategorisine göre yaşam memnuniyetini yine negatif etkilese de

oranı bir üst kategoriye göre daha düşüktür. Bir okul bitirmeyenler referans alındığında bir üst eğitim kategorisinden mezun olmak mutluluğu pozitif etkilemektedir. Gelir grup için de aynı durum söz konusudur.

Medeni duruma bakıldığında en mutluların evliler olduğu söylenebilir. Gelecek yıl Türkiye'de çalışma beklentisi nasıl olacak ve kişisel çalışma beklenti nasıl olacak sorusuna verilen yanıtlarda aynı olacak diyenlere göre daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyetinin daha yüksek, daha kötü olacak diyenlerin ise daha düşük olduğu söylenebilir. Ayrıca gelecek yıl kişisel çalışma beklenti sorusuna verilen daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti gelecek yıl Türkiye çalışma beklenti için daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyetinden daha fazla pozitif etkilenmektedir. Kısaca bireyin gelecek yıl beklentisinin ülkenin çalışma beklentisinden daha yüksek olduğu söylenebilir.

Diğer yıllarda olduğu gibi 2009-2012 yılları içinde cinsiyete göre ve yerleşim yerine göre alt regresyonlar elde edilmiştir. Model 1: Erkekleri, model 2: Kadınları gösterirken model 3: Kentte yaşayanları, model 4: Kırda yaşayanları temsil etmektedir. Burada da kukla değişkenler kullanılmış olup referans grupları değişiklik göstermemektedir.

Tablo 18: 2009-2012 Yılları Cinsiyete ve Yerleşim Yerine Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Erkek		Model 2: Kadın		Model 3: Kent		Model 4: Kır	
Değişkenler:	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.00367	(0.0262)	0.0820***	(0.0197)	0.0497**	(0.0176)	0.0458	(0.0296)
İşsiz	-0.271***	(0.0366)	-0.349***	(0.0500)	-0.326***	(0.0338)	-0.236***	(0.0585)
Yerleşim Yeri								
Kır	0.0591**	(0.0190)	0.107***	(0.0182)				
Yaş Grubu								
25-34	-0.201***	(0.0322)	-0.167***	(0.0250)	-0.172***	(0.0223)	-0.186***	(0.0414)
35-44	-0.332***	(0.0361)	-0.303***	(0.0267)	-0.305***	(0.0245)	-0.315***	(0.0440)
45-54	-0.365***	(0.0373)	-0.329***	(0.0284)	-0.344***	(0.0256)	-0.328***	(0.0461)
55-64	-0.273***	(0.0395)	-0.256***	(0.0309)	-0.289***	(0.0277)	-0.219***	(0.0478)
Eğitim Durumu								
İlköğretim	0.128*	(0.0516)	0.101***	(0.0255)	0.105***	(0.0288)	0.0967**	(0.0362)

Lise	0.137*	(0.0539)	0.108***	(0.0312)	0.112***	(0.0313)	0.0963	(0.0498)
Yükseköğretim	0.203***	(0.0555)	0.166***	(0.0363)	0.168***	(0.0334)	0.200**	(0.0609)
Gelir Grup								
Gelir grup=2	0.180***	(0.0276)	0.166***	(0.0250)	0.190***	(0.0248)	0.159***	(0.0287)
Gelir grup=3	0.314***	(0.0275)	0.264***	(0.0251)	0.316***	(0.0244)	0.243***	(0.0300)
Gelir grup=4	0.361***	(0.0297)	0.335***	(0.0267)	0.381***	(0.0252)	0.254***	(0.0391)
Gelir grup=5	0.395***	(0.0352)	0.380***	(0.0322)	0.429***	(0.0289)	0.233***	(0.0505)
Gelir grup=6	0.549***	(0.0411)	0.498***	(0.0394)	0.550***	(0.0328)	0.480***	(0.0895)
Yıllar								
Yıllar=2010	0.0582**	(0.0226)	-0.0133	(0.0213)	0.0334	(0.0178)	-0.0144	(0.0319)
Yıllar=2011	0.0314	(0.0217)	0.0000744	(0.0206)	0.00123	(0.0171)	0.0562	(0.0307)
Yıllar=2012	0.0225	(0.0221)	-0.00766	(0.0203)	0.00831	(0.0171)	-0.00551	(0.0305)
Medeni Durum								
Hiç evlenmedi	-0.350***	(0.0281)	-0.237***	(0.0252)	-0.288***	(0.0206)	-0.334***	(0.0386)
Boşandı	-0.536***	(0.112)	-0.369***	(0.0424)	-0.394***	(0.0463)	-0.349***	(0.0737)
Eşi öldü	-0.469***	(0.0820)	-0.631***	(0.0555)	-0.627***	(0.0492)	-0.387**	(0.124)
Çalışma Beklenti								
Daha iyi olacak	0.0969***	(0.0199)	0.105***	(0.0200)	0.0971***	(0.0159)	0.136***	(0.0307)
Daha kötü olacak	-0.182***	(0.0203)	-0.145***	(0.0192)	-0.183***	(0.0156)	-0.0990**	(0.0306)
Fikri yok	-0.0290	(0.0316)	0.0238	(0.0211)	0.00601	(0.0210)	0.0195	(0.0316)
Kişisel Çalışma Beklenti								
Daha iyi olacak	0.131***	(0.0199)	0.0867***	(0.0227)	0.104***	(0.0168)	0.146***	(0.0330)
Daha kötü olacak	-0.324***	(0.0317)	-0.297***	(0.0452)	-0.292***	(0.0303)	-0.384***	(0.0485)
Fikri yok	-0.0565	(0.0336)	-0.0628	(0.0322)	-0.0596*	(0.0279)	-0.0618	(0.0420)
Çalışmayacak	-0.0318	(0.0346)	-0.0106	(0.0183)	-0.00286	(0.0179)	-0.0257	(0.0344)
Cinsiyet								
Kadın					0.0475**	(0.0148)	0.118***	(0.0261)
Sabit	3.465***	(0.0651)	3.516***	(0.0433)	3.461***	(0.0420)	3.535***	(0.0628)
Gözlem Sayısı	11301		12848		18270		5879	
R^2	0.128		0.101		0.119		0.108	
Düzeltilmiş R^2	0.126		0.099		0.117		0.104	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Model 1'de erkek çalışanlar referans alındığında erkek işsizlerin yaşam memnuniyetinin daha düşük olduğu görülmektedir. Yani erkek olup işsiz olmak -0.271***

puan yaşam memnuniyetini düşürmektedir. Modelde erkek olup çalışma durumunun istihdam dışı olması ise anlamlı değildir. Erkeklerde kentte yaşayanlara göre kırda yaşamak yaşam memnuniyetini pozitif etkilediği görülmektedir. Yaş değişkeninde ise 18-24 yaş erkeklerin en mutlu yaş grubu olduğu söylenebilir. Eğitim durumu kategorisinde bir okul bitirmeyen erkeklere göre yükseköğretimden mezun olmak yaşam memnuniyetini en fazla tatmin eden gruptur. Hane halkı gelirine göre 1. grupta olan erkeklere kıyasla bir üst gruba çıkmak yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Medeni durumu evli olan erkekler referans alındığında en mutsuz olanların boşananlar olduğu söylenebilir. Bu grup için gelecek yıl hem kişisel hem de ülke bazında çalışma hayatına ilişkin beklentide aynı olacak diyenlere karşın daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti daha yüksektir.

Model 2 ise cinsiyet durumu kadın olanları göstermektedir. Kadınlar için hem işsiz olmak hem de istihdam dışı olmak modelde anlamlıdır. İşsiz olmak çalışan kadınlar referans alındığında yaşam memnuniyetini azaltırken, iş gücü dışında olan ev hanımı, öğrenci, emekli vb. gibi kadınların ise yaşam memnuniyetinin pozitif etkilendiği görülmektedir.[*105] Yerleşim yeri kategorisinde kentte yaşayan kadınlar referans alındığında kırda yaşamak kadınların yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir. Yani kırda yaşayan kadınların mutlu olduğu söylenebilir. Yaş değişkeninde 18-24 yaş referans alındığında en mutlu yaş grubunun 18-24 yaş grubundan oluştuğu söylenebilir. Eğitim durumu kategorisinde ise bir üst eğitim sınıfından mezun olmak kadınların memnuniyetini artan bir şekilde pozitif etkilemektedir. Medeni durum değişkeninde ise evli kadınların daha mutlu olduğu söylenebilir. Gelecek yıl hem kişisel hem de ülke bazında çalışma hayatına ilişkin beklenti sorusuna aynı olacak diyenler referans alındığında daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yerleşim yerine göre sonuçların ilki model 3'te kentte yaşayanlar olarak gösterilmiştir. Sonuçlara bakıldığında; kentte çalışanlar referans alındığında kentte işsiz olmak yaşam memnuniyetini negatif etkilemektedir (-0.326[***]). Öte yandan kentte

* İş gücü dışındaki kadınların yaşam memnuniyetlerinin pozitif olması beklenilen bir durumdur. Bu grupta olan bireyler ev hanımı, emekli, öğrenci, hasta vb. bireylerden oluştuğu için çalışma istekleri yoktur. Bu sebeple de yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olması olağandır.

istihdam dışında olmak modelde anlamlıdır ve beklenildiği gibi bireyin yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir. Kentte kadın olmak yaşam memnuniyetini arttırırken kentte yaşayan bireylerin eğitim seviyesinin artması da yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir. Kentte yaşayan evliler referans alındığında yaşam memnuniyeti en çok olumsuz etkilenenin eşi ölenler olduğu görülmektedir. Kentte yaşayanlarda yaşam memnuniyetinin en olumsuz etkilenenin 45-54 yaş grubu olduğu görülmektedir. Son olarak kentteki bireylerin gelece yıl kişisel çalışma beklenti ve Türkiye çalışma beklenti aynı olacak diyenlere göre fikri olmayanlar modelde anlamsız bulunurken daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyetinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Son olarak model 4 kırda yaşayan bireylerin sonuçlarını göstermektedir. Kır için sonuçlara bakıldığında ise işsiz olmak yaşam memnuniyetini -0.236*** puan düşürmektedir. Kırda yaşayıp istihdam dışı olmak ise modelde anlamlı değildir. Erkekler referans alındığında kırda yaşayan kadın olmak yaşam memnuniyetini ortalamada 0.118***puan arttırmaktadır. Kırda eğitim duruma bakıldığında bir okul bitirmeyenlere göre eğitim seviyesinin artması yaşam memnuniyetini artırmaktadır. Hane gelirinde 1.gelire sahip olup kırda yaşayanlar 2,3 ve 4. gruba çıkmak yaşam memnuniyetini artarak pozitif etkilerken 5. grupta olmak 4. gruptakine göre daha az oranda mutluluğu arttırmaktadır. 6. grupta olanlar ise en mutlu olanlardır. Bu grupta da gelecek yıl Türkiye ve kişisel çalışma durumu beklenti sorularına aynı olacak diyenler referans alındığında daha iyi olacak diyenler daha mutludur fakat en mutluların ise gelecek yıl kendi çalışma hayatı beklentisinin daha iyi olacak diyenlerden oluştuğu görülmektedir.

İşsizlerin eğitim durumlarına göre mutlulukları analiz edildiğinde en mutsuz grubun üniversite mezunları grubunda olduğu görülmekteyken görece daha mutlu olanların lise grubundan oluştuğu görülmektedir.

Tablo 19: 2009-2012 Yılları Eğitim Durumuna Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Okul bitirmedi		Model 2: İlköğretim		Model 3: Lise		Model 4: Üniversite	
	Bağımlı Değişken Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E

Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.0633	(0.0604)	0.0591**	(0.0202)	0.0443	(0.0325)	-0.00676	(0.0437)
İşsiz	-0.293	(0.152)	-0.305***	(0.0397)	-0.302***	(0.0669)	-0.311***	(0.0604)
Sabit	3.480***	(0.109)	3.561***	(0.0375)	3.624***	(0.0678)	3.571***	(0.126)
Gözlem Sayısı	1828		13974		5041		3306	
R^2	0.104		0.107		0.118		0.127	
Düzeltilmiş R^2	0.091		0.105		0.114		0.120	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2009-2012 yıllarında yaşa göre işsizlerin mutluluk sonuçları aşağıda gösterilmiştir. 18-24 yaş tek başına incelendiğinden burada gösterilmemiştir. 55-64 yaş grubu işsizin görece daha mutsuz olduğu görülmektedir. 25-34 yaş grubu ise diğer yaşlara göre daha az olumsuz etkilenmektedir.

Tablo 20: 2009-2012 Yılları Yaşa Göre Tahmin Sonuçları

	Model 2: 25-34		Model 3: 35-44		Model 4: 45-54		Model 5: 55-64	
	Bağımlı Değişken Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.0152	(0.0324)	0.0644	(0.0348)	0.0774*	(0.0327)	0.0353	(0.0376)
İşsiz	-0.281***	(0.0489)	-0.340***	(0.0641)	-0.263**	(0.0911)	-0.427**	(0.153)
Sabit	3.170***	(0.0716)	3.161***	(0.0640)	3.197***	(0.0681)	3.260***	(0.0707)
Gözlem Sayısı	3494		6396		5996		4825	
R^2	0.109		0.124		0.106		0.131	
Düzeltilmiş R^2	0.103		0.121		0.102		0.127	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2009-2012 yıllarında gelire göre incelenen sonuçlarda işsizlerde hane halkı gelirinde 1. grupta olmak memnuniyeti daha az olumsuz etkilerken, 4. grupta olmanın daha fazla etkilediği görülmüştür.

Tablo 21: 2009-2012 Yılları Gelire Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Gelir Grup 1		Model 4: Gelir Grup4	
	Bağımlı Değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum				
İş gücü dışında	0.0279	(0.0324)	0.0607	(0.0756)
İşsiz	-0.260***	(0.0542)	-0.370***	(0.0761)
Sabit	3.838***	(0.0798)	4.294***	(0.266)
Gözlem Sayısı	4530		1271	
R^2	0.084		0.090	
Düzeltilmiş R^2	0.079		0.072	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2009-2012 yılları için işsizlerde medeni duruma göre mutluluk analizine göre eşi ölmek modelde anlamlı değilken boşanmak en çok memnuniyeti düşüren durumdur. Evli olanların ise yaşam memnuniyeti hiç evlenmeyenlere göre daha az olumsuz etkilenmektedir.

Tablo 22: 2009-2012 Yılları Medeni Duruma Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Hiç evlenmedi		Model 2: Evli		Model 3: Boşandı	
	Bağımlı Değişken Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum						
İş gücü dışında	0.0324	(0.0340)	0.0503**	(0.0175)	0.0811	(0.120)
İşsiz	-0.314***	(0.0433)	-0.294***	(0.0424)	-1.258***	(0.327)
Sabit	3.079***	(0.0812)	3.469***	(0.0414)	2.493***	(0.581)
Gözlem Sayısı	4350		18789		579	
R^2	0.129		0.092		0.163	
Düzeltilmiş R^2	0.124		0.090		0.124	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

İşsizlerde gelecek yılın ülke ve kişisel beklentilerin mutluluk üzerindeki etkisini görmek için beklentilere göre de analiz edilmiştir. Buna göre işsizlerde gelecek yıl Türkiye çalışma beklentisi daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti diğer gruplara göre daha çok olumsuz etkilenmekte iken fikri olmayanlar daha az olumsuz etkilenmektedir. Yine aynı yıllarda kişisel çalışma beklenti sorusuna daha kötü olacak

diyenlerin daha düşük yaşam memnuniyeti gözlemlenirken fikri olmayanların daha az olumsuz etkilendiği görülmüştür.

Tablo 23: 2009-2012 Yılları Gelecek Yıl Ülke Çalışma Beklenti Sonuçları.

	Model 1: Daha iyi olacak		Model 2: Aynı olacak		Model 3: Daha kötü olacak		Model 4: Fikri yok	
	Bağımlı değişken Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.0418	(0.0307)	0.0362	(0.0236)	0.0761*	(0.0322)	0.0387	(0.0401)
İşsiz	-0.323***	(0.0626)	-0.315***	(0.0494)	-0.319***	(0.0508)	-0.211*	(0.0885)
Sabit	3.514***	(0.0772)	3.568***	(0.0563)	3.256***	(0.0730)	3.460***	(0.0835)
Gözlem Sayısı	5394		8658		6804		3293	
R^2	0.080		0.088		0.107		0.088	
Düzeltilmiş R^2	0.075		0.086		0.104		0.080	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 24: 2009-2012 Yılları Gelecek Yıl Kişisel Çalışma Beklenti Sonuçları

	Model 3: Daha kötü olacak		Model 4: Fikri yok	
	Bağımlı Değişken Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
İstihdam Dışında	-0.0373	(0.0668)	0.129**	(0.0490)
İşsiz	-0.373***	(0.0822)	-0.204**	(0.0779)
Sabit	3.181***	(0.160)	3.346***	(0.125)
Gözlem Sayısı	1642		1668	
R^2	0.093		0.122	
Düzenlenmiş R^2	0.079		0.108	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2009-2012 havuz modeli için de gençlerin mutluluğu incelenmiştir. Tablo 25, 18-24 yaş gençlerin tahmin sonuçlarını göstermektedir. 18-24 yaş gençler için referans grupları şu şekildedir: Çalışma durum için "*çalışanlar*", cinsiyet için "*erkek*", kır-kent için "*kent*", eğitim için "*Bir okul bitirmeyen*", hane halkı geliri için "*1.grup*", medeni durum için "*hiç evlenmeyenler*", çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler ve yıllar için "*2009*" seçilmiştir.

Aşağıdaki tabloda 18-24 yaş için sonuçlar verilmiştir. Gençler için bakıldığında işsiz gençlerin yaşam memnuniyetinin işsiz olmaktan dolayı -0.314*** puan düştüğü görülebilir. 2003-2008 yılı havuzuna göre kıyaslandığında gençlerin 2009-2012 yılları arasında işsiz olmaktan dolayı yaşam memnuniyetlerinin daha fazla düştüğü ifade edilebilir. Cinsiyet değişkeni ele alındığında gençlerde kadın olmak yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir (0.107***). Modelde 18-24 yaş için yerleşim yeri anlamsız bulunmuştur fakat önemli bir değişken olması sebebiyle yorumlanacaktır. Kentteki gençler referans alındığında kırdaki gençlerin yaşam memnuniyetinin pozitif etkilendiği söylenebilir. Gençlerde eğitim değişkeninde bir okul bitirmeyenler referans alındığında eğitim seviyesinin artması yaşam memnuniyetini de arttırmaktadır. Hiç evlenmeyen gençler referans alındığında evli olmak memnuniyetini attırmakta, boşanmak ise azaltmaktadır. Gençlerde de gelecek yıl kişisel çalışma beklenti ve Türkiye çalışma beklenti için aynı olacak diyenlere kıyasla daha iyi olacak diyenlerin daha mutlu olduğu fakat gelecek yıl iş durumu için ülkeden değil kendi içlerindeki çalışma beklentilerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 25: 2009-2012 Yılları Gençlerin (18-24 Yaş) Tahmin Sonuçları

	Bağımlı Değişken:	
Değişkenler:	Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum		
İş gücü dışında	0.0405	(0.0348)
İşsiz	-0.314***	(0.0555)
Cinsiyet		
Kadın	0.107***	(0.0314)
Yerleşim Yeri		
Kır	0.0513	(0.0345)
Eğitim Durumu		
İlköğretim	0.148**	(0.0571)
Lise	0.155**	(0.0601)
Yükse öğretim	0.162*	(0.0694)
Gelir Grup		
Gelir grup=2	0.0929	(0.0482)
Gelir grup=3	0.223***	(0.0460)
Gelir grup=4	0.301***	(0.0490)
Gelir grup=5	0.228***	(0.0634)
Gelir grup=6	0.449***	(0.0814)
Medeni Durum		
Evli	0.221***	(0.0349)

Boşandı	-0.941*	(0.437)
Eşi öldü	-0.0460	(0.193)
Yıllar		
Yıllar=2010	0.00926	(0.0393)
Yıllar=2011	0.0683	(0.0380)
Yıllar=2012	-0.000452	(0.0398)
Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.0828*	(0.0357)
Daha kötü olacak	-0.178***	(0.0377)
Fikri yok	-0.0200	(0.0480)
Kişisel Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.159***	(0.0360)
Daha kötü olacak	-0.279***	(0.0775)
Fikri yok	0.0522	(0.0585)
Çalışmayacak	0.113**	(0.0412)
Sabit	3.153***	(0.0752)
Gözlem Sayısı	3494	
R^2	0.109	
Düzeltilmiş R^2	0.103	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

6.3. 2013 Yılı Model Sonucu ve Yorumları

Yaşam Memnuniyeti Anketinde diğer yıllardan farklı olan bir değişken bulunmaktadır. TÜİK, sadece 2013 yılında ankete "il" değişkenini dahil etmiştir. Bu sebeple de bu yıl tek bir havuz olarak ele alınmıştır. Veri setinde "Çalışma Durum" ve "Çalışmama Nedenleri" ayrı sorular olarak sorulmuştur. Çalışma durumu "Çalışmıyor" olanlar bir sonraki soruda "İşsiz" olarak yanıtlamıştır.

Bu yıl içinde işsizleri ayırt etmek açısından çalışma durumu ve çalışmama nedenleri sorusu birleştirilerek tek bir soru elde edilmiş ve işsiz olduğum için çalışmıyorum diyenler ayırt edilmiştir. Bu durumda çalışma durumu sorusunda yine çalışıyorum diyenler çalışanlar ve işle ilgilenenlerin toplamını, işsizim diyenler çalışmama nedenlerinden işsiz olarak kendini belirtenlerden, iş gücü dışındakiler ise geriye kalan öğrenci, emekli, ev hanımı, irad sahibi, sağlık nedeniyle çalışmıyorum vb. kesimden oluşmaktadır.

Yaş grubunda 65 yaş üzeri grupları analiz dışı bırakılıp yaş olarak sadece 18-64 aralığında olan kişiler alınmış ve bu yıllar içerisinde gelecek yıl çalışma beklenti sorusu

hem bireysel hem Türkiye için sorulduğu için iki ayrı açıklayıcı değişken olarak beklentiler dahil edilmiştir. Bu yıl için en büyük farklılık ise modelin illere göre analiz edilmesine müsaade edilmesidir. Böylelikle Türkiye'de 2013 için çalışanların, işsizlerin ve iş gücü dışındakilerin yaşam memnuniyeti incelenmek istenmiştir.

Referans grupları çalışma durum için "*çalışanlar*", cinsiyet için "*erkek*", yaş için "*18-24"* eğitim için "*bir okul bitirmeyenler*", hane halkı gelir grup için "*1.grup*", medeni durum için "*evli olanlar*", kişisel çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler, Türkiye çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler seçilmiştir.

Tablo 26, 2013 yılı için ana modeli ifade etmektedir. İşsiz olmak yaşam memnuniyetini referans grubu olan çalışanlara göre -0.302*** düşürmektedir. Cinsiyet açısından ise kadın olmak yaşam memnuniyetini olumlu etkilediği söylenebilir. 18-24 yaş referans alındığında en mutlu grubun o yaşa ait bireylerden oluştuğu söylenebilir. Bir okul bitirmeyenlere göre eğitim seviyesinin artmasının bireyin yaşam memnuiyetini arttırdığı ifade edilebilir. 0-1080 TL gelir seviyesine sahip olan bireyler referans alındığında gelir seviyesinin artması mutluğu pozitif etkilemektedir. Evli olanların ise en mutlu olanlar olduğu görülmektedir. Gelecek yıl Türkiye ve kişisel çalışma durumu beklentisi sorusunda aynı olacak diyenlere göre daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyetinin pozitif, daha kötü olacak diyenlerin ise beklenildiği gibi negatif etkilendiği söylenebilir.

Tablo 26: 2013 Yılı Ana Model Tahmin Sonuçları

	Bağımlı Değişken:	
Değişkenler:	Yaşam memnuniyeti	Robust S.E.
Çalışma Durum		
İş gücü dışında	0.0215***	(0.00575)
İşsiz	-0.302***	(0.0106)
Cinsiyet		
Kadın	0.0827***	(0.00511)
Yaş Grubu		
25-34	-0.189***	(0.00784)
35-44	-0.311***	(0.00842)
45-54	-0.325***	(0.00869)
55-64	-0.256***	(0.00928)
Eğitim Durumu		
İlköğretim	0.0693***	(0.00667)
Lise	0.0814***	(0.00835)

Yükseköğretim	0.104***	(0.00946)
Gelir Grup		
1081-1550 TL	0.118***	(0.00580)
1551-2170 TL	0.142***	(0.00601)
2171-3180 TL	0.213***	(0.00650)
3181 +TL	0.288***	(0.00785)
İl	0.000252**	(0.0000930)
Medeni Durum		
Hiç evlenmedi	-0.259***	(0.00730)
Boşanmadı	-0.542***	(0.0157)
Eşi öldü	-0.356***	(0.0136)
Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.0894***	(0.00556)
Daha kötü olacak	-0.179***	(0.00607)
Fikri yok	-0.0253***	(0.00655)
Kişisel Çalışma Beklenti	0.123***	(0.00574)
Daha iyi olacak		
Daha kötü olacak	-0.267***	(0.0104)
Fikri yok	-0.0525***	(0.00759)
Çalışmayacak	0.00499	(0.00588)
Sabit	3.658***	(0.0122)
Gözlem Sayısı	170406	
R^2	0.091	
Düzeltilmiş R^2	0.091	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 27, 2013 yılında cinsiyete göre sonuçları göstermektedir. Model 1 erkekleri temsil ederken model 2 ise kadınları temsil etmektedir. Bu grup için referans gruplarında ise bir değişiklik yoktur.

Tablo 27: 2013 Yılı Cinsiyete Göre Tahmin Sonuçları

	MODEL 1: Erkek		MODEL 2: Kadın	
Değişkenler:	**Bağımlı Değişken**: Yaşam Memnuniyet	Robust S. E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyet	Robust S. E
Çalışma Durum				
İş gücü dışında	-0.0208*	(0.00912)	0.0665***	(0.00814)
İşsiz	-0.324***	(0.0138)	-0.256***	(0.0170)
Yaş Grubu				
25-34	-0.204***	(0.0135)	-0.181***	(0.00968)
35-44	-0.301***	(0.0150)	-0.320***	(0.0102)
45-54	-0.304***	(0.0153)	-0.335***	(0.0106)

55-64	-0.224***	(0.0161)	-0.257***	(0.0116)
Eğitim Durumu				
İlköğretim	0.0878***	(0.0172)	0.0650***	(0.00740)
Lise	0.0990***	(0.0184)	0.0841***	(0.0103)
Yükseköğretim	0.144***	(0.0193)	0.0860***	(0.0126)
Gelir Grup				
1081-1550 TL	0.103***	(0.00920)	0.128***	(0.00747)
1551-2170 TL	0.128***	(0.00936)	0.153***	(0.00786)
2171-3180 TL	0.190***	(0.0102)	0.227***	(0.00849)
3181 +TL	0.273***	(0.0117)	0.306***	(0.0107)
İl	0.000312*	(0.000145)	0.000213	(0.000121)
Medeni Durum				
Hiç evlenmedi	-0.247***	(0.0118)	-0.249***	(0.00975)
Boşandı	-0.465***	(0.0279)	-0.563***	(0.0190)
Eşi öldü	-0.396***	(0.0455)	-0.356***	(0.0145)
Kişisel Çalışma Beklenti				
Daha iyi olacak	0.149***	(0.00809)	0.0903***	(0.00817)
Daha kötü olacak	-0.273***	(0.0135)	-0.245***	(0.0166)
Fikri yok	-0.0671***	(0.0122)	-0.0463***	(0.00978)
Çalışmayacak	-0.0394**	(0.0128)	0.00788	(0.00684)
Çalışma Beklenti				
Daha iyi olacak	0.0991***	(0.00826)	0.0782***	(0.00752)
Daha kötü olacak	-0.219***	(0.00917)	-0.144***	(0.00808)
Fikri yok	-0.0105	(0.0118)	-0.0309***	(0.00800)
Sabit	3.650***	(0.0234)	3.703***	(0.0153)
Gözlem Sayısı	71478		98928	
R^2	0.102		0.083	
Düzeltilmiş R^2	0.102		0.082	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Model 1'de erkek çalışanlar referans alındığında işsiz erkek olmanın yaşam memnuniyetini -0.324*** düşürdüğü görülmektedir. Erkeklerde iş gücü dışında olmak modelde anlamlıdır ve yaşam memnuniyetini -0.0208* düşürmektedir.*[106] 25-34 yaş aralığında bulunan erkeklerin, 35-44, 45-54 ve 55-64 yaş erkeklere göre yaşam memnuniyetinin daha az negatif etkilendiği söylenebilir. Bir üst eğitim seviyesine geçmek yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Yükseköğretimden mezun olmak ise oran olarak en fazla pozitif etkileyen seviye olduğu görülmektedir. Gelir grubu için de aynı

* Çalışma hayatında cinsiyet ayrımı olması sebebiyle erkeğin iş gücü dışında olması yaşam memnuniyetini kadınlara azaltması olağan olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple sonucun mutluluk üzerinde olumsuz etkisi olması olağandır.

durum ifade edilebilir. 2013 yılında ilk defa değişken olarak kullanılan il değişkeni de yaşam memnuniyetini pozitif etkilediği ve model için anlamlı olduğu görülmüştür. Evli erkeklere göre boşanmanın yaşam memnuniyetini en çok olumsuz etkilediği bir durum olduğu söylenebilir. İl değişkeni kat sayısı düşük olmasına rağmen modelde anlamlı ve pozitiftir. Kuklalı olarak tahmin sonuçları gelecek tabloda verilecektir. Gelecek yıl iş beklenti soruları birlikte değerlendirildiğinde kişisel beklentinin daha iyi olacağını belirtenlerin yaşam memnuniyetinin daha fazla olumlu etkilendiği, yani gelecek yıl Türkiye için görece daha umutsuz fakat kendi iş hayatı açısından görece daha olumlu olduğu ifade edilebilir.

Model 2 cinsiyet durumu kadın olanların sonuçlarını göz önüne sermektedir. Burada kadın işsizlerin yaşam memnuniyetinin negatif etkilendiği görülmektedir. Erkek işsizlere kıyasla yaşam memnuniyetlerinin daha az negatif etkilendiği ifade edilebilir. 35-44 yaş aralığında bulunan kadınların, 25-34, 45-54 ve 55-64 yaş erkeklere göre yaşam memnuniyetinin daha az negatif etkilendiği söylenebilir. Kadınlarda da bir üst eğitim seviyesinden mezun olmak yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Gelir grup için ise 0-1080 TL referans alındığında gelirin artması yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Kadınlar için medeni duruma göre boşanmak, yaşam memnuniyetini en çok düşüren durumdur. Gelecek yıl kişisel iş beklenti için aynı olacak diyenler referans alındığında daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti pozitif etkilenmekte fakat katsayı Türkiye için iş beklentisi daha iyi olacak diyenlerden daha düşüktür.

2013 yılında işsizlerin eğitim durumuna göre mutluluk sonuçları aşağıda gösterilmiştir. Buna göre en düşük yaşam memnuniyeti okul bitirmeyenler grubundadır (-0.349***). Diğer gruplara göre daha az olumsuz etkilenen grup ise üniversite kategorisinde yer almaktadır (-0.265***).

Tablo 28: 2013 Yılı Eğitim Durumuna Göre Sonuçlar

	Model 1: Okul bitirmeyen		Model 2: İlköğretim		Model 3: Lise		Model 4: Üniversite	
	Bağımlı Değişken Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E

Çalışma Durum								
İş gücü dışında	-0.00883	0.0201	0.0239**	0.00787	0.0367**	0.0128	0.0198	0.0161
İşsiz	-0.349***	0.0374	-0.308***	0.0149	-0.272***	0.0235	-0.265***	0.0240
Sabit	3.645***	0.0345	3.723***	0.0142	3.736***	0.0221	3.762***	0.0306
Gözlem Sayısı	25194		91167		31011		23034	
R^2	0.063		0.089		0.098		0.110	
Düzeltilmiş R^2	0.062		0.088		0.098		0.109	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2013 yılında işsizlerin yaşlarına göre mutluluk analizinin sonuçlarında çalışanlar referans alındığında işsizlerde olumsuz etkilenen grubun 55-64 yaş grubunda olduğu görülmektedir. 18-24 yaş ayrı bir analiz olarak ele alındığından burada gösterilmemiştir.

Tablo 29: 2013 Yılı Yaşa Göre Sonuçlar

	Model 2: 25-34		Model 3: 35-44		Model 4: 45-54		Model 5: 55-64	
	Bağımlı Değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.0296*	0.0126	0.0230	0.0129	0.0163	0.0121	-0.00977	0.0149
İşsiz	-0.307***	0.0196	-0.342***	0.0226	-0.344***	0.0280	-0.384***	0.0417
Sabit	3.402***	0.0204	3.325***	0.0197	3.376***	0.0194	3.466***	0.0220
Gözlem Sayısı	41182		41454		36536		28176	
R^2	0.100		0.099		0.086		0.073	
Düzenlenmiş R^2	0.099		0.098		0.085		0.073	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

İşsizlerin gelire göre mutluluklarının tahmin sonuçları aşağıda gösterilmiştir. Buna göre en düşük gelir grubundaki işsizlerin yaşam memnuniyetlerinin daha düşük olduğu gözlemlenirken 4. gelir seviyesindeki işsizlerin yaşam memnuniyetlerinin daha az olumsuz etkilendiği belirtilebilir.

Tablo 30: 2013 Yılı Gelire Göre Sonuçlar

	Model 1: 0-1080 TL		Model 4: 2071-3180TL		Model 5: 3181+ TL	
	Bağımlı Değişken Yaşam memnniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum						
İş gücü dışında	-0.0125	0.00950	0.0544***	0.0146	0.0272	0.0185
İşsiz	-0.335***	0.0145	-0.238***	0.0333	-0.246***	0.0496
Sabit	3.659***	0.0183	3.936***	0.0359	3.849***	0.0540
Gözlem Sayısı	73883		22988		16865	
R^2	0.075		0.074		0.072	
Düzeltilmiş R^2	0.075		0.073		0.071	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2013 yılında işsizlerin medeni durumu sonuçlarına modelde eşi ölmek anlamlı değilken, yaşam memnuniyeti en düşük olan işsizler ise evliler grubunda yer almaktadır. Evli olmak mutluluğu arttıran bir durum iken evli bir bireyin işsiz olması masraflar, yaşam şartları vb. durumlardan dolayı mutsuz olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 31: 2013 Yılı Medeni Duruma Göre Sonuçlar

	Model 1: Hiç evlenmedi		Model 2: Evli		Model 3: Boşandı	
	Bağımlı Değişken Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum						
İş gücü dışında	0.0472***	0.0133	0.0163*	0.00660	-0.0189	0.0413
İşsiz	-0.219***	0.0171	-0.354***	0.0145	-0.296***	0.0576
Sabit	3.405***	0.0302	3.657***	0.0145	2.922***	0.128
Gözlem Sayısı	28103		132921		4086	
R^2	0.081		0.076		0.092	
Düzeltilmiş R^2	0.081		0.076		0.087	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2013 yılı için işsizlere uygulanan bir başka alt regresyon ise gelecek yıl Türkiye ve kişisel çalışma beklentiye aittir. Türkiye için, çalışanlar referans alındığında gelecek yıl daha iyi olacak diyen işsizlerin yaşam memnuniyeti (-0.283***) olarak bulunmuştur. Karamsar olan yani gelecek yıl daha kötü olacak diyen işsizlerin ise yaşam memnuniyetinin (-0.329***) en düşük olduğu söylenebilir. Öte yandan kişisel çalışma beklenti için daha iyi olacak diyen işsizlerin daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğu görülmektedir (-0.280***). En düşük yaşam memnuniyeti ise aynı olacak diyen işsizlerdedir (-0.318***). Sonuçlar tablo 32 ve 33'de gösterilmiştir.

Tablo 32: 2013 Yılı Ülke Çalışma Beklentiye Göre Sonuçlar

	Model 1: Daha iyi olacak		Model 2: Aynı olacak		Model 3: Daha kötü olacak		Model 4: Fikri yok	
	Bağımlı Değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.0158	0.00989	0.0273*	0.0110	0.0385**	0.0125	0.00431	0.0134
İşsiz	-0.283***	0.0189	-0.290***	0.0209	-0.329***	0.0205	-0.298***	0.0264
Sabit	3.476***	0.0196	3.429***	0.0218	3.246***	0.0264	3.371***	0.0248
Gözlem Sayısı	51251		40583		42046		36526	
R^2	0.069		0.063		0.087		0.064	
Düzeltilmiş R^2	0.068		0.063		0.087		0.064	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 33: 2013 Yılı Çalışma Beklentiye Göre Sonuçlar

	Model 1: Daha iyi olacak		Model 2: Aynı olacak		Model 3: Daha Kötü olacak		Model 4: Fikri yok	
	Bağımlı Değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.00550	0.0107	0.0354***	0.00855	0.0622*	0.0251	0.00502	0.0164
İşsiz	-0.280***	0.0175	-0.318***	0.0196	-0.326***	0.0343	-0.279***	0.0250
Sabit	3.525***	0.0258	3.416***	0.0187	3.158***	0.0580	3.242***	0.0367
Gözlem Sayısı	35986		61431		10779		20108	
R^2	0.073		0.063		0.067		0.071	
Düzeltilmiş R^2	0.073		0.063		0.065		0.070	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2013 yılı için de 18-24 yaş gençlerin yaşam memnuniyetleri analiz edilmiştir. 18-24 yaş gençler için referans grupları şu şekildedir: Çalışma durum için "*çalışanlar*", cinsiyet için "*erkek*", eğitim için "*Bir okul bitirmeyen*", hane halkı geliri için "*1.grup*", medeni durum için "*hiç evlenmeyenler*", çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler seçilmiştir.

Tablo 34, 18-24 yaş gençlerin tahmin sonuçlarını göstermektedir. 2013 yılına bakıldığında da gençlerde işsiz olmak yaşam memnuniyeti ölçeğini ortalamada -0.177*** puan düşürmektedir. Gençler için cinsiyet kategorisinde kadın olmak yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir. Eğitimde bir okuldan mezun olmayanlar referans alındığında bir üst gruptan mezun olmak yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Fakat gençlerde de liseden mezun olmanın memnuniyeti yükseköğretimden mezun olmaya göre nispeten yüksektir. Bu da 2013 yılında 18-24 yaş gençlerin yükseköğretimden mezun olmaları yaşam memnuniyetlerini lise kadar arttırmadığını göstermektedir. Gelirin artması yaşam memnuniyetini arttırmaktayken medeni durumunda boşanmak mutluluğu en fazla olumsuz etkileyen durum olarak gözükmektedir. Gelecek yıl iş beklenti için aynı olacak diyenler referans alındığında daha iyi olacak diyenler daha mutlu iken daha karamsar olanların yaşam memnuniyeti aynı olacak diyenlere göre negatif etkilenmektedir.

Tablo 34: 2013 Yılı Gençlerin (18-24 Yaş) Tahmin Sonuçları

	Bağımlı Değişken:	
Değişkenler:	Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum		
İş gücü dışında	0.0797***	(0.0145)
İşsiz	-0.177***	(0.0211)
Cinsiyet		
Kadın	0.0715***	(0.0128)
Eğitim Durumu		
İlköğretim	0.102***	(0.0225)
Lise	0.115***	(0.0238)
Yükseköğretim	0.0844**	(0.0272)
Gelir Grup		
1081-1550 TL	0.112***	(0.0154)
1551-2170 TL	0.130***	(0.0159)
2171-3180 TL	0.214***	(0.0168)
3181 +TL	0.262***	(0.0217)

İl	0.0000110	(0.000250)
Medeni Durum		
Hiç evlenmedi	-0.258***	(0.0135)
Boşandı	-0.802***	(0.0949)
Eşi öldü	-0.438	(0.241)
Kişisel Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.113***	(0.0148)
Daha kötü olacak	-0.213***	(0.0338)
Fikri yok	-0.0230	(0.0203)
Çalışmayacak	0.0584***	(0.0168)
Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.0712***	(0.0147)
Daha kötü olacak	-0.113***	(0.0164)
Fikri yok	-0.00276	(0.0182)
Sabit	3.579***	(0.0301)
Gözlem Sayısı	23058	
R^2	0.071	
Düzeltilmiş R^2	0.070	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2013 yılı veri setinin diğer yıllardaki veri setinden en büyük farkı bireylerin yaşadıkları yeri "il" ile ifade etmesidir. Bu doğrultuda il değişkeni işsizlerin memnuniyetlerini illere göre inceleme olanağı tanımaktadır. Bu noktada veri setine 2013 yılında illerin işsizlik ortalaması dahil edilmiştir.[107] 2013 yılında illerin işsizlik ortalaması %9,16'dır. Böylece işsizliğin %9,16'dan büyük ve %9,16'dan küçük olduğu illere ait alt regresyon uygulanmıştır. İşsizler dışında karşılaştırma yapabilmek adına çalışma durumunda yer alan çalışan ve iş gücü dışındakiler de sonuca dahildir. İllere göre sonuçlar tablo 35'te rapor edilmiştir.

Tablo 35: 2013 Yılı İllere Göre Tahmin Sonuçları

	MODEL 1: <%9,16		MODEL 2: > %9,16	
Değişkenler:	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E
<%9.16 İLLER				
Afyonkarahisar	0.153***	(0.0229)		
Ağrı	0.0342	(0.0316)		
Amasya	0.0742*	(0.0301)		

[107] TÜİK," İl Düzeyinde Temel İşgücü Göstergeleri, 2013" https://www.tuik.gov.tr/ .

Antalya	-0.0799***	(0.0215)
Artvin	0.0206	(0.0355)
Aydın	-0.0626**	(0.0231)
Balıkesir	0.104***	(0.0208)
Bilecik	0.0390	(0.0264)
Bingöl	-0.0224	(0.0286)
Burdur	0.0124	(0.0270)
Bursa	-0.0173	(0.0200)
Çanakkale	0.0730**	(0.0251)
Çankırı	0.233***	(0.0334)
Çorum	-0.0405	(0.0256)
Denizli	-0.0245	(0.0223)
Edirne	-0.0570*	(0.0246)
Elâzığ	-0.125***	(0.0255)
Erzincan	0.0495	(0.0308)
Erzurum	0.0236	(0.0246)
Eskişehir	0.00905	(0.0223)
Gaziantep	-0.0824***	(0.0226)
Giresun	0.104***	(0.0303)
Gümüşhane	0.00824	(0.0358)
Isparta	0.124***	(0.0237)
Kars	-0.0107	(0.0340)
Kastamonu	0.000238	(0.0262)
Kırklareli	-0.0953***	(0.0257)
Kırşehir	0.00888	(0.0282)
Konya	-0.00429	(0.0201)
Kütahya	0.119***	(0.0230)
Malatya	-0.0927***	(0.0241)
Manisa	0.0633**	(0.0209)
Muğla	-0.0624**	(0.0231)
Nevşehir	0.0350	(0.0265)
Niğde	0.0328	(0.0265)
Ordu	0.0363	(0.0242)
Rize	0.0213	(0.0308)
Samsun	-0.00954	(0.0237)
Sinop	0.411***	(0.0302)
Tekirdağ	-0.0265	(0.0223)
Tokat	0.0304	(0.0277)
Trabzon	-0.0445	(0.0264)
Tunceli	-0.308***	(0.0334)
Uşak	0.149***	(0.0233)
Yozgat	0.00745	(0.0287)
Zonguldak	-0.128***	(0.0235)
Aksaray	0.0125	(0.0248)
Bayburt	0.145***	(0.0270)
Karaman	-0.0210	(0.0267)
Kırıkkale	0.134***	(0.0252)
Bartın	-0.0744**	(0.0274)
Ardahan	0.0917**	(0.0353)
Iğdır	-0.00858	(0.0358)
Karabük	-0.109***	(0.0262)

Kilis	-0.0120	(0.0336)		
Düzce	0.131***	(0.0256)		
Çalışma Durum				
İş gücü dışında	0.0202**	(0.00727)	0.0456***	(0.00997)
İşsiz	-0.358***	(0.0141)	-0.311***	(0.0163)
Cinsiyet				
Kadın	0.0711***	(0.00639)	0.0347***	(0.00862)
Eğitim Durumu				
İlköğretim	0.0466***	(0.00938)	0.0376***	(0.0107)
Lise	0.0300**	(0.0115)	0.0278*	(0.0134)
Yükseköğretim	0.0439***	(0.0128)	0.0365*	(0.0151)
Yaş Grup				
25-34	-0.0609***	(0.00919)	-0.0792***	(0.0108)
35-44	-0.163***	(0.00935)	-0.184***	(0.0111)
45-54	-0.192***	(0.00961)	-0.226***	(0.0118)
55-64	-0.143***	(0.0104)	-0.210***	(0.0133)
Gelir Grup				
1081-1550 TL	0.127***	(0.00728)	0.128***	(0.00992)
1551-2170 TL	0.139***	(0.00761)	0.169***	(0.0103)
2171-3180 TL	0.224***	(0.00833)	0.242***	(0.0110)
3181 +TL	0.313***	(0.0103)	0.351***	(0.0128)
Çalışma Beklenti				
Daha iyi olacak	0.0878***	(0.00709)	0.114***	(0.00922)
Daha kötü olacak	-0.161***	(0.00787)	-0.178***	(0.00996)
Fikri yok	-0.0161	(0.00826)	-0.00682	(0.0113)
Kişisel Çalışma Beklenti				
Daha iyi olacak	0.101***	(0.00733)	0.113***	(0.00946)
Daha kötü olacak	-0.270***	(0.0134)	-0.287***	(0.0168)
Fikri yok	-0.0511***	(0.00953)	-0.0498***	(0.0131)
Çalışmayacak	0.0414***	(0.00776)	0.00989	(0.00986)
>%9.16 İLLER				
Ankara			-0.00485	(0.0180)
Bitlis			-0.0665*	(0.0299)
Bolu			0.229***	(0.0258)
Diyarbakır			-0.196***	(0.0241)
Hakkâri			0.194***	(0.0246)
Hatay			0.00851	(0.0211)
Mersin			0.0135	(0.0195)
İstanbul			0.0433**	(0.0161)
İzmir			0.0462**	(0.0175)
Kayseri			0.0250	(0.0214)
Kocaeli			0.0548**	(0.0202)

Kahramanmaraş			0.125***	(0.0213)
Mardin			-0.110***	(0.0231)
Muş			-0.0693*	(0.0312)
Sakarya			0.131***	(0.0236)
Siirt			0.114***	(0.0272)
Sivas			0.0662**	(0.0251)
Şanlıurfa			-0.0334	(0.0244)
Van			0.0494*	(0.0227)
Batman			-0.0282	(0.0271)
Şırnak			0.188***	(0.0236)
Yalova			0.0936**	(0.0324)
Osmaniye			-0.0740**	(0.0281)
Sabit	3.538***	(0.0207)	3.464***	(0.0217)
Gözlem Sayısı	102885		67521	
R^2	0.079		0.087	
Düzeltilmiş R^2	0.078		0.086	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

İşsizlik oranı %9,16'dan büyük olan iller: Adana, Adıyaman, Ankara, Bitlis, Bolu, Diyarbakır, Hakkâri, Hatay, Mersin, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Kahramanmaraş, Mardin, Muş, Sakarya, Siirt, Sivas, Şanlıurfa, Van, Batman, Şırnak, Yalova ve Osmaniye'dir.

İşsizlik oranı %9,16 'dan küçük olan iller: Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Antalya, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bingöl, Burdur, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Isparta, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Tunceli, Uşak, Yozgat, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Karaman, Kırıkkale, Bartın, Ardahan, Iğdır, Karabük , Kilis ve Düzce'dir.

Buna göre işsizlik oranının ortalamadan büyük olan illerde yaşayan bireylerin işsiz olması yaşam memnuniyetini ortalamada -0.311*** düşürmektedir. İşsizlik ortalamasına göre işsizliğin yoğun olduğu illerde yaşayan bireylerde erkekler referans alındığında kadın olmak yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir. Öte yandan bir okul bitirmeyenler referans alındığında ilköğretimden mezun olanların daha mutlu olduğu görülmektedir. 18-24 yaş referans alındığında 45-54 yaş grubundakilerin en mutsuz olanlar olduğu ifade edilebilir. Hane halkı gelirinde 1.gelir grup referans alındığında ise

gelir arttıkça yaşam memnuniyetinin de arttığı görülmektedir. Özellikle işsizliğin yoğun olduğu illerde harcamaların fazla olması beklendiğinden daha yüksek gelirin yaşam memnuniyetini arttırması beklenmektedir.

Bu grupta Ankara'da ve Mersin'de yaşayanlar modelde anlamsız bulunmuştur. Bolu, Hakkâri, Hatay, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Kahramanmaraş, Sakarya, Siirt, Sivas, Van, Şırnak ve Yalova'da yaşayanların yaşam memnuniyeti pozitif etkilenirken; Bitlis, Diyarbakır, Muş, Şanlıurfa, Batman ve Osmaniye'de yaşayanların ise yaşam memnuniyeti negatif etkilenmektedir.

İşsizlik oranının ortalamadan küçük olan illerde yaşayan bireylerin işsiz olması ise yaşam memnuniyetini ortalamada -0.358*** puan düşürmektedir. İşsizliğin ortalamadan az olduğu illerde yaşayan bireylerin yaşam memnuniyetinin daha düşük olduğu ifade edilebilir. Bu illerde yaşayan kadınların yaşam memnuniyetinin pozitif etkilendiği görülmektedir. Yine işsizliğin yoğun olduğu illerdeki kadınlarla karşılaştırınca az olduğu illerde yaşayan kadınlar görece daha mutludurlar. Eğitim durumu için bir okul bitirmeyenler referans alındığında ilköğretimden mezun olanların daha memnun olduğu görülmektedir. 18-24 yaş referans alındığında ise 45-54 yaş grubunun diğer gruplara kıyasla daha mutsuz olduğu ifade edilebilir. 1.gelir grup referans alındığında gelir arttıkça yaşam memnuniyeti artmaktadır. Gelecek yıl kişisel çalışma beklenti daha iyi olacak diyenlerin Türkiye çalışma beklentisi daha iyi olacak diyenlere kıyasla yaşam memnuniyetin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu grupta da anlamsız olan iller vardır. Öte yandan Afyonkarahisar, Amasya, Balıkesir, Çanakkale, Çankırı, Giresun, Isparta, Kütahya, Manisa, Sinop, Uşak, Bayburt, Kırıkkale ve Düzce illerinde yaşayan bireylerin yaşam memnuniyetlerinin pozitif etkilendiği ifade edilebilir. Antalya, Aydın, Bingöl, Bursa, Edirne, Elâzığ, Gaziantep, Kırklareli, Malatya, Muğla, Tunceli, Zonguldak, Bartın, Zonguldak ve Karabük illerinde yaşayanların ise yaşam memnuniyetinin negatif etkilendiği belirtilmiştir.

Betimsel analiz kısmında verilen sonuçlarda sadece işsizler yer aldığı için literatürde yer bulan: Çevrede işsizlerin yoğun olması durumunda işsiz olan kişinin yaşam memnuniyetinin aksi duruma göre daha az olumsuz etkilenir düşüncesine rastlanamamıştı. Regresyon sonuçlarında ise çalışanlar referans grubu olarak alınmış ve

iş gücü dışındakiler de dahil edildiğinde işsizliğin yoğun olduğu yerlerde işsizlerin mutluluğu -0.311*** iken yoğunluğun az olduğu yerlerde -0.358*** olarak bulunmuştur. Bu durum literatürü destekler niteliktedir.[108] Öte yandan illerde işsizlerin sayısının değişmesi, her ilin özellik bakımından birbirinden farklı olması da her bireyin mutluluğunu farklı etkileyecektir.

6.4. 2014-2018 Yılları Havuz Modeli Sonuç ve Yorumları

Bu çalışmada incelenen veri setinin son havuzunu oluşturan 2014–2018 yılları için en büyük değişiklik yaşanılan yer sorusunun il ve kır-kent ayrımı ile değil belediye olup-olmama ile yapılmasıdır. Bu yıllar için yaşanılan yerin belediye olması kent ile, olmaması ise kır ile eş değer tutulmuştur. Böylelikle 2003-2008 ve 2009-2012 yıllarında 'yerleşim yeri' sorusuna kır-kent ayrımına benzer bir analiz yapma olanağı doğmuştur.

Referans grupları çalışma durum için "*çalışanlar*", cinsiyet için "*erkek*", kır-kent için "*kent*", yaş için "*18-24"* eğitim için "*ilköğretim*", gelir grup için "*1.grup*", medeni durum için "*evli olanlar*", kişisel çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler, Türkiye çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler yıllar için "*2014*" seçilmiştir.

Tablo 36: 2014-2018 Yılları Ana Model Tahmin Sonuçları

	Bağımlı Değişken:	
Değişkenler:	Yaşam memnuniyeti	Robust S. E
Çalışma Durum		
İş gücü dışında	0.0228*	(0.0114)
İşsiz	-0.304***	(0.0215)
Belediye Durum		
Hayır	0.00508	(0.0174)
Yaş Grubu		
25-34	-0.188***	(0.0159)
35-44	-0.295***	(0.0169)
45-54	-0.339***	(0.0176)
55-64	-0.282***	(0.0186)
Eğitim Durumu		
İlköğretim	0.0556***	(0.0151)
Lise	0.104***	(0.0176)
Yükseköğretim	0.180***	(0.0180)

[108] Clark, "Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence from Panel Data", s.331-335.

Gelir Grup		
Gelir grup=2	0.0246	(0.0126)
Gelir grup=3	0.0332**	(0.0119)
Gelir grup=4	0.0534***	(0.0123)
Gelir grup=5	0.0851***	(0.0128)
Cinsiyet		
Kadın	0.113***	(0.0100)
Yıllar		
Yıllar=2015	-0.0181	(0.0136)
Yıllar=2016	0.0533***	(0.0135)
Yıllar=2017	0.0273*	(0.0134)
Yıllar=2018	0.0253	(0.0136)
Medeni Durum		
Hiç evlenmedi	-0.278***	(0.0141)
Boşandı	-0.490***	(0.0266)
Eşi öldü	-0.436***	(0.0293)
Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.146***	(0.0112)
Daha kötü olacak	-0.153***	(0.0109)
Fikri yok	0.0150	(0.0149)
Kişisel Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.119***	(0.0109)
Daha kötü olacak	-0.341***	(0.0195)
Fikri yok	-0.104***	(0.0188)
Çalışmayacak	-0.00108	(0.0126)
Sabit	3.658***	(0.0261)
Gözlem Sayısı	39858	
R^2	0.099	
Düzeltilmiş R^2	0.098	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Çalışanlar referans alındığında işsiz olmak modelde anlamlıdır ve yaşam memnuniyetini -0.304*** puan düşürmektedir. Belediye durumu sorusuna evet (kentte yaşayanları temsil etmektedir) diyenler referans alındığında hayır (kırda yaşayanları temsil etmektedir) diyenler modelde anlamlı değildir fakat açıklayıcı bir değişken olmasından dolayı yorumlanacaktır. Bu durumda kentte yaşayanlara göre kırda yaşayanların yaşam memnuniyeti pozitif etkilenmektedir denilebilir. Erkekler referans alındığında kadın olmak memnuniyeti pozitif etkilemektedir. Yaş kategorisinde referans olan 18-24 yaşa göre; 25-34, 35-44 ve 45-54'e kadar artarak olumsuz etkilerken 55-64

yaş aralığında mutluluğu negatif etkileme hızı düşmektedir. İlköğretimden mezun olanlara göre eğitim kategorisinde bir üst seviyeden mezun olmak ve 1.gelir grup referans alındığında bir üst gelire sahip olmak mutluluğu pozitif etkilemektedir. Evli olanlar referans kabul edildiğinde en mutsuz olanların boşanmış işsizlerden oluştuğu ifade edilebilir. Gelecek yıl beklenti sorularına aynı olacak diyenler referans alındığında daha iyi olacak diyenlerin mutluluğunun pozitif, daha kötü olacak diyenlerin ise negatif etkilendiği görülmektedir.

Tablo 37, 2014-2018 yılları için cinsiyete ve yerleşim yerine göre sonuçları göstermektedir. Model 1 erkekleri, model 2 kadınları, model 3 belediye durum evet diyenleri yani kentte yaşayanları, model 4 ise belediye durum hayır diyenleri yani kırda yaşayanların sonuçlarını temsil etmektedir. Referans gruplarında ise bir değişiklik durumu yoktur.

Tablo 37: 2014-2018 Yılları Cinsiyete ve Yerleşim Yerine Göre Tahmin Sonuçları

	MODEL 1: Erkek		MODEL 2: Kadın		MODEL 3: Kent		MODEL 4: Kır	
Değişkenler:	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam memnuniyeti	Robust S. E	**Bağımlı Değişken:** Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E
Çalışma Durum								
İş gücü dışı	-0.0672***	(0.0199)	0.0621***	(0.0147)	0.0235*	(0.0118)	0.0324	(0.0420)
İşsiz	-0.315***	(0.0266)	-0.282***	(0.0368)	-0.303***	(0.0220)	-0.299**	(0.105)
Belediye Durum								
Hayır	-0.0270	(0.0251)	0.0319	(0.0241)				
Yaş Grup								
25-34	-0.211***	(0.0245)	-0.178***	(0.0211)	-0.190***	(0.0164)	-0.158*	(0.0652)
35-44	-0.305***	(0.0272)	-0.294***	(0.0217)	-0.298***	(0.0175)	-0.264***	(0.0672)
45-54	-0.340***	(0.0281)	-0.334***	(0.0227)	-0.345***	(0.0182)	-0.259***	(0.0692)
55-64	-0.243***	(0.0295)	-0.289***	(0.0245)	-0.290***	(0.0194)	-0.176*	(0.0687)
Eğitim Durumu								
İlköğretim	0.0837*	(0.0393)	0.0600***	(0.0166)	0.0600***	(0.0159)	0.0398	(0.0469)
Lise	0.118**	(0.0411)	0.135***	(0.0214)	0.107***	(0.0183)	0.0924	(0.0766)
Yüksek öğretim	0.239***	(0.0411)	0.166***	(0.0228)	0.187***	(0.0188)	-0.00823	(0.0934)
Gelir Grup								
Gelir grup=2	0.0222	(0.0188)	0.0251	(0.0169)	0.0226	(0.0130)	0.0493	(0.0500)

Gelir grup=3	0.0192	(0.0176)	0.0440**	(0.0162)	0.0304*	(0.0123)	0.0801	(0.0468)
Gelir grup=4	0.0278	(0.0181)	0.0746***	(0.0167)	0.0510***	(0.0127)	0.0990*	(0.0491)
Gelir grup=5	0.0734***	(0.0189)	0.0924***	(0.0175)	0.0849***	(0.0132)	0.0655	(0.0599)
Yıllar								
Yıllar=2015	-0.0156	(0.0199)	-0.0217	(0.0185)	-0.0226	(0.0140)	0.0402	(0.0568)
Yıllar=2016	0.0504*	(0.0199)	0.0551**	(0.0183)	0.0465***	(0.0139)	0.151**	(0.0565)
Yıllar=2017	0.0216	(0.0197)	0.0314	(0.0182)	0.0250	(0.0138)	0.0701	(0.0571)
Yıllar=2018	0.0364	(0.0200)	0.0142	(0.0184)	0.0187	(0.0140)	0.119*	(0.0574)
Medeni Durum								
Hiç evlenmedi	-0.239***	(0.0210)	-0.301***	(0.0201)	-0.281***	(0.0145)	-0.223***	(0.0624)
Boşandı	-0.493***	(0.0456)	-0.485***	(0.0329)	-0.490***	(0.0270)	-0.415*	(0.163)
Eşi öldü	-0.484***	(0.0858)	-0.436***	(0.0314)	-0.455***	(0.0306)	-0.223*	(0.0981)
Kişisel Çalışma Beklenti								
Daha iyi olacak	0.163***	(0.0148)	0.0612***	(0.0162)	0.119***	(0.0113)	0.120**	(0.0464)
Daha kötü olacak	-0.342***	(0.0248)	-0.326***	(0.0317)	-0.335***	(0.0202)	-0.440***	(0.0735)
Fikri yok	-0.116***	(0.0282)	-0.0900***	(0.0252)	-0.106***	(0.0196)	-0.0827	(0.0682)
Çalışmayacak	0.0349	(0.0286)	-0.0265	(0.0144)	0.00675	(0.0129)	-0.126*	(0.0563)
Çalışma Beklenti								
Daha iyi olacak	0.147***	(0.0161)	0.142***	(0.0155)	0.144***	(0.0115)	0.189***	(0.0483)
Daha kötü olacak	-0.168***	(0.0158)	-0.135***	(0.0149)	-0.156***	(0.0111)	-0.0848	(0.0506)
Fikri yok	-0.0390	(0.0266)	0.0380*	(0.0182)	0.0201	(0.0156)	-0.0226	(0.0532)
Cinsiyet								
Kadın					0.108***	(0.0103)	0.185***	(0.0417)
Sabit	3.642***	(0.0496)	3.740***	(0.0330)	3.665***	(0.0270)	3.491***	(0.0980)
Gözlem Sayısı	18408		21450		37520		2338	
R^2	0.109		0.086		0.100		0.097	
Düzeltilmiş R^2	0.108		0.085		0.099		0.086	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Model 1, cinsiyeti erkek olanların sonucunu ifade etmektedir. Buna göre erkek olup işsiz olmak yaşam memnuniyetini ortalamada -0.315*** düşürmektedir. Aynı

zamanda erkeklerde iş gücü dışında olmak modelde anlamlıdır ve yaşam memnuniyetini negatif etkilemektedir. Yerleşim yeri belediye olmayan yani kırda yaşayan erkekler modelde anlamlı değildir ama yerleşim yeri mutluluğu açıklayan bir değişken olduğundan kırda yaşamak erkeklerin yaşam memnuniyetini negatif etkilediği görülmektedir. 18-24 yaş referans alındığında 45-54 yaş erkeklerin yaşam memnuniyetinin daha düşük olduğu görülmektedir. Eğitim durumunda ise bir üst eğitim durumundan mezun olmak yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Erkekler için hane halkı gelirinde sadece 5. seviye anlamlıdır ve pozitif işaretlidir. Evli erkekler referans alındığında boşanmak yaşam memnuniyetini en çok düşüren durum olduğu görülmektedir. Gelecek yıl çalışma hayatına dair beklenti sorusuna verilen kişisel çalışma beklentinin daha iyi olacak yanıtında daha yüksek yaşam memnuniyeti gözlemlenmiştir.

Model 2, cinsiyeti kadın olanların sonucunu ifade etmektedir. Sonuçlara bakıldığında cinsiyeti kadın olup işsiz olanların yaşam memnuniyetinin ortalamada -0.282*** düştüğü gözlemlenmiştir. Bu durumda 2014-2018 yılları içerisinde erkek olup işsiz olmak yaşam memnuniyetini kadınlara göre daha çok düşürmektedir. 18-24 yaş kadınlar referans alındığında 45-54 yaş kadınların yaşam memnuniyetinin daha düşük olduğu görülmüştür. Kadınlarda eğitim seviyesinin yükselmesi ve gelir seviyesindeki artış yaşam memnuniyetini de arttırmaktadır. Medeni durumu evli kadınlar referans alındığında bu grupta en mutsuz olanların boşananlar grubunda olduğu görülmektedir. Kadınlarda gelecek yıl Türkiye çalışma beklentisi daha iyi olacak diyenlerin, gelecek yıl kişisel çalışma beklentisi daha iyi olacak diyenlerden daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Belediye durumu sorusuna evet diyenlerin kentte yaşadığı varsayıldığı yukarıda bahsedilmiştir. Bu durumda model 3, kentte yaşayanların sonuçlarını temsil etmektedir. Kentte yaşayan bireylerin işsiz olması yaşam memnuniyetlerini -0.303*** düşürmektedir. Kentte istihdam dışında olmak modelde kat sayısı çok düşükte olsa anlamlıdır ve pozitif işaretlidir. Kentte yaşayan bireylerden 18-24 yaş referans alındığında yaşam memnuniyeti en çok olumsuz etkilenen grubun 45-54 yaş olduğu görülmüştür. Hiç okul bitirmeyenler referans alındığında ise kentte yaşayan bireylerin eğitim seviyesinin artması yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Hane halkı geliri 1.grupta olan kentteki bireylere göre gelir arttıkça mutlulukta artmaktadır. Kentte evli bireyler referans alındığında en mutluların evliler olduğu, mutluluğu en çok negatif etkilenenin ise boşananlar olduğu ifade

edilebilir. Gelecek yıl kişisel beklenti sorusuna aynı olacak diyenler referans alındığında daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyetinin pozitif etkilendiği, ülkenin çalışma beklentisi hakkında daha iyi olacak diyenlerin ise görece pozitif etkilendiği görülmektedir. Kentte erkekler referans alındığında ise kadın olmak yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir.

Model 4, belediye durum sorusuna hayır diyenleri yani kırda yaşayanları temsil etmektedir. Buna göre ilk olarak cinsiyet kategorisinde erkekler referans alındığında kadın olmak yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir. Kentte kadın olmak ile kıyaslayınca, kırda yaşayan kadınların kentte yaşayan kadınlara göre yaşam memnuniyetinin daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Kırda işsiz olmak ise bireyin yaşam memnuniyeti ölçeğini ortalamada -0.299** puan düşürmektedir. Buna göre kent ile kıyaslanacak olursa 2014-2018 yılları için kırda yaşayan işsizlerin yaşam memnuniyetinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Referans grubu olan 18-24 yaş grubuna göre en düşük yaşam memnuniyetinin 35-44 yaş grubunda olduğu söylenebilir. Kırda yaşayan bireyler için hane halkı gelir grubunda sadece 4. gelir grup düzeyi anlamlıdır ve işareti pozitiftir. Kırda evliler referans alındığında ise en düşük yaşam memnuniyeti boşanan grupta olduğu görülmüştür. Gelecek yıl kişisel çalışmaya hayatına dair aynı olacak diyenler referans alındığında kırda yaşayan bireylerde daha iyi olacak diyenlerin kat sayısı pozitiftir. Bu grupta seneye çalışmayacak diyenler modelde anlamlıdır ve yaşam memnuniyetini ortalamada -0.126* düşürmektedir. Türkiye için çalışma beklenti sorusunda ise daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti kişisel çalışma beklenti sorusuna daha iyi olacak diyenlere göre daha yüksektir. Kırda kadın olmak ise yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Kentte kadın olmak ile karşılaştırınca kırda kadın olmak yaşam memnuniyetini daha fazla arttırmaktadır.

2014-2018 yıllarında eğitim durumlarına göre işsizlerin mutlulukları karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Yaşam memnuniyetinin en olumsuz etkilendiği grubun bir okul bitirmeyenlerden oluştuğu görülmektedir. Eğitim durumu lise olanlar ise görece daha az olumsuz etkilenmektedir. Sonuçlar tabloda gösterilmiştir.

Tablo 38: 2014-2018 Yılları Eğitime Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Okul bitirmeyen		Model 2: İlköğretim		Model 3: Lise		Model 4: Üniversite	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	-0.0469	(0.0400)	0.0391*	(0.0157)	0.0176	(0.0255)	-0.000291	(0.0294)
İşsiz	-0.460***	(0.109)	-0.296***	(0.0325)	-0.262***	(0.0490)	-0.265***	(0.0384)
Sabit	3.519***	(0.0788)	3.680***	(0.0309)	3.821***	(0.0499)	3.885***	(0.0484)
Gözlem sayısı	4101		21066		7455		7236	
R^2	0.082		0.103		0.102		0.116	
Düzeltilmiş R^2	0.076		0.102		0.099		0.112	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

İşsizlerin yaşa göre mutluluk sonuçlarına bakıldığında 55-64 yaş grubu işsizlerin görece daha düşük yaşam memnuniyetine sahip oldukları görülmektedir (-0.446***). 18-24 yaş grubun sonuçları ise ayrı bir analiz ile aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 39: 2014-2018 Yılları Yaşa Göre Tahmin Sonuçları

	Model 2: 25-34		Model 3: 35-44		Model 4: 45-54		Model 5: 55-64	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.0489	(0.0256)	0.0701**	(0.0254)	-0.0344	(0.0246)	-0.0282	(0.0270)
İşsiz	-0.324***	(0.0385)	-0.293***	(0.0493)	-0.361***	(0.0588)	-0.446***	(0.101)
Sabit	3.413***	(0.0463)	3.257***	(0.0456)	3.365***	(0.0451)	3.453***	(0.0468)
Gözlem Sayısı	9295		10182		8526		6525	
R^2	0.107		0.097		0.105		0.086	
Düzeltilmiş R^2	0.105		0.095		0.103		0.083	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2014-2018 yıllarında gelire göre işsizlerin mutluluk sonuçları aşağıda gösterilmiştir. Buna göre en düşük gelir grubunda olan işsizlerin yaşam memnuniyeti -0.363*** 'dir. En yüksek gelir grubunda ise yaşam memnuniyeti -0.202***'dir. Buna göre en düşük yaşam memnuniyeti en düşük grupta gözlemlenirken görece daha az etkilenenler ise 4.gelir grupta yer almaktadır.

Tablo 40: 2014-2018 Yılları Gelire Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Gelir Grup 1		Model 4: Gelir Grup 4	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum				
İş gücü dışında	0.0443*	(0.0214)	0.0417	(0.0267)
İşsiz	-0.363***	(0.0387)	-0.202***	(0.0494)
Sabit	3.656***	(0.0479)	3.687***	(0.0599)
Gözlem Sayısı	11151		7173	
R^2	0.114		0.098	
Düzeltilmiş R^2	0.112		0.094	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Medeni duruma göre işsizlerin mutluluk analizi sonuçları aşağıda verilmiştir. Referans grubu olan çalışanlara göre işsizlerde hiç evlenmemek mutluluğu ortalamada -0.241*** puan düşürmektedir. Eşi ölmek modelde anlamlı bulunmamıştır. Evli olmak ise yaşam memnuniyetini -0.359*** puan düşürmektedir.

Tablo 41: 2014-2018 Yılları Medeni Duruma Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Hiç evlenmedi		Model 2: Evli		Model 3: Boşandı	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum						
İş gücü dışında	0.0237	(0.0254)	0.0164	(0.0133)	0.0418	(0.0706)
İşsiz	-0.241***	(0.0302)	-0.359***	(0.0335)	-0.344***	(0.0963)
Sabit	3.458***	(0.0694)	3.614***	(0.0325)	2.833***	(0.243)
Gözlem Sayısı	7439		30062		1321	
R^2	0.094		0.080		0.114	

Düzeltilmiş R^2	0.090	0.080	0.096

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

İşsizlerin gelecek yıl kendileri için çalışma beklenti sonuçlarını ifade etmektedir. Buna göre çalışanlar referans alındığında işsizlerde gelecek yıl çalışma hayatına ilişkin beklenti daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti -0.293*** iken aynı olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti ise -0.375***'dir. Aynı olacak diyen işsizlerin daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğu ifade edilebilir. Aynı yıllarda işsizlerin gelecek yıl Türkiye'ye ilişkin çalışma hayatının nasıl olacağına dair sonuçlar yer almaktadır. Çalışanlar referans alındığında aynı olacak diyenlerin en düşük yaşam memnuniyetine sahip oldukları gözlemlenmektedir.

Tablo 42: 2014-2018 Yılları Kişisel Çalışma Hayatına Göre Sonuçlar

	Model 1: Daha iyi olacak		Model 2: Aynı olacak		Model 3: Daha kötü olacak		Model 4: Fikri yok	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.00800	(0.0207)	0.0297	(0.0159)	0.0571	(0.0499)	0.0327	(0.0429)
İşsiz	-0.293***	(0.0303)	-0.375***	(0.0427)	-0.327***	(0.0655)	-0.228***	(0.0655)
Sabit	3.651***	(0.0549)	3.327***	(0.0377)	3.011***	(0.119)	3.276***	(0.0988)
Gözlem Sayısı	9633		17055		2829		2369	
R^2	0.065		0.061		0.084		0.088	
Düzeltilmiş R^2	0.063		0.060		0.076		0.078	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 43: 2014-2018 Yıllarında Türkiye Çalışma Beklenti Sonuçları

	Model 1: Daha iyi olacak		Model 2: Aynı olacak		Model 3: Daha kötü olacak		Model 4: Fikri yok	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E

Çalışma Durum								
İstihdam Dışında	0.0326	0.0204	0.0233	0.0210	0.0152	0.0213	0.0283	0.0323
İşsiz	-0.298***	0.0417	-0.362***	0.0426	-0.273***	0.0337	-0.293***	0.0820
Constant	3.574***	0.0464	3.380***	0.0440	3.170***	0.0467	3.401***	0.0651
Gözlem Sayısı	10466		10717		14158		4517	
R^2	0.056		0.055		0.086		0.079	
Düzeltilmiş R^2	0.053		0.053		0.084		0.073	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

2014-2018 yılı için incelenen son regresyon modeli ise 18-24 yaş gençlere uygulanmıştır. Sonuçlar tablo 44'te gösterilmiştir. 18-24 yaş gençler için referans grupları ise şu şekildedir: Çalışma durum için "*çalışanlar*", cinsiyet için "*erkek*", Belediye durum için *"Hayır"*, eğitim için *"Bir okul bitirmeyen*", hane halkı geliri için "*1.grup*", medeni durum için "*hiç evlenmeyenler*", yıllar için *"2014"*, gelecek yıl kişisel çalışma beklenti ve çalışma beklenti için "*aynı olacak*" diyenler seçilmiştir.

18-24 yaş gençlerde çalışanlar referans alındığında işsiz olmak yaşam memnuniyetini düşürmektedir. İstihdam dışında olmak ise modelde anlamlıdır ve işareti pozitiftir. *[109] 18-24 yaş gençlerde erkekler referans alındığında kadın olmak yaşam memnuniyeti ölçeğini ortalamada 0.0771** puan arttırmaktadır. Gençlerde belediye durum değişkeni anlamlı değildir. Yerleşim yeri önemli bir değişken olduğundan yorumlanırsa 18-24 yaş gençlerde kırda yaşamak yaşam memnuniyetini negatif etkilemektedir. Eğitim durumu kategorisinde eğitim seviyelerinin kat sayısı pozitiftir. Bir okul bitirmeyenler referans alındığında ilköğretim ve liseden mezun olmak yaşam memnuniyetini arttırırken yükseköğretimden mezun olmak liseden veya ilköğretimden mezun olmak kadar arttırmamaktadır. Kısaca bu grup için yükseköğretimden mezun olanların yaşam memnuniyetinin diğer eğitim seviyelerine kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. Medeni durumu kategorisinde hiç evlenmeyenlere göre evli olmak yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir. Boşanmak modelde anlamlı değilken eşi ölmek ise beklentinin aksine yaşam memnuniyetini pozitif etkilediği görülmektedir. Gençler

*Veri setinde iş gücü dışındaki gençlerin büyük çoğunluğunu öğrenciler oluşturmaktadır. Bu sebeple yaşam memnuniyetlerinin pozitif olduğu düşünülmektedir.

kategorisinde gelecek yıl kişisel çalışma beklentisi aynı olacak diyenler referans alındığında daha iyi olacak diyenlerin yaşam memnuniyeti pozitif etkilenmektedir. 18-24 yaş aralığındaki gençlerde, gelecek yıl çalışma hayatına dair kişisel beklentilerinin daha iyi olacak sonucu Türkiye çalışma beklentisi için daha iyi olacak sonucundan daha yüksektir. Bu durum, gençlerde gelecek yıl kendi hayatlarına dair iş beklentisinin daha iyi olacak olması memnuniyetlerini daha çok arttırmaktadır.

Tablo 44: 2014-2018 Gençlerin (18-24 yaş) Tahmin Sonuçları

	Bağımlı Değişken:	
Değişkenler:	Yaşam Memnuniyeti	Robust S. E
Çalışma Durum		
İş gücü dışında	0.0749**	(0.0272)
İşsiz	-0.187***	(0.0392)
Cinsiyet		
Kadın	0.0771**	(0.0244)
Belediye Durum		
Hayır	-0.0459	(0.0441)
Eğitim Durumu		
İlköğretim	0.148**	(0.0509)
Lise	0.158**	(0.0530)
Yükseköğretim	0.126*	(0.0570)
Gelir Grup		
Gelir grup=2	0.0282	(0.0338)
Gelir grup=3	0.0388	(0.0309)
Gelir grup=4	0.0650*	(0.0326)
Gelir grup=5	0.0567	(0.0350)
Medeni Durum		
Evli	0.244***	(0.0294)
Boşandı	-0.320	(0.200)
Eşi öldü	0.467***	(0.0475)
Yıllar		
Yıllar=2015	0.000785	(0.0361)
Yıllar=2016	0.0140	(0.0366)
Yıllar=2017	-0.0153	(0.0359)
Yıllar=2018	-0.00779	(0.0367)
Kişisel Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.149***	(0.0272)
Daha kötü olacak	-0.199**	(0.0604)
Fikri yok	-0.0944	(0.0509)
Çalışmayacak	0.0535	(0.0354)
Çalışma Beklenti		
Daha iyi olacak	0.121***	(0.0290)
Daha kötü olacak	-0.152***	(0.0283)
Fikri yok	0.0181	(0.0428)
Sabit	3.317***	(0.0657)
Gözlem Sayısı	5330	

R^2	0.076
Düzeltilmiş R^2	0.072

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

7. DEĞERLENDİRME

Çalışmada kullanılan YMA veri seti birtakım kısıtlamaları beraberinde getirmiştir. TÜİK tarafından hazırlanan veri seti türünün yatay kesit olması bu kısıtların başında gelmektedir. Soruların her yıl farklı katılımcılara sorulması uzun dönemli panel analizi yapma imkânı vermemektedir. Öte yandan yatay kesit verileri nedensellik açısından sınırlı açıklama gücüne sahiptir. Panel veri ile yapılan çalışmalarda görece kapsamlı analizler yapma imkânı olabilir fakat maliyet ve zaman kısıtı da panel veri açısından mevcuttur.

YMA veri setiyle alakalı bir diğer kısıt ise soru tiplerinin yıllar içerisinde değişikliğe uğramasıdır. Bu değişikliklerden ilki yerleşim yerine ait soruya aittir. 2003-2012 yıllarında *"Yerleşim yeri"* sorusunun yanıtı *"Kır-Kenttir"*. 2013 yılında *"Yerleşim yeri"* ve *"Kır-Kent"* kaldırılarak ilk defa "*İl"* değişkeni ankete eklenmiştir. 2014-2018 yıllarında ise *"Yerleşim yeri"* sorusu ve ankete katılan kişinin yaşadığı "İl" sorusu kaldırılarak *"Yaşadığınız Yerleşim Yeri Belediye Sınırları İçinde Mi?"* sorusu sorulmuştur. Yıllar içerisinde bireyin yaşadığı yere ait gerek sorunun gerekte cevapların değişmesi uzun dönemli yapılan çalışmalarda soruda sabitlik olmaması sebebiyle sorun yaratabilmektedir. Tüm yıllarda "Yerleşim yeri" sorusunun aynı şekilde ve yanıtın ise "Kır-Kent" veya "Yaşadığı İl" olarak yer almasının bir bütün olarak analiz yapabilmeyi kolaylaştırılacağı düşünülmektedir.

Anketin örneklemine bütün olarak bakıldığında çoğunluğun emekli, öğrenci, ev hanımı gibi iş gücü dışındakilerden oluşturduğu görülmektedir. Örneklemde daha fazla çalışan ve işsiz olan bireylerin yer almasının fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Öte yandan bir başka kısıt ise tanımlarla ilgilidir. Bireyin çalışma hayatına ilişkin sorulan soru 2003-2008 yılları arasında tek bir soru olarak ele alınırken 2009 yılından itibaren iki aşamalı soru olarak sorulmuştur. TÜİK, YMA anketinde çalışma durumuna ait soruyu *"Son bir hafta içinde ücretli ya da ücretsiz olarak bir işte çalıştınız mı, çalışmadıysanız durumunuzu nasıl tanımlarsınız?"* olarak sorarken yanıtları ise; *"Çalışıyor", "İşsiz", "Ev hanımı", "Çalışamaz halde", "Öğrenci"* vb. olarak belirtmektedir. Dünyaca kabul gören ve TÜİK'te yer alan işsiz tanımında ise referans haftası olarak dört hafta ifade edilmektedir. Soru setinde yer alan ifadenin dört hafta

olarak değiştirilmesinin tanım karmaşasını ortadan kaldıracağı düşünülmektedir. Öte yandan bireyin çalışma durumuna ilişkinin sorularla işsiz olanlardan daha fazla bilgi toplanabilir. Özellikle işsiz olan bireylerin ne kadar süredir işsiz olduğu sorusunun ankete eklenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında; işsizlik yardımı veya ödeneği alıp almadığı, işsiz kişinin partneri varsa partnerinin işsiz olup olmadığı, işsizlik nedeninin eğitim hayatından mezun olması ve işsizlik deneyimiyle ilk defa mı karşı karşıya kaldığı veya işten çıkarıldığı için mi işsiz kaldığı gibi soruların eklemesiyle daha detaylı işsizlik-mutluluk analizi yapılabileceği düşünülmektedir.

8. SONUÇ

Geçmişte olduğu gibi bugün de işsizlik dünya üzerinde önemini korumaktadır. İşsizliğin maliyetlerini bireyler üstlendiği kadar bireyin yaşadığı toplum ve o toplumu yönetenlerde üstlenmektedir. İşsizliğin sadece maddi maliyetleri değil manevi maliyetleri de bulunmaktadır. İşsiz olmak bireyin ekonomik durumunu olumsuz etkilediği kadar bireyin yaşam kalitesini ve mutluluğunu da olumsuz etkiler.

Mutluluk, antik çağdan günümüze kadar sorgulanmış ve de sorgulanmaya devam eden bir kavramdır. İnsanlar olumlu duygular hissetmeyi, pozitif ruh halini sürdürmeyi, iyi deneyimler edinmeyi, iyi bir hayat yaşamayı, acıdan kaçınıp mutlu olmayı tercih ederler. Tüm bunları gerçekleştirebilmek için mutluluğun belirleyicileri nelerdir, iyi deneyimler nasıl elde edilir, mutlu olmanın yolları nelerdir gibi soruların yanıtlarının belirsizliği gerek filozofları gerek sosyologları gerek psikologları ve zaman içerisinde de diğer bilim dallarının araştırmaları arasında yer almıştır.

Pür mutluluk teorisine göre, bir kişinin yaşam kalitesine yani o kişinin ne kadar mutlu olduğuna dayanmaktadır. Bu durumda mutluluk, hayatı yaşayan kişi için pozitif nihai değere sahip olan tek şeydir.[110] Antik Yunan felsefesinde Aristoteles, Platon, Epicurus gibi filozoflar mutluluk hakkında bilinmeyen sorulara yanıt vermeye çalışmışlardır. Aristoteles felsefesinde mutluluk, "eudaimonia" kavramı ile ifade edilmiştir. Ona göre mutluluk, zevkten fazlasını ifade etmektedir. Platon ise mutluluk kavramını ahlaki değerleri mutluluğun bir kısmı olarak tanımlamaktadır. Epicurus mutluluk kavramını "hedonic mutluluk" ile özdeşleştirmektedir. Hedonik mutluluk, yükselen pozitif duygu/zevk ve azalan negatif duygu anlamını taşımaktadır. Psikoloji, felsefe gibi bilimlerde kaydedilen ilerlemeler sayesinde mutluluk kavramı sadece bu alanlarda incelenmeyle sabit kalmamış iktisatçılarında dikkatini çekmiştir.

İyi olma hali, hayattan alınan zevk, memnuniyet, öznel iyi oluş, bir bütün olarak yaşamdan alınan tatmin gibi kavramlarla tanımlanabilen mutluluğun birden fazla tanımı olsa da literatürde kabul görmüş ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Mutluluk kavram iktisatçılar tarafından "mutluluk ekonomisi" olarak ele alınmaktadır. Bentham, Edgeworth gibi iktisatçılar mutluluk kavramının gelişimine katkılar sunmuşlardır.

[110] Bent Brülde, "Happiness Theories of the Good Life", **Journal of Happiness Studies**,, Vol 8,2007, s.16.

Mutluluk kavramı iktisat literatüründe öznel iyi oluş, yaşam memnuniyeti kavramlarıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Mutluluk alanında yaptığı çalışmalar ile katkı sağlayan Veenhoven (1984), mutluluğu bir bütün olarak bireyin yaşam kalitesinin değerlendirmesi sonucunda eriştiği olumluluk seviyesi olarak tanımlamaktadır.[111]

Belirli bir zaman dilimi içerisinde bireyin yaşamış olduğu olumlu ve de olumsuz duyguların genel değerlendirmesini ifade eden yaşam memnuniyetinin ölçümü anketler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu anketlerde bireylere birden fazla soru sorularak yaşam memnuniyetini ölçek üzerinden puanlamaları istenmektedir.

"Yaşamanızı bir bütün olarak düşündüğünüzde ne kadar memnunsunuz?", "*Genel olarak baktığınızda bugünlerde ne kadar mutlusunuz?"*, *"Bütün her şeyi göz önüne aldığınızda hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?"* soru çeşitleri ile bireylerin mutlulukları ölçülebilmektedir. Dünya üzerinde; Dünya Değerler Anketi (World Values Survey), Avrupa Sosyal Araştırması (European Social Survey), Alman Sosyo-Ekonomik Panel Anketi (German Socio-Economic Panel Survey), İngiliz Hanehalkı Panel Anketi (British Household Panel Survey), Gallup World Poll, Eurobarometer Survey, TÜİK yaşam memnuniyeti anketi gibi anketler ile bu ölçüm gerçekleşmektedir. Bu anketlerde kullanılan ölçeklerden en yaygın olanı; 10-Yaşamdan en çok memnun olanı, 0-Hayat tatmini en düşük olanı ifade eden "Cantril Merdivenidir".

Yaşam memnuniyeti çalışmalarında yatay kesit verisi, panel veri seti ve zaman serisi gibi veri setleri kullanıldığı görülmektedir. Aynı zamanda literatürdeki çalışmalarda sıralı logit, sıralı probit ve en küçük kareler yöntemi de kullanılmaktadır. Mutluluğu belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunları sosyo-demografik faktörler (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim) ve ekonomik faktörler (gelir, enflasyon, istihdam-işsizlik) olarak gruplandırmak mümkündür.

TÜİK, 2003 yılında Hane halkı işgücü araştırmasına ek olarak bireylerin yaşam memnuniyetini incelemeye başlamıştır. Bu yıldan sonra düzenli olarak her yıl *"Yaşamınızı bir bütün olarak düşündüğünüzde ne kadar mutlusunuz?"* sorusunu yaşam

[111] Ruut Veenhoven, "Concept of happiness ", (4 Kasım,2020).

memnuniyeti anketi adı altında uygulamaktadır. Ankette 1-Çok mutluyum, 2-Mutluyum, 3-Orta, 4-Mutsuzum, 5- Çok mutsuzum olacak şekilde 5'li likert ölçek kullanılmaktadır.

Literatürde istihdam-işsizlik-mutluluk üzerine yazılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında çalışıyor olmak bireyi mutlu etmektedir. Aksi durumda işsiz kalmak ise bireye olduğu kadar toplum ve devlete de olumsuz yansımaktadır. Günümüzde dünyada ve Türkiye'de işsizlik oranlarının yüksek olması konunun önemini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmanın amacı TÜİK YMA veri seti kullanılarak 2003-2018 yılları için Türkiye'deki işsizlik-istihdam ve mutluluk trendi incelemektir. YMA veri seti panel veri olmasa da yatay kesit veri seti ile uzun dönemli işsizlik-istihdam-mutluluk trendi ele alınmıştır. Türkiye için yapılan işsizlik-istihdam-mutluluk çalışmalarının diğer konularda yapılan mutluluk çalışmalarına göre daha az olması, çalışmanın literatüre Türkiye'de işsiz bireylerin yaşam memnuniyetini ifade etme açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Anketin örneklem çoğunluğunu iş gücü dışındaki bireylerden (emekli, öğrenci, ev hanımı, sağlık problemi nedeniyle çalışamayan, irad sahibi, diğer) oluşmaktadır. Anketin geri kalan kısmını çalışanlar oluştururken diğer iki gruba kıyasla daha az bir kısmını da işsizler oluşturmaktadır. Örneklem kaybı yaşamamak adına işsizler, çalışanlar ve iş gücü dışındaki bireylerle karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışmada yöntem olarak en küçük kareler yöntemi (EKK) seçilmiştir. Bağımlı değişken yaşam memnuniyeti olarak alınırken bağımsız değişkenler kukla değişken kullanarak analiz edilmiştir. YMA anketi 5'li likert ölçek olduğunda betimsel analiz için sonuçlar 10'lu likert ölçeğe dönüştürülmüştür. YMA anketinde çalışma durum sorusu 2009 yılı itibariyle değişkenlik göstermektedir. Bu sebeple veri seti 2003-2008, 2009-2012, 2013 ve 2014-2018 olacak şekilde havuzlara ayrılmıştır. 2013 yılında ise il değişkeni olmaması sebebiyle ayrı bir yıl olarak alınmıştır.

STATA 14.2 paket programı ile analiz edilen verilerde 65 yaş üzeri bireyler gözlem dışı bırakılmış, değişkenlere gerekli düzenlemeler yapılmış, yatay kesit olması sebebiyle değişen varyans durumu içinde "Robust Standart Hata" kullanılmıştır.

Regresyon analizinden önce veri seti ile betimsel analiz yapılmıştır. Buna göre 2003-2018 yıllarında işsiz örneklem sayısı 14.832'dir. Aynı yıllar içerisinde işsizlerin

mutluluk ortalaması 5.24'tür. Bu sonuç, 6.32 olan Türkiye mutluluk ortalamasının altındadır. Seçili yıllarda 5.30 olan işsizlerin ortalaması da Türkiye'nin mutluluk ortalamasının altındadır. İşsizler aynı grupta yer alan çalışanlarla ve iş gücü dışındakilerle kıyaslanınca çalışanların ortalamasının 6.33, iş gücü dışındakilerin ise 6.39 olduğu görülmüştür. Sonuçlara göre işsizlerin en mutsuz, iş gücü dışındakilerin ise Türkiye halkından daha mutlu olduğu ifade edilebilir. Seçili yıllarda işsizlerin yerleşim yerine göre mutlulukları incelenmiştir. Kent ve kırda da yıllar içerisinde işsizlerin mutluluk ortalamasının düştüğü gözlemlenirken, 2003, 2008, 2009 ve 2010 yıllarında kırda yaşayan işsizlerin yaşam memnuniyetinin daha yüksek olduğu görülürken 2018 yılında 0,01 puan ile kentte yaşayan işsizlerde daha yüksek yaşam memnuniyeti gözlemlenmiştir. Literatürde yaşam memnuniyeti ile yaş arasında "U" şeklinde ilişki olduğu belirtilir. Seçili yıllarda işsizlerin yaşlarına göre mutlulukları ele alındığında literatür ile benzer sonuca ulaşılmıştır. Eğitim durumuna göre işsizlerin yaşam memnuniyeti sonuçlarında ise yükseköğretimden mezun olanların 2018 yılında 5.48 olan yaşam memnuniyetinin 5.42 olan 2003 yılına göre arttığı görülürken, 2013 yılında 5.74 olan sonucun 2018'de düştüğü görülmüştür. İşsizlerin hane halkı gelirleri gruplandırıldığında yaşam memnuniyetleri en düşük gelir grubunda, 3.gelir grubunda, 4. ve 5. gelir grubunda seçili yıllarda düşerken; 2.gelir grubunda ve en yüksek gelir grubu olan 6.gelir grubunda yaşam memnuniyeti artmıştır. 2013 yılında il değişkeni illerin işsizlik ortalaması da eklenerek işsizlerin yaşam memnuniyeti incelenmiştir. 2013 yılında illerin işsizlik ortalaması %9,16'dır. Buna göre ortalamanın üzerinde olan illerde işsizlerin yaşam memnuniyeti ortalaması 5.36 iken ortalamanın altında olan illerde ise 5.47'dir. Bu durumda işsizlik oranının az olduğu illerde işsizlerin yaşam memnuniyeti daha yüksektir. Bu durum literatürdeki işsizlik durumunda çevredekilerin de işsiz olması kişinin yaşam memnuniyeti daha az düşürmektedir durumu ile örtüşmediği söylenebilir.

Kukla değişkenler ile çalışılan bu çalışmada bağımlı değişken olan yaşam memnuniyeti; çalışma durumu, cinsiyet, yerleşim yeri, hane halkı geliri, yaş, eğitim durumu, medeni durum ve gelecek yıl çalışma hayatı beklenti açıklayıcı değişkenlerinin referans grupları ile detaylı incelenmiştir. Çalışmanın kısıtlarından biri veri seti yapısından dolayı çalışanlar ve iş gücü dışındakilerin de analizde yer almasıdır. Bu durumda sonuçlara karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir. Literatürde çalışıyor olmanın

yaşam memnuniyetini arttırdığı, işsiz olmanın ise yaşam memnuniyetini düşürdüğü yer almaktadır. Tüm havuz modelleri için işsiz olmak literatürle eş değer olarak yaşam memnuniyetini düşüren bir durum olarak bulunmuştur. 4 havuz modele de bakıldığında işsiz olmaktan dolayı yaşam memnuniyetinin en düşük olduğu yıllar 2003-2008'de gözlemlenmiştir (-0.322***). Sebepleri olarak örneklem sayısının değişmesi, her yıl farklı kişilerle anket yapılması ve küresel krizin etkilerinin de yansımasından dolayı sonucun diğer yıllara kıyasla daha düşük çıktığı şeklinde yorumlanabilir.

Cinsiyete, yaşanılan yere, medeni duruma, gelire, eğitime, beklentilere ve yaşa göre işsiz olmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi bu çalışmanın alt regresyonlarını oluşturmaktadır. Modelde cinsiyet farklılığı ve yerleşim yeri farklılığı anlamlıdır. 2003-2008 yıllarında erkek bireyler için işsiz olmak yaşam memnuniyetini kadınlara göre daha fazla düşürdüğü gözlemlenmiştir. Bu durum literatürde yer alan erkeklerin işsizlik durumundan kadınlara kıyasla daha fazla etkilenmesi durumu ile uyuşmaktadır. İşsizlerde eğitim durumunda ilköğretimden mezun olanlar en mutsuzken liseden mezun olanlar daha az mutsuzdur. Yaşa göre 55-64 yaş en düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğu gözlemlenmiştir. Gelire göre ise en yüksek hane gelirine sahip olanlarda daha düşük yaşam memnuniyeti gözlemlenmiştir.

Kentte yaşayan bireylerde işsiz olmak yaşam memnuniyetini kırda yaşayan bireye göre daha çok düşürmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kentteki gelir artışı kırdaki gelir artışına göre bireyin yaşam memnuniyetini daha çok arttırmaktadır. Kentte yaşayan bireylerin geleceğe dair daha iyimser olması kırda yaşayan bireylere göre yaşam memnuniyetlerini arttırmaktadır. Medeni duruma göre işsizlerde evli olanların en düşük mutluluğa sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum evliliğin getirmiş olduğu sorumluluklarda işsiz olmak maddi sorun oluşturacağı için mutluğu da olumsuz etkileyecektir.

Yüksek genç işsizlik oranları gözlemlendiği için yıllar içerisinde işsiz gençlerin mukayeseli olarak yaşam memnuniyetleri de çalışmanın araştırma sorusudur. YMA anketinde 18 yaş ve üzeri olduğunda 18-24 yaş gençler incelenmiştir. Gençlerde işsiz olmak yaşam memnuniyetini düşürdüğü görülmüştür. Bu durum literatürle de örtüşmektedir. İş gücü dışında olmak ise yaşam memnuniyetini pozitif etkilemektedir.

2009-2012 yıllarında çalışanlar referans alındığında istihdam dışında olmak yaşam memnuniyetini arttırdığı görülürken işsizlerin ise yaşam memnuniyetinin azaldığı görülmüştür. İşsizlik ve mutluluk arasında cinsiyet farkı anlamlıdır ve 2003-2008 yıllarının aksine kadın işsizler daha düşük yaşam memnuniyetine sahiptir. Kentte yaşayan çalışanlar referans alındığında ise istihdam dışında olmak yaşam memnuniyetini attırmaktadır. Hem kentte hem de kırda işsiz olmak yaşam memnuniyetini düşürürken kırda yaşayan işsizlerin yaşam memnuniyetlerinin 2003-2008 sonuçlarına benzer şekilde daha az olumsuz etkilendikleri görülmüştür. İşsizlerde eğitim durumuna göre bakıldığında en düşük yaşam memnuniyeti üniversite grubunda görülmüştür. Yaşa göre ise 55-64 yaş işsizlerin daha mutsuz oldukları söylenebilir. Boşanan işsizlerin en mutsuz oldukları görülürken daha az olumsuz etkilenenlerin ise evliler olduğu gözlemlenmiştir. İşsizler için gelecek yıl ülkeye dair çalışma beklentisinde fikri olmayanlar daha az olumsuz etkilenirken, en düşük yaşam memnuniyeti daha iyi olacak diyenlerdedir. Bu durum kişisel çalışma beklentilerinde ise karamsar olanların daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğu söylenebilir. Gençler içinse işsiz olmak yaşam memnuniyetini düşürmektedir.

2013 yılına gelindiğinde ise iş gücü dışında olmak modelde anlamlıdır ve memnuniyeti pozitif etkilemektedir. İşsizlerin ise yaşam memnuniyeti hem diğer yıllarla hem de literatürle eş bir şekilde olumsuz etkilenmektedir. Erkeklerde işsiz olmak yaşam memnuniyetini kadınlardan daha fazla düşürdüğü gözlemlenmiştir. Gençlerde de işsiz olmak yaşam memnuniyetini düşürmektedir. Eğitim durumuna göre okul bitirmeyenler en düşük yaşam memnuniyetine sahiptir. Hiç evlenmeyen işsizler daha az olumsuz etkilenirken evli işsizler daha çok olumsuz etkilendiği görülmüştür. Gelecek yıl beklentide ülke kısmı için daha iyi olacak diyenler daha az olumsuz etkilenirken kişisel beklentide fikri olmayanlar daha az olumsuz etkilenmektedir. 2013 yılında il değişkenine göre yapılan analizde işsizlik ortalamasının üzerindeki illerde yaşayan işsizlerin memnuniyetinin ortalamanın altındaki illerde yaşayan işsizlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum işsizlerin yoğun olduğu çevrede yaşayıp işsiz olan bireylerin çevredekileri görerek mutluğunun daha az olumsuz etkilenmesi ile açıklanabilir.

Son havuz modelde ise 2014-2018 yılları incelenmiştir. Bu modelde de çalışanlar referans alındığında işsiz olmak yaşam memnuniyetini olumsuz etkilemektedir. Cinsiyet farkı anlamlıdır ve erkek işsizler kadın işsizlere göre daha düşük yaşam memnuniyetine sahiptirler. Kentte işsiz olmak ise kırda işsiz olmaya göre daha düşük yaşam memnuniyetine sebep olduğu gözlemlenmiştir. Okul bitirmeyen işsizler daha çok mutsuzken lise mezunu işsizler daha az mutsuz oldukları görülmüştür. Medeni duruma göre bu grup için de evli olanlarda en düşük memnuniyet gözlemlenmiştir. Gelecek yıl çalışma hayatım aynı olacak diyen işsizler ve gelecek yıl ülkede çalışma hayatı aynı olacak diyen işsizlerde daha düşük yaşam memnuniyeti gözlemlenmiştir. Gençlerde de işsiz olmak yaşam memnuniyetini düşürmektedir.

Sonuçların ışığında, yaşam memnuniyeti ile istihdam-işsizlik arasında literatürle eş ilişki bulunmuştur. Bu doğrultuda da 2003-2018 yıllarında Türkiye'deki işsiz bireylerin mutluğunu çalışan bireyler ve iş gücü dışındaki bireylerin mutluluğu ile mukayeseli durum analizi yapılmıştır. Veri setinin kısıtlılıklarına rağmen işsizlerin çalışanlardan ve iş gücü dışındakilerden daha mutsuz olduğu, cinsiyet farkının önemli olduğu, kırda yaşayan işsizlerin kentte yaşayan işsizlere göre işsizlikten daha az olumsuz etkilendikleri tespit edilmiştir. Bu durum üzerinde; kırda daha çok birlik olması, insanların birbirine yardım etmesi, dayanışmanın olması, kalabalık aile ile yaşamak gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

İktisat politikalarında işsizlik büyük öneme sahiptir. Bazı anket çalışmalarının yanı sıra işsizlikle enflasyon arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Phillips eğrisi de işsizlik üzerinde durmaktadır. Hükümetler işsizlik konusunun bireye ve topluma sebep olduğu sorunların farkındadırlar fakat işsizliğin doğurduğu maddi sonuçların yanında yaşam memnuniyeti üzerinde de olumsuz etkisi vardır. Bu sebeple bu çalışmada işsizliğin mutluluk üzerindeki etkisinin önemi üzerinde durulmuştur.

Son olarak kentteki işsizlerin hem hayatlarını idame ettirebilmek hem de görece düşük olan yaşam memnuniyetlerini arttırabilmek adına devlet-özel sektör iş birliği ile tersine göç hareketi vasıtasıyla istihdam projesi gerçekleştirilmesi ve bu bireylere destek verilmesi kişinin hem kentten göç ederek iş bulmasını sağlayacak hem de alacağı

eğitimler sayesinde kendini iyi hissetmesine katkı sunulacak. Böylece, kentlerde var olan fazla nüfus önlenmiş olacağı düşünülmektedir.

EKLER

Ek 1

Tablo 45: 2003-2008 Yılları Gelire Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Gelir Grup 1		Model 2: Gelir Grup 2		Model 3: Gelir Grup 3		Model 4: Gelir Grup 4		Model 5: Gelir Grup 5		Model 6: Gelir Grup 6	
	memnuniyet1	Robust S.E	memnuniyet1	Robust S.E	memnuniyet1	Robust S.E	memnuniyet1	Robust S.E	memnuniyet1	Robust S.E	memnuniyet1	Robust S.E
Çalışma Durum												
İşsiz	-0.402***	(0.0463)	-0.280***	(0.0453)	-0.252***	(0.0553)	-0.258***	(0.0626)	-0.389***	(0.0921)	-0.522**	(0.193)
İş gücü dışında	-0.0181	(0.0289)	0.0571**	(0.0208)	0.0648**	(0.0234)	0.0268	(0.0248)	-0.0197	(0.0309)	0.0780	(0.0445)
Sabit	3.687***	(0.0561)	3.808***	(0.0396)	3.951***	(0.0448)	3.986***	(0.0545)	4.211***	(0.0867)	4.057***	(0.105)
Gözlem Sayısı	5913		8668		6488		7103		4066		1819	
R^2	0.081		0.075		0.081		0.059		0.055		0.062	
Düzeltilmiş R^2	0.078		0.073		0.078		0.057		0.051		0.051	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 46: 2003-2008 Yılları Medeni Duruma Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Hiç evlenmedi		Model 2: Evli		Model 3: Eşi öldü		Model 4: Boşandı		Model 5: Ayrı yaşıyor	
	Bağımlı Değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum										
İşsiz	-0.259***	(0.0357)	-0.408***	(0.0350)	0.0709	(0.258)	-0.214	(0.207)	-0.573	(0.452)
İş Gücü Dışında	0.0375	(0.0256)	0.0276*	(0.0121)	0.0428	(0.101)	0.0460	(0.106)	-0.271	(0.233)
Sabit	3.338***	(0.0501)	3.635***	(0.0291)	2.955***	(0.442)	2.493***	(0.315)	2.358***	(0.617)
Gözlem Sayısı	6056		26393		975		499		134	
R^2	0.089		0.087		0.093		0.080		0.224	
Düzeltilmiş R^2	0.086		0.086		0.073		0.040		0.078	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 47: 2009-2012 Yılları Gelir Duruma Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Gelir Grup 1		Model 2: Gelir Grup 2		Model 3: Gelir Grup 3		Model 4: Gelir Grup 4		Model 5: Gelir Grup 5		Model 6: Gelir Grup 6	
	Bağımlı Değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum												
İş gücü dışında	0.0422	0.0423	0.0523	(0.0310)	0.0410	(0.0286)	0.0279	(0.0324)	0.102*	(0.0507)	0.0607	(0.0756)
İşsiz	-0.260***	(0.0542)	-0.276***	(0.0628)	-0.322***	(0.0569)	-0.370***	(0.0761)	-0.315*	(0.142)	-0.250	(0.235)
Sabit	3.478***	(0.0780)	3.598***	(0.0645)	3.804***	(0.0675)	3.838***	(0.0798)	3.713***	(0.117)	4.294***	(0.266)
Gözlem Sayısı	3894		5799		6492		4530		2163		1271	
R^2	0.102		0.101		0.077		0.084		0.066		0.090	
Düzeltilmiş R^2	0.096		0.097		0.074		0.079		0.056		0.072	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 48: 2009-2012 Yılları Medeni Duruma Göre Tahmin Sonuçları

	Model 1: Hiç evlenmedi		Model 2: Evli		Model 3: Boşandı		Model 4: Eşi öldü	
	Bağımlı Değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı Değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.0324	(0.0340)	0.0503**	(0.0175)	0.0811	(0.120)	0.0461	(0.132)
İşsiz	-0.314***	(0.0433)	-0.294***	(0.0424)	-1.258***	(0.327)	-0.211	(0.163)
Sabit	3.079***	(0.0812)	3.469***	(0.0414)	2.493***	(0.581)	3.315***	(0.408)
Gözlem Sayısı	4350		18789		579		431	
R^2	0.129		0.092		0.163		0.150	
Düzeltilmiş R^2	0.124		0.090		0.124		0.095	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 49: 2009-2012 Yılları Gelecek Yıl Kişisel Çalışma Beklenti Sonuçları

	Model 1: Daha iyi olacak		Model 2: Aynı olacak		Model 3: Daha kötü Olacak		Model 4: Fikri yok		Model5: Çalışmayacak	
	Bağımlı Değişken		**Bağımlı Değişken**		**Bağımlı Değişken**		**Bağımlı Değişken**		**Bağımlı Değişken**	
	Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
İş gücü dışında	0.0272	(0.0312)	0.0421*	(0.0204)	-0.0373	(0.0668)	0.129**	(0.0490)	0.150	(0.0781)
İşsiz	-0.288***	(0.0506)	-0.325***	(0.0497)	-0.373***	(0.0822)	-0.204**	(0.0779)	-0.317*	(0.154)
Sabit	3.387***	(0.0913)	3.474***	(0.0543)	3.181***	(0.160)	3.346***	(0.125)	3.448***	(0.1000)
Gözlem Sayısı	4515		9976		1642		1668		6348	
R^2	0.093		0.088		0.093		0.122		0.079	
Düzeltilmiş R^2	0.088		0.085		0.079		0.108		0.076	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 50: 2013 Yılı Medeni Duruma Göre Sonuçlar

	Model 1: Hiç evlenmedi		Model 2: Evli		Model 3: Boşandı		Model 4: Eşi öldü	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışında	0.0472***	0.0133	0.0163*	0.00660	-0.0189	0.0413	0.0427	0.0487
İşsiz	-0.219***	0.0171	-0.354***	0.0145	-0.296***	0.0576	-0.234	0.123
Sabit	3.405***	0.0302	3.657***	0.0145	2.922***	0.128	3.312***	0.255
Gözlem Sayısı	28103		132921		4086		5296	
R^2	0.081		0.076		0.092		0.045	
Düzeltimiş R^2	0.081		0.076		0.087		0.041	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 51: 2013 Yılı Hane Halkı Gelir Grubuna Göre Sonuçlar

	Model 1: 0-1080 TL		Model 2: 1081-1550 TL		Model 3: 1551-2170 TL		Model 4: 2071-3180TL		Model 5: 3181+ TL	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum										
İş gücü dışında	-0.0125	0.00950	0.0260	0.0135	0.0740***	0.0133	0.0544***	0.0146	0.0272	0.0185
İşsiz	-0.335***	0.0145	-0.300***	0.0271	-0.248***	0.0293	-0.238***	0.0333	-0.246***	0.0496
Sabit	3.659***	0.0183	3.801***	0.0290	3.840***	0.0312	3.936***	0.0359	3.849***	0.0540
Gözlem Sayısı	73883		29613		27057		22988		16865	
R^2	0.075		0.080		0.073		0.074		0.072	
Düzeltilmiş R^2	0.075		0.079		0.072		0.073		0.071	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 52: 2013 Yılı Gelecek Yıl Kişisel Çalışma Beklenti Sonuçları

	Model 1: Daha iyi olacak		Model 2: Aynı olacak		Model 3: Daha Kötü olacak		Model 4: Fikri yok		Model 5: Çalışmayacak	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum										
İş gücü dışında	0.00550	0.0107	0.0354***	0.00855	0.0622*	0.0251	0.00502	0.0164	0.0174	0.0288
İşsiz	-0.280***	0.0175	-0.318***	0.0196	-0.326***	0.0343	-0.279***	0.0250	-0.290***	0.0549
Sabit	3.525***	0.0258	3.416***	0.0187	3.158***	0.0580	3.242***	0.0367	3.385***	0.0363
Gözlem Sayısı	35986		61431		10779		20108		42102	
R^2	0.073		0.063		0.067		0.071		0.069	
Düzeltilmiş R^2	0.073		0.063		0.065		0.070		0.069	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 53: 2014-2018 Yılları Hane Halkı Gelir Grup Sonuçları

	Model 1: Gelir Grup 1		Model 2: Gelir Grup 2		Model 3: Gelir Grup 3		Model 4: Gelir Grup 4		Model 5: Gelir Grup 5	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum										
İş gücü dışında	0.0443*	(0.0214)	-0.00197	(0.0284)	0.0334	(0.0251)	0.0417	(0.0267)	-0.0181	(0.0279)
İşsiz	-0.363***	(0.0387)	-0.301***	(0.0515)	-0.319***	(0.0479)	-0.202***	(0.0494)	-0.241***	(0.0611)
Sabit	3.656***	(0.0479)	3.707***	(0.0606)	3.706***	(0.0555)	3.687***	(0.0599)	3.629***	(0.0651)
Gözlem Sayısı	11151		6911		8332		7173		6291	
R^2	0.114		0.094		0.090		0.098		0.096	
Düzenlenmiş R^2	0.112		0.090		0.087		0.094		0.093	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 54: 2014-2018 Yılları Medeni Duruma Göre Sonuçlar

	Model 1: Hiç evlenmedi		Model 2: Evli		Model 3: Boşandı		Model 4: Eşi öldü	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum								
İş gücü dışı	0.0237	(0.0254)	0.0164	(0.0133)	0.0418	(0.0706)	0.107	(0.0890)
İşsiz	-0.241***	(0.0302)	-0.359***	(0.0335)	-0.344***	(0.0963)	0.0214	(0.269)
Sabit	3.458***	(0.0694)	3.614***	(0.0325)	2.833***	(0.243)	3.922***	(0.181)
Gözlem Sayısı	7439		30062		1321		1036	
R^2	0.094		0.080		0.114		0.070	
Düzeltilmiş R^2	0.090		0.080		0.096		0.046	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 55: 2014-2018 Yılları Gelecek Yıl Kişisel Çalışma Beklentiye Göre Sonuçlar

	Model 1: Daha iyi olacak		Model 2: Aynı olacak		Model 3: Daha kötü olacak		Model 4: Fikri yok		Model 5: Çalışmayacak	
	Bağımlı değişken Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E	**Bağımlı değişken** Yaşam memnuniyeti	Robust S.E
Çalışma Durum										
İş gücü dışında	0.00800	(0.0207)	0.0297	(0.0159)	0.0571	(0.0499)	0.0327	(0.0429)	0.0149	(0.0608)
İşsiz	-0.293***	(0.0303)	-0.375***	(0.0427)	-0.327***	(0.0655)	-0.228***	(0.0655)	0.131	(0.143)
Sabit	3.651***	(0.0549)	3.327***	(0.0377)	3.011***	(0.119)	3.276***	(0.0988)	3.363***	(0.0780)
Gözlem Sayısı	9633		17055		2829		2369		7972	
R^2	0.065		0.061		0.084		0.088		0.083	
Düzeltilmiş R^2	0.063		0.060		0.076		0.078		0.080	

Standard hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir.
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Baltagi, Badi H. **Econometric Analysis of Panel Data** (Third Edition), Chichester: John Wiley & Sons,2005.

Bruni, L. ve Luigi, P. "Introduction", **Handbook on the Economics of Happiness**, Edward Elgar Publishing: UK, 2007, s.xi-xxxvii.

Bruni, Luigino. "Economics, Well-Being and Happiness: History and Protagonists", Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook of Research Methods and Applications in Happiness and Quality of Life**, Edward Elgar Publishing: UK, 2016, s.334-348.

Chekola,Mark. "The Life Plan View of Happiness and the Paradoxes of Happiness", **Handbook on the Economics of Happiness** , Edward Elgar Publishing: UK,2007.s.221-236.

Damodar, N. Gujarati, **Temel Ekonometri,** (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen)." Literatür Yayıncılık: İstanbul, 2018.

Grenholm,H.Carl. "Happiness, Welfare and Capabilities", John Atherton, Elaine Graham and Ian Steedman, (Ed.), **The Practices of Happiness Political Economy, Religion and Wellbeing,** ISBN 0-203-84690-7, 2010, s.42-53.

Kahneman, Daniel vd., "Preface", Daniel Kahneman, Ed Diener ve Nobert Schwrz (Ed.), **Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology**, New York: Russell Sage Found, 1999, s.ix- xii.

Lucchini, Mario.Della, Bella, Sara ve Crivelli, Luca. "Genetic and Evironmental Contributions To Life Satisfaction", Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook Of Research Methods and Applications in Happiness and Quality Of Life**, Edward Elgar Publishing: UK, 2016, s.176-195.

Ryff, C.D. ve Boylan, M. “Linking Happiness to Health: Comparisons Between Hedonic And Eudaimonic Well-Being”, Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook of Research Methods and Applications In Happiness And Quality Of Life**, Edward Elgar Publishing: USA, 2016, s. 53-70.

Sen,A. “ Happiness and Social Instutions”, Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook of Research Methods and Applications in Happiness and Quality of Life**, Edward Elgar Publishing: UK, 2016, s. 22-31.

Veenhoven, R. “Quality Of Life And Happiness: Concepts And Measures”, Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook of Research Methods and Applications in Happiness and Quality of Life**, Edward Elgar Publishing: USA, 2016, s. 309-333.

Veenhoven, Ruut ve Dumludağ, Devrim. “İktisat ve Mutluluk: Bugün Daha Mutlu muyuz?”, **İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar**, Derleyenler: Devrim Dumludağ, Özge Ökdemir, Levent Neyse, Ester Ruben, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2018, s.223-251.

Veenhoven, Ruut. “Quality Of Life And Happiness: Concepts and Measures”, Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta (Ed.), **Handbook of Research Methods and Applications in Happiness and Quality of Life**, Edward Elgar Publishing: UK, 2016, s. 314.

Veenhoven,Ruut. "Sociological Theories of Subjective Well-Being", Michael Eid and Randy J. Larsen, (Ed.), **The Science of Subjective Well-Being**, The Guılford Press: New York, 2008, s. 44-61.

Veenhoven,Ruut. **Conditions of Happiness**, Hollanda:Springer Netherlands, ISBN: 978-94-009-6434-1,978-94-009-6432-7, 1984.

Yemişcigil,Ayşe ve Dolan,Paul. “Mutluluk Nedir, Nasıl Ölçülür? Kalkınma Literatüründe Kavramsal ve Metodolojik Yaklaşımlar”, **İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar**, Derleyenler: Devrim Dumludağ, Özge Gökdemir, Levent Neyse, Ester Ruben, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2018, s. 187-198.

Süreli Yayınlar

Ahn, Namkee, García, Juan Ramón & Jımeno, Juan Francısco. "The Impact of Unemployment on Individual Well-Being in The Eu", **European Network of Economic Policy Research Institutes Working Paper** No. 29, 2004, s.1-19.

Alesina, Alberto. Tella, Rafael Di & MacCulloch, Robert. "Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans Different?", **Journal of Public Economics,** Vol.88 2004, s.2009-2042.

Ambrey, Christopher, Ulichny, Jennifer, & Fleming, Christopher. "The Social Connectedness and Life Satisfaction Nexus: A Panel Data Analysis of Women in Australia", **Feminist Economics**, Vol.3, No.2,2017, s.1-32.

and Subjective Well-Being: Relative or Absolute", **Social Indicators Research**, Vol.28,1993, s.195-223.

Andersen, Signe Hald. "Unemployment and Subjective Well-Being a Question of Class?", **Work and Occupations,** Vol.36, No.1, 2009, s.3-9.

Angeles, Luis . "Adaptation and Anticipation Effects to Life Events in the United Kingdom",
Discussion Paper, 2010, Glasgow, UK, 2010, s.1-10.

Bell, David N.F. ve Blanchflower, David G. "Youth Unemployment: Déjà Vu?", **IZA Discussion Paper** No. 4705, 2010, s. 2-56.

Bent Brülde, "Happiness Theories of the Good Life", **Journal of Happiness Studies**, Vol 8,2007, s.15-49.

Bjørnskov, Christian, Dreher, Axel vd., "Cross-Country Determinants of Life Satisfaction:Exploring Different Determinants Across Groups In Society". **Social Choice Welfare**, Vol.30, No.1, 2008, s.119–173.

Blanchflower, David G. Ve Oswald, Andrew J. "Well-Being Over Time in Britain and the USA", **Journal of Public Economics**, Vol.88, 2004, s.1359-1386.

Brülde, Bengt "Happiness and The Good Life. Introduction and Conceptual Framework", **Journal of Happiness Studies**, Vol.8, 2007, s .1–14.

Brülde, Bengt ve Krister Bykvist. "Happiness, Ethics, and Politics: Introduction, History and Conceptual Framework", **Journal of Happiness Studies**, Vol. 11. No. 5, 2010, s. 541–551.

Carbonell, Ada Ferrer-i ve Frijters, Paul. "How Important is Methodology for the Estimates of the Determinants of Happiness*?",* **The Economic Journal**, Vol.114, No.497, 2004, s.641-659.

Carroll, Nick. "Unemployment and Psychological Well-Being", The Australian National University Centre For **Economic Policy Research Discussion Paper** No.492,2005, s.1-36.

Chekola, Mark. "Happiness, Rationality, Autonomy and the Good Life" **Journal of Happiness. Studies**, Vol. 8, No. 1, 2007, s.51–78.

Chekola,Mark, "Aristotle's View", The Concept of Happiness, (Yayınlanmamış Tartışma),1974,s.314,https://worlddatabaseofhappinessarchive.eur.nl/hap_bib/freetexts/chekola_mg_1974.pdf.

Christoph, Bernhard ve Noll, Heinz-Herbert . "Subjective Well-Being in the European Union During The 90s", **Social Indicators Research**, Vol.64, 2003, s.197-222.

Clark, Andrew E. "Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence from Panel Data", **Journal of Labor Economics**, 2003, Vol.21, No.2, s.323-351.

Clark, Andrew E. ve Oswald, Andrew J."Unhappiness and Unemployment*",*1994, **The Economic Journal**, Vol. 104, No. 424, s. 648-659.

Creed, Peter A. “Improving The Mental And Physical Health Of Unemployed People: Why And How?”, **Medical Journal of Australia**, Vol 168,1998, s. 177-178.

Cutler, Neal E. “Age Variations in the Dimensionality of Life Satisfaction”, **Journal of Gerontology**, Vol.34, No. 4, 1979, s.573-578.

Di Tella, Rafael, MacCulloch, Robert J. & Oswald, Andrew J. “The Macroeconomics of Happiness”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol.85, No.4, 2003, s.809-827.

Diener, Ed, Emmons, Robert A. Randy, vd., “The Satisfaction with Life Scale”. **Journal of Personality Assessment**, Vol.49, No.1, 1985, s.71-75.

Diener, Ed, Sandvik, Ed, Seidlitz, Larry & Diener, Marissa. “The Relationship Between Income

Diener, Ed,Gohm, L.Carol, Suh,Eunhook & Oishi, Shigehiro. “Similarity of the Relations Between Marital Status And Subjective Well-Being Across Cultures”, **Journal of Cross-Cultural Psychology**, Vol.31, No.4, 2000, s.419-436.

Diener, Ed. “Subjective Well-Being” **Social Indicators Research**, Vol.37, 2009, s.11-58.

Diener, Ed. ve Suh, Eunkook. “Measuring Qualıty of Life: Economic, Social, and Subjective Indicators”, **Social Indicators Research**, Vol.40, 1997, s.189-216.

Diener,Ed. “Subjective Well-Being: The Science of Happiness and a Proposal for a National Index”, **American Psychologist**, Vol.55, No.1, 2000, s.34-43.

DiTella, Rafael, Macculloch, Robert J. & Oswald, Andrew J.“Preferences Over Inflation and Unemployment: Evidence From Surveys of Happiness”, **The American Economic Review**, Vol.91, No.1, 2001, s.335-341.

Easterlin, Richard A. “Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence”, **Nations and Household in Economic Growth**, 1974, s.89-125.

Feather, N.T. ve O’Brien, Gordon E. “A Longitudinal Study of the Effects of Employment and Unemployment on School-Leavers”, **Journal of Occupational Psychology**, Vol.59, 1986, s.121-144.

Fernandez, Roberto M. ve Kulik, Jane C. “A Multilevel Model of Life Satisfaction: Effects of

Franke, Kathleen B., Huebner, E. Scott. & Hills, Kimberly J. “Cross-Sectional and Prospective Associations Between Positive Emotions and General Life Satisfaction in Adolescents”, **Journal of Happiness**, Vol.18, 2017, s.1075-1093.

Frey, Bruno S. Ve Stutzer, Alois. “Maximizing Happiness?”, **German Economic Review**, Vol.1, No.2, 2000, s.145-167.

Frey, S. Bruno ve Stutzer, Alois. “What Can Economists Learn From Happiness Research?”, **Journal of Economic Literature**, Vol. XL, 2002, s.402-435.

Gallie, Duncan & Russell, Helen. “Unemployment and Life Satisfaction: A Cross-Cultural Comparison”,**European Journal of Sociology**, Vol.39, No.2, 1998, s.248-280.

Graham, Carol. "The Economics of Happiness Insights on Globalization From a Novel Approach", **World Economics,** Vol: 6, No: 3, July-September 2005, s.41-55.

Graham, Carol. “Does More Money Make You Happier? Why so much Debate?”, **Applied Research Quality Life**, Vol.6, No.219, 2011, s.219-239.

Hao, Wen & Hou, Feng. *“*The Effect Of Unemployment On Life Satisfaction: A Cross National Comparison Between Canada, Germany, The United Kingdom And The United States”, **Applied Research in Quality of Life**, Vol.14, 2019, s.1035-1058.

Hellevik, Ottar. “The U-Shaped Age–Happiness Relationship: Real or Methodological artifact?”, **Quality & Quantity**, Vol.51, 2015, s.177-197.

Helm, David T. “The Measurement of Happiness”, **Americal Journal on Mental Retardation**, Vol.105, No.5, 2000, s. 326–335.

Hidore, Marilyn Haring, Stock, William A., A. Okun, Morris &Wiiter,Robert A. “Marital Status and Subjective Well-being: a Research Synthesis”, **Journal of Marriage and the Family**, Vol.47, No.4, 1985, s. 947-953.

Individual Characteristics and Neighborhood Composition”, **American Sociological Review**, Vol.46, No.6, 1981, s.840-850.

Jagodzinski, Wolfgang.” Economic, Social, and Cultural Determinants of Life Satisfaction: Are there Differences Between Asia and Europe?”, **Social Indicators Research**, Vol.97, 2010, s.85-104.

Kahneman, Daniel ve Krueger, Alan B. “Developments in the Measurement of Subjective Well-Being”, **Journal of Economic Perspectives**, Vol.20, No.1, 2006, s.3-24.

Kashan, T.B., Diener R.B. ve King, L. “Reconsidering Happiness: The Costs Of Distinguishing Between Hedonics And Eudaimonia”, **The Journal of Positive Psychology**, Vol.3, No.4, 2008, s.219-233.

Kassenboehmer, Sonja C. ve Haisken-DeNew, John P. “You’re Fired! The Causal Negative Effect of Entry Unemployment on Life Satisfaction”, Vol.119, **The Economic Journal**, 2009, s. 448–462.

MacKerron, George. “Happiness Economics From 35.000 Feet”, **Journal of Economic Surveys**, Vol.26, No.4, 2012, s.705-735.

Meer, Peter H. Van der & Wielers, Rudi. “Happiness, Unemployment And Self-Esteem”, **Resarch Report**,Vol. 16016, 2016, s.1-6.

Migheli, Matteo. “Size of Town, Level Of Education And Life Satisfaction in Western Europe”, **Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie**, Vol.108, No.2, 2017, s.190-204.

Mookerjee, Rajen ve Beron, Krista.” Gender, Religion and Happiness”, **The Journal of Socio-Economics**, Vol.34, 2005, s.674-685.

Ohtake, Fumio. “Unemployment and Happiness*”*, **Japan Labor Review**, Vol. 9, No. 2,2012, s.59-74.

Oswald, Andrew J. “Happiness and Economic Performance”, **The Economic Journal**, Vol.107, No.445, 1997, s.1815-1831.

Praag, B.M.S. van., Frijters, Paul ve Carbonell, Ada Ferrer-i-. “A Structural Model of Well-Being: With an Application to German Data”, **Tinbergen Institute Discussion Papers No:** 00-053/3,2000, s.1-34.

Ruut Veenhoven, "Concept of happiness”, http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/, (4 Kasım,2020).

Ryan, M.R. ve Deci, L.E. “On Happiness and Human Potentials: a Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being”, **Annual Review Psychology,** Vol.52, 2001, s.141-166

Stack, Steven ve Eshleman, J. Ross. “Marital Status and Happiness: a 17-Nation Study”, **Journal of Marriage and Family**, Vol.60, No.2, 1998, s.527-536.

Stam, Kirsten, Sieben, Inge, Verbakel, Ellen & Graaf, Paul M de. *“*Employment Status and Subjective Well-Being: The Role of The Social Norm to Work”, **Work, Employment & Society**, Vol. 30, No.2, 2016, s.1-25.

Stewar, Charles D. "The Definition of Unemployment", **the Review of Economics and Statistics**, Vol. 32, No. 1, 1950, s. 55-59.

Vatter, Johannes. "Well-Being in Germany: GDP and Unemployment Still Matter", **RatSWD Working Paper**, No.196, ,2012, s.1-33.

Veenhoven,Ruut. "Happiness", **The Psychologist**, Vol. 16, No.3, 2003, s.128-129.

Williams, Richard. "Understanding and Interpreting Generalized Ordered Logit Models", The **Journal of Mathematical Sociology**, Vol. 40, No. 1, 2016, s. 7-70.

Wilson, Warner. "Correlates of Avowed Happiness", **Psychological Bulletin**, Vol.67, No.4, 1967, s.249-306.

Winkelmann, Liliana & Winkelmann, Rainer. "Happiness and Unemployment: A Panel Data Analysis for Germany", 1995, **Applied Economics Quarterly**, Vol.41, No.4, s.293-307.

Winkelmann, Liliana & Winkelmann, Rainer. "Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence from Panel Data", **Economica**, Vol.65, No.257, 1998, s.1-15.

Winkelmann, Rainer. "Unemployment, Social Capital, and Subjective Well-Being", **Journal of Happiness Studies**, Vol.10, 2009, s.421–430.

Witter, Robert A.,Okun, Morris A.,Stock, William A. & Haring, Marilyn J. "Education and Subjective Well-Being: A Meta-Analysis", **Educational Evaluation and Policy Analysis Summer**, Vol.6, No.2, 1984, s.165-173.

Wulfgramm, Melike. "Life Satisfaction Effects of Unemployment in Europe: The Moderating Influence of Labour Market Policy", **Journal of European Social Policy** 2014, Vol.24, No.3, s.258– 272.

Yılmaz, Tuncay. Fidan, Fatma ve Karataş, Veli. "İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özeliklere Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Vol. 48, s.163-183

Raporlar

IMF, **World Economic Outlook A Long and Difficult Ascent,** Washington, 2020, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020.

Web Siteleri

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-Eyl%C3%BCl-2020-33793&dil=1 , (12 Ekim, 2020).

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2018-30702, (25 Kasım,2020).

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2018-30702, (14Ağustos,2020)

https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2020&locations=1W&start=2018, (8 Ekim, 2020).

https://worlddatabaseofhappiness.eur.nl, (1 Eylül, 2020).

https://www.gesis.org/en/eurobarometer-data-service/home, (29 Temmuz, 2020).

https://www.worldvaluessurvey.org/, (1 Eylül, 2020).